

Een masterplan voor de Hoge Rielen 2022

Beeld 1: omgeving van verblijfsgebouw 4 en 5

Inleiding: een coherente visie voor de Hoge Rielen

De Hoge Rielen is een bijzondere plek en heeft steeds een grote ambitie getoond in de zoektocht en het experiment naar haar rol als pilootproject en vrijplaats voor de jeugd in de natuur. De sterke leesbaarheid van de natuurlijke en historische gelaagdheid en de prominente positie van spel, avontuur, samenzijn, ontdekken en activiteiten maakt de Hoge Rielen uniek in Vlaanderen. Het is een plek voor iedereen en vooral voor de jeugd.

In 2004 creëerde Studio Secchi Viganò een masterplan voor de Hoge Rielen met als doel een langetermijnvisie voor de verdere aanpak en ontwikkeling van het verblijfsdomein. Het masterplan benaderde de Hoge Rielen vanuit een gelaagdheid van drie landschappen – het natuurlijke, het militaire en het educatieve. Het bracht deze landschappen in relatie met elkaar en leverde concepten en instrumenten voor de toekomstige ontwikkeling ervan.

Na 15 jaar dringt zich een actualisatie op. De maatschappij evolueerde razendsnel, denk bijvoorbeeld aan ontwikkelingen op het vlak van natuur (klimaat en andere types begroeiing), onderwijs (nieuwe lesmethodieken), vrije tijd (toenemend belang van stilte), de geschiedenis (historische rechtzetting) of andere landschapselementen (Mellebeek B., 2019). Het domein voor specifieke uitdagingen zoals de vernieuwing van een groot deel van het gebouwenbestand, verwachtingen van natuurbeheer en gedeeld gebruik, en externe druk tot doorgang en toegang. Tegelijkertijd is het een plek waar de sociaalecologische Transitie kan worden getest, gerealiseerd en ervaren: de Hoge Rielen als een Levend Laboratorium.

Deze leefbare meervoudigheid van de Hoge Rielen is misschien wel zijn grootste waarde: een plek voor pedagogie, herinnering, samenleven. Anderzijds riskeert de veelheid aan ambities en visies te vervallen in een allegaartje van verspreide ingrepen, of te verworden tot een ‘themapark’ van recreatie en beleefbaarheid. De nood aan een coherente visie die rekening houdt met verschillende perspectieven en verwachtingen vormt het uitgangspunt voor deze actualisering van het masterplan. Dit masterplan beschouwt de Hoge Rielen als pilootproject voor de volgende 4 thema’s:

- De Hoge Rielen als ecologisch pilootproject
- De Hoge Rielen als pilootproject (proeftuin) voor architectonische kwaliteit, erfgoed en duurzaamheid
- De Hoge Rielen als plek om samen te leven en van ‘verborgen’ vrije ruimte voor de jeugd
- De Hoge Rielen als laboratorium voor toegankelijkheid en duurzame mobiliteit.

Beeld 2: de tweede participatiedag in de Hoge Rielen op 29 oktober 2021, voor gebouw 37.

Dit masterplan bestaat uit vier delen:

In het **eerste deel** wordt de Hoge Rielen benaderd vanuit verschillende landschappen. In navolging van het masterplan van 2004 zijn drie hoofdstukken gewijd aan de drie landschappen die samen de Hoge Rielen vormen - het natuurlijke, militaire en educatieve. Nieuwe uitdagingen worden in kaart gebracht, samen met toekomstige ambities. De grote veranderingen in mobiliteit binnen de Hoge Rielen en de externe druk tot toegang brengen de nood voor een vierde hoofdstuk: de ruimte van mobiliteit.

Voor elke hoofdstuk in dit eerste deel worden de elementen die het landschap vorm geven gepresenteerd en beschreven en worden vervolgens uitdagingen en toekomstige ambities vastgesteld. Op basis hiervan worden posities en richtlijnen geformuleerd.

In het **tweede deel** identificeren we enkele specifieke ruimten die strategisch zijn tot de realisatie van de visie in het algemeen en tot elk landschap in het bijzonder. De strategische ruimte is waar een mogelijke interventie invloed heeft op meer dan een van landschappen en dat het vermogen heeft om de bestaande omstandigheden te (her)structureren.

Het **derde deel** vat enkele richtlijnen die voorgesteld werden in het eerste en tweede deel samen. Het betreft een operationele synthese, die meer directe principes naar uitvoering biedt.

Het **vierde deel**, ‘hoeders van het masterplan’, vormt een visie over wat het masterplan in de toekomst kan blijven betekenen, vooral in functie van verdere ruimtelijke ingrepen waar kwaliteitsbewaking de samenhang van het domein moet blijven garanderen. Ook hier wordt het potentieel van de Hoge Rielen als pilootproject duidelijk.

Opmaak van het masterplan:

Deze actualisatie is een resultaat van een nauwe samenwerking met een verscheidenheid van betrokkenen: departement Cultuur, Media en Jeugd van de Vlaamse Overheid (opdrachtgever), agentschap Het Facilitair Bedrijf (mandataris), de directie, medewerkers en bestuurders van de Hoge Rielen, ontwerpers die hebben bijgedragen aan de vormgeving van het verblijfsdomein in vorige of lopende projecten, gebruikers en externe deskundigen. Naast ‘individuele’ gesprekken werden twee seminaries georganiseerd, dewelke als doel hadden de analyse te versterken en ontwerpconcepten te testen. Een eerste seminarie vond plaats op 18 juni 2021, een tweede werd georganiseerd op 29 oktober 2021. Deze materialen zijn geïntegreerd in het masterplan en zijn toegevoegd als bijlagen.

Opdrachtgever en mandataris: Pieter Weckhuysen (dep. Cultuur, Jeugd en Media – opdrachtgever), Kim Jacxsens (Het Facilitair Bedrijf), Jenne Gits (Het Facilitair Bedrijf), Antrees Engelen (Het Facilitair Bedrijf), Almut Fuhr (Het Facilitair Bedrijf)
Studiebureau en ondersteunende expert: Paola Viganò (Studio Paola Viganò), Matthias Lamberts (Studio Paola Viganò), Rodin Desplechin (Studio Paola Viganò), Steven Geeraert (Maarch), Guy Geudens (Sweco - expert ecologie, natuurbeheer)
De Hoge Rielen: Bert Mellebeek (directeur), Stef Meeussen (educatie), Waut Hespel* (secretaris), Hanneleen Broeckx (bestuurder), Jef Beirinckx (technische dienst)

Gebruikers: Inge Stuer (JINT), Joke Krekels (Habbekrats), Mark Adriaenssens* (de Warande)

Externe experts: Erik Wicërs* (Bouwmeester), Kris Rombouts (Agentschap Natuur & Bos), Eva Vanderborcht** (dmvA-architecten), Atja Apituley (Mijksenaar Wayfinding Amsterdam), Ward Kennes* (burgemeester Kasterlee), Pieter-Jan Geboers (Kasterlee- afd. mobiliteit), Frank Leys (Vlaamse Overheid - dep. mobiliteit), Nikka Curinckx (Vlaamse Overheid - dep. mobiliteit), Katrien Laenen** (Vlaamse Overheid - dep. CJM, Kunstcel), Sven Vanderstichelen** (curator, kunstexpert)

* aanwezig op eerste workshop

** Aanwezig op tweede workshop

Studio Paola Viganò

*Paola Viganò
Mathias Lamberts
Rodin Desplechin
Qinyi Zhang*

Corso di Porta Ticinese 65
20123 Milaan Italië
Rue des Petits Carmes 2a
1000 Brussel, België

MAARCH

Steven Geeraert

Belpairestraat 31
2600 Berchem, België
tel. +32 479 98 11 57
info@maarch.eu
www.maarch.eu/

i.s.m. Guy Geudens (expert ecologie, Sweco)

In opdracht van: Vlaamse Overheid, departement Cultuur, Jeugd en Media
Mandataris: Het Facilitair Bedrijf

Voor de Hoge Rielen

Inleiding: een coherente visie voor de Hoge Rielen

I. DE HOGE RIELEN ALS PILOOTPROJECT

1. Natuurlijke landschap
2. Militaire landschap
3. Educatieve landschap
4. De ruimte van mobiliteit

II. STRATEGISCHE RUIMTEN

1. De nabijheidsgebieden
2. De contactstrip
3. De grenzen van de Hoge Rielen

III. SYNTHESE VAN DE RICHTLIJNEN

- Betreffende het natuurlijke landschap
- Betreffende de loodsen en militaire infrastructuren
- Betreffende de volumes voor sanitair
- Betreffende de verblijfsgebouwen
- Betreffende de strategische ruimten

IV. HOEDERS VAN HET MASTERPLAN

Koppeling doelstellingen klimaatambities / uitdagingen

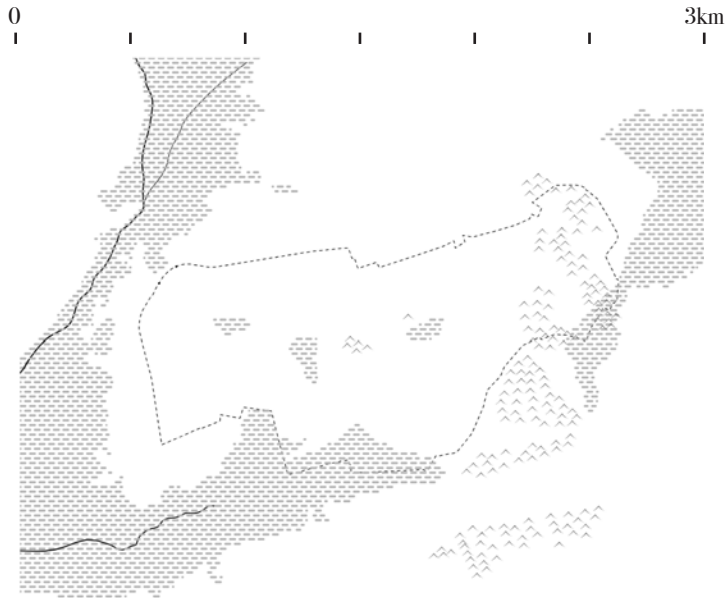
V. BIJLAGE

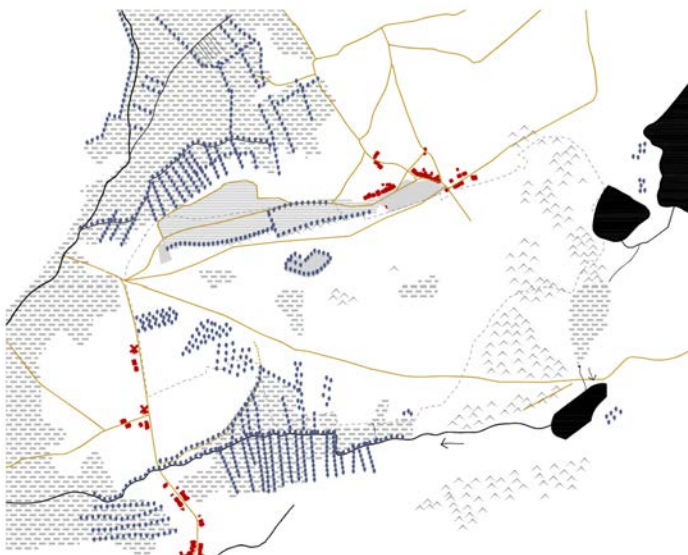
I

DE HOGERIELEN ALS PILOOTPROJECT

De IJstijd: vorming van zandbodem en topografie

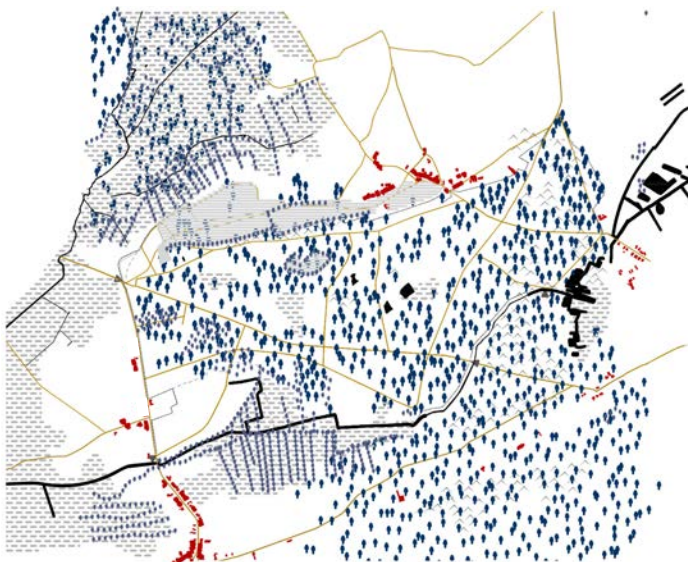
- Duinen
- Rivier of beek
- Vallei
- Huidige grens van de Hoge Rielen

Het middeleeuwse landschap

- Bebouwing / gehucht
- Buurtweg
- Akkers (in de directe nabijheid van de Hoge Rielen)
- Houtkanten
- Waterpartijen (waaronder goren/vennen)
- Rivier of beek (natuurlijk of gegraven)
- Toegenomen drainage door gegraven beek
- Vallei
- Duinen
- Huidige grens van de Hoge Rielen

Bron: *Kabinetskaart der Oostenrijksche Nederlanden en het Prinsbisdom Luik*, J. J. F. graaf de Ferraris, 1777

Aanplant van naaldbos

- Aanplant van naald
- Bebouwd / gehucht
- Buurtweg
- Akkers (in de directe nabijheid van de Hoge Rielen)
- Houtkanten
- Natte gebieden / goren
- Duinen
- Grens van de Hoge Rielen
- Rivier of beek (natuurlijk of gegraven)
- Vallei

De landschappen van de Hoge Rielen door de eeuwen heen

De Hoge Rielen heeft een bewogen geschiedenis. Om het als pilootproject te beschouwen, dienen we eerst zijn verschillende lagen te begrijpen. De Hoge Rielen vandaag is immers het resultaat van een samengaan van menselijke en natuurlijke processen over de eeuwen. Al deze invloeden hebben hun stempel achtergelaten op de Hoge Rielen.

De arme zandgrond van de Hoge Rielen is karakteristiek voor de Kempen. Dit dekzandpakket werd gevormd tijdens de laatste IJstijd, waarbij het zand van de bedding van de toen droogstaande Noordzee kwam aanwaaien (Bastiaens et al., 2017). De microtopografie op de Hoge Rielen is dan weer het resultaat van lokale zandverplaatsingen vanuit de rivierbeddingen, mogelijks uit de grote laagte ten noordwesten (omgeving Calie).

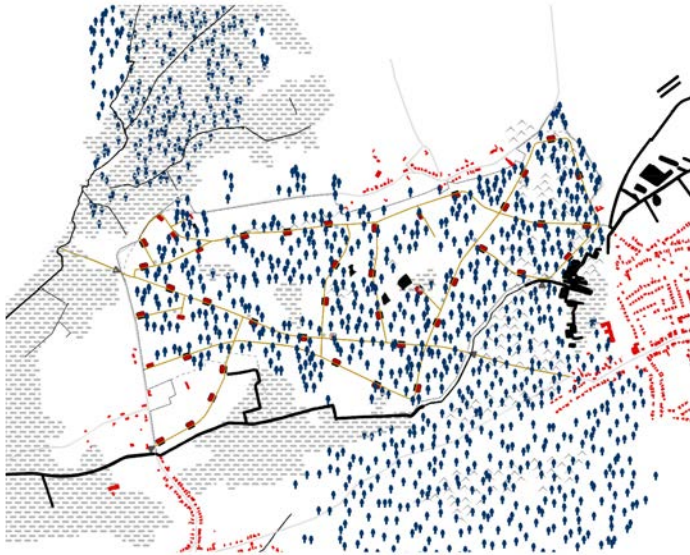
In het midden-holocene vormden zich **massieve loofbossen**. In de valleien domineerden elzen, essen en eiken, op het droge eiken en lindes. In de valleien en zeker in grote laagtes, zoals die van de Calie, vormde zich **veen**. In dit landschap vestigden zich later, in de bronstijd, de eerste nederzettingen. Hoe het landschap in de Romeinse tijd evolueerde is erg onzeker, maar vrijwel zeker verdween de bewoning na 500 nCh.

Heide heeft een lange geschiedenis in de Hoge Rielen. Al vanaf 3800 vChr. begon op de hogere gronden de omvorming van linde-eikenbossen tot heide. Tijdens de Romeinse tijd besloeg heide reeds aanzienlijke oppervlakten, maar vanaf de 10e eeuw werd de omslag versneld door boskap en overbegrazing. Zeker in de 12de en 13e eeuw vond een explosieve ontginning plaats met grote ontbossing als gevolg. Op de Ferraris kaarten (1777) wordt het domein genoemd als Rielen Heide. De schrale vegetatie had zandverplaatsingen als gevolg, die zich afzetten als stuifduinen (5). In de Hoge Rielen zijn er nog mooie exemplaren van zulke stuifduinen waar te nemen.

De open plekken in het bos, waar vandaag de kampeergronden en sportvelden zijn gelegen, zijn (onder andere) het resultaat van inspanningen tijdens de middeleeuwen om het land productief te maken. Ten noorden en westen van het domein vormde akkerland, de gehuchten Hoge Rielen en Lage Rielen en het gehucht Molenstraat. In het zuiden, in het vochtige dalhoofd (Rul) lagen hooilanden. Ook werden enkele geïsoleerde percelen in de heide bewerkt als akkertjes. De gebruikpercelen werden afgeboord met een lage houtkant.

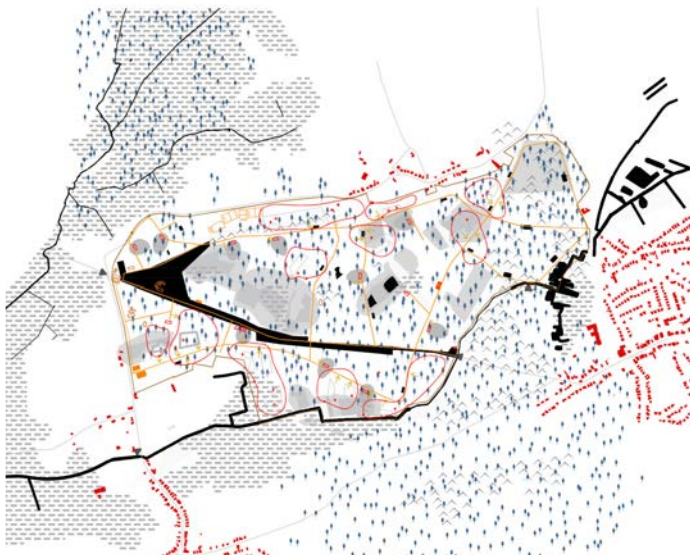
Het beeld van de Hoge Rielen als **transparant dennenbos (10)** is eerder recent. Gezien de Kempense zandbodem niet geschikt bleek voor grootschalige landbouw, werd er ingezet op bosbouw voor de mijnen. Dennenhout ('mast'), voornamelijk Grove Den, bleek ideaal gezien de makkelijke aanplant en de relatief snelle groei op zandgronden. Ook in de Hoge Rielen deed het naaldbos zijn intede vanaf de tweede helft van de 19e eeuw.

Militair domein

- Constructie van de loods
- Militaire weg, afgesneden van de omgeving
- Aanplant van naald
- Bebouwd / gehucht
- Akkers (in de directe nabijheid van de Hoge Rielen)
- Houtkanten
- Natte gebieden / goren
- Duinen
- Grens van de Hoge Rielen
- Rivier of beek (natuurlijk of gegraven)
- Vallei

Masterplan 2004

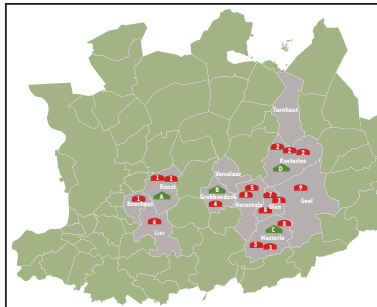
- Nabijheidsgebied van verblijfsgebouwen
- Nabijheidsgebied van kampeerterreinen
- Kampeerterrein
- Nabijheidspad
- Gebouwen: loods of verblijfsgebouw
- Contactstrip
- Transparant naaldbos
- Bebouwd / gehucht
- Akkers (in de directe nabijheid van de Hoge Rielen)
- Houtkanten
- Natte gebieden / goren
- Vallei

De landschappen van de Hoge Rielen door de eeuwen heen

1952

MILITAIRE LANDSCHAP

Operatie Gondola, 1952

Locaties van de uitgevoerde Britse kampen en depots op basis van Operatie Gondola (c) Dienst Erfgoed Provincie Antwerpen) in Van den Bossche, J. & Delaruelle, S., 2019

Na 1952 kreeg het militaire landschap vorm. In 1952, ten tijde van de Koude oorlog, kreeg het Britse leger toestemming om militaire opslagloodsen en kampen te bouwen op Belgisch grondgebied: 1.600 hectare bos-, heide en landbouwgrond werd onteigend. De *Advanced Base of British Forces* telde uiteindelijk 19 opslagplaatsen en vier kampen (Van den Bossche, J. & Delaruelle, B., 2019). In het Base Ammunition Depot 3, wat later de Hoge Rielen zou worden, werd er brandstof en munitie opgeslagen. Het oude netwerk van paden en buurtwegen werd afgekoppeld van zijn omgeving en gebetonneerd. Langs het wegennet, op regelmatige afstand, werden de tekenende munitieloodsen gebouwd.

1975

VERBLIJFSDOMEIN

De Britten verlieten het domein al na acht jaar. Uiteindelijk werd het domein herbestemd tot verblijfscentrum voor jeugdbewegingen. De loodsen en voormalige akkers en hooilanden bleken ideale kampeerterreinen. In de jaren die volgden evolueerde de Hoge Rielen tot verblijfsdomein voor de jeugd. 17 voormalige munitieloodsen werden omgebouwd tot meer comfortabele verblijfsgebouwen. Op het domein werd eveneens geëxperimenteerd met een nieuwe vormtaal. Na een wedstrijd onder jonge architecten, bouwde architect Hans Barbier het Helix gebouw (1992) en in 2002 bouwde Huiswerk architecten het onthaalgebouw, na een projectdefinitie opgesteld door Vlaams Bouwmeester Bob Van Reeth.

2004

MASTERPLAN

Studio Secchi-Viganò

Waar de aanpak van de infrastructuur op het domein aanvankelijk nog ad hoc gebeurde, werd de noodzaak voor een kwalitatieve visie voor het hele terrein duidelijk. Een nieuwe projectoproep leidde tot het aanstellen van Studio Secchi-Viganò. Zij leverden een masterplan op in 2004. Studio Secchi-Viganò erkende het belang van het natuurlijke en militaire landschap, en gaf vorm aan een derde: het educatieve landschap. Het is het eerste masterplan in Vlaanderen dat met ondersteuning van de Vlaams Bouwmeester werd opgemaakt.

2009

ALGEMEEN BOSBEHEERSPLAN

Agentschap voor Natuur en Bos

Het masterplan vormde de referentie voor meerdere architectuurodrachten; verschillende architecten gingen aan de slag om de oude militaire loodsen te renoveren en verblijfsgebouwen te vernieuwen. Ook werd er opnieuw geëxperimenteerd met een nieuwe vormtaal en programma: Studio Secchi-Viganò bouwde Hostel Wadi, een cirkelvormig en transparant gebouw dat het bos letterlijk omarmt, en plaats biedt aan individuen en verschillende groepen tegelijkertijd.

2016

MOBILITEITSPLAN

Mijksenaar Wayfinding Expert

In de jaren na het masterplan van 2004 volgde eveneens een Uitgebreid Bosbeheersplan in 2009 door het Agentschap Natuur en Bos (ANB), werd de auto geweerd van het domein en werd de begaanbaarheid en mobiliteitsvisie op punt gezet in het mobiliteitsplan met een nieuwe beeldtaal en Wayfinding door Mijksenaar Wayfinding Expert in 2016.

2021

ACTUALISATIE VAN HET MASTERPLAN

2050

NUL-UITSTOOT

Poort Noord

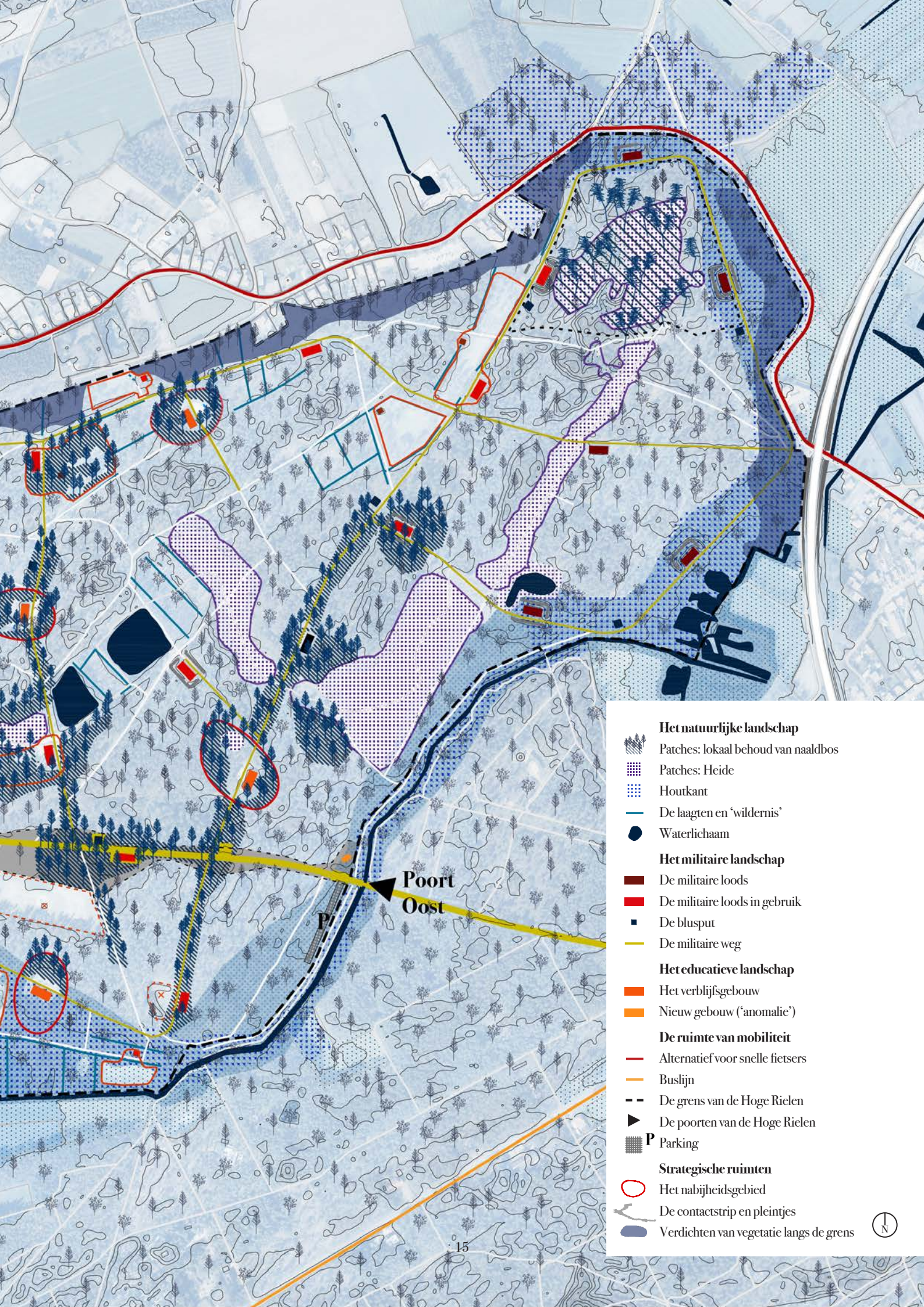
P

Onthaal

P

Poort Zuid

P

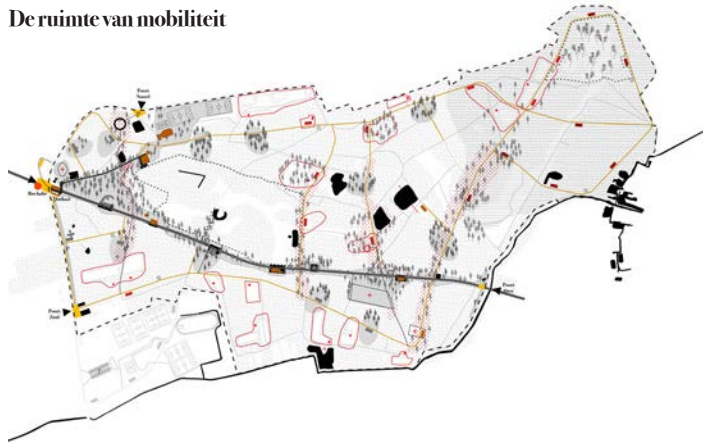
- Het natuurlijke landschap**
- Patches: lokaal behoud van naaldbos
- Patches: Heide
- Houtkant
- De laagten en 'wildernis'
- Waterlichaam
- Het militaire landschap**
- De militaire loods
- De militaire loods in gebruik
- De blusput
- De militaire weg
- Het educatieve landschap**
- Het verblijfsgebouw
- Nieuw gebouw ('anomalie')
- De ruimte van mobiliteit**
- Alternatief voor snelle fietsers
- Buslijn
- De grens van de Hoge Rielen
- De poorten van de Hoge Rielen
- Parking
- Strategische ruimten**
- Het nabijheidsgebied
- De contactstrip en pleintjes
- Verdichten van vegetatie langs de grens

Poort Oost

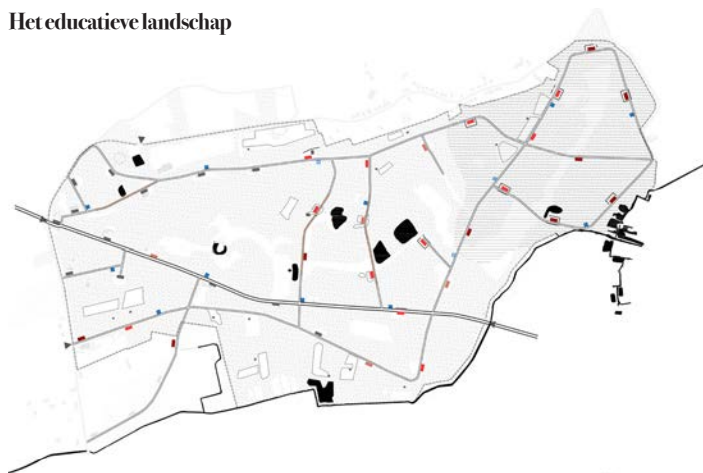

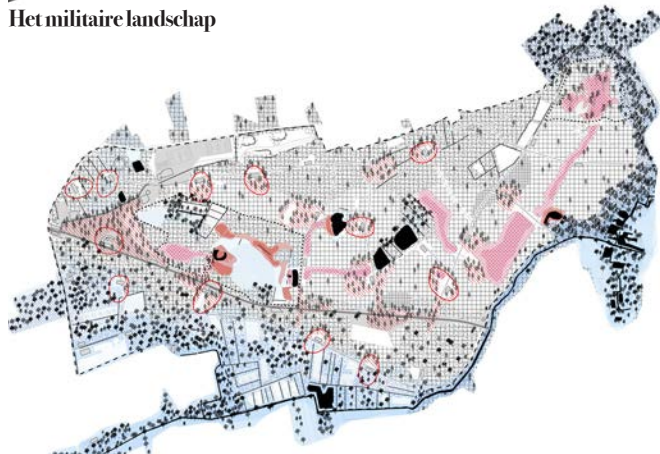
De ruimte van mobiliteit

Het educatieve landschap

Het militaire landschap

Het natuurlijke landschap

Voor de gedetailleerde tekeningen en de legendes, zie pagina's 25, 38, 48 en 62.

Drie landschappen en de ruimte van mobiliteit

Vandaag wordt de Hoge Rielen geconfronteerd met grote veranderingen en uitdagingen, zoals de snelle omvorming van transparant naaldbos naar dicht loofbos, de klimaatverandering die zich reeds manifesteert in grondwaterstanden, het onderwijs, vrije tijd, nieuwe technologieën en de nood aan renovatie van het overblijvende militaire erfgoed en verblijfsgebouwen... De ambitie is om, samen met belanghebbenden, een ‘project voor de Transitie’ uit te werken, vertrekkende vanuit de landschappen die doorheen de geschiedenis tot stand zijn gekomen. We doen dit met respect voor de geschiedenis van het terrein en het belang om het verleden leesbaar te houden, maar tegelijkertijd door invulling te geven aan de ambitie van een pilotsite van de sociaal-ecologische transitie.

De zero-uitstoot doelstelling tegen 2050 (Europese ‘*Green Deal*’ van de Europese Commissie) vereist gewaarwording en een culturele shift en de Hoge Rielen met zijn gelaagd landschap, belangrijke sociale en educatieve rol en groeiende erfgoedwaarde is het perfecte veld om na te denken over ruimte, leven en tijd, hun relaties, conflicten en potentieel. Daarbij is een balans tussen ingreep en laten-zijn één van de aandachtspunten. In de Visietekst voor de opmaak van het masterplan werd reeds geschreven dat “het ‘polijsten’ van de Hoge Rielen geenszins de bedoeling kan zijn, maar dat er eerder moet worden ingezet op een soort ‘afstoffen’ om datgene wat onder een spreekwoordelijke laag roet zit, herkenbaar te maken” (Mellebeek, 2019, pp. 6). Parallel aan deze actualisatie van het masterplan staat Raamwerk-Bart Dehaene in voor de realisatie van een vierde fase van het Masterplan: de totaalrenovatie van twee loodsen en zes verblijfsgebouwen.

Voor dit eerste deel vertrekt deze actualisatie vanuit het masterplan van 2004 in de benadering van de Hoge Rielen volgens een gelaagdheid van drie landschappen - het natuurlijke, militaire en educatieve. De ruimte van mobiliteit vormt een nieuw hoofdstuk op het masterplan van 2004: mobiliteit en toegankelijkheid gingen door belangrijke veranderingen en stellen nog steeds grote uitdagingen.

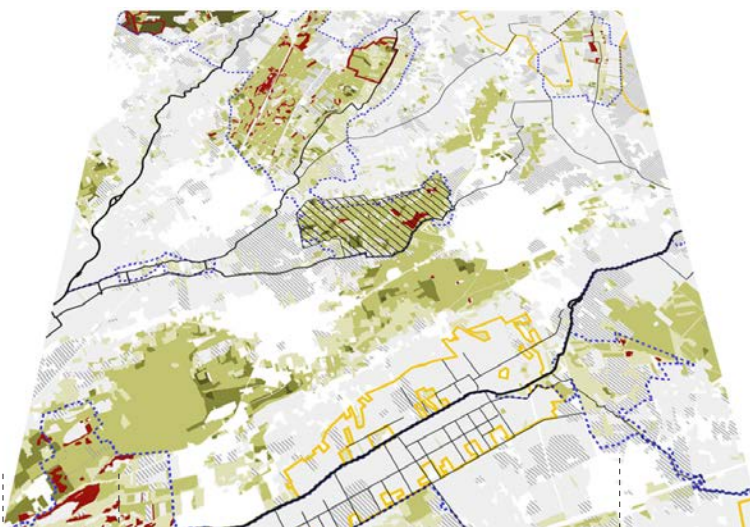
De landschappen sluiten op elkaar aan, overlappen elkaar of vervagen, afhankelijk van waar men zich bevindt op de site. Het is duidelijk dat deze lagen niet onwrikbaar vaststaan: ze worden op de proef gesteld door nieuwe uitdagingen en innovatie, hun definitie opgerekt en verschoven en eventueel geconfronteerd met nieuwe lagen. Waar relevant wordt de link gelegd met het masterplan van 2004.

Aan de hand van een analyse worden per landschap de verschillende elementen geïdentificeerd waaruit de respectievelijke ruimten zijn opgebouwd. Vervolgens wordt voor elk landschap een visie geformuleerd. Het masterplan tenslotte brengt deze landschappen in relatie met elkaar en voorziet concepten en instrumenten voor de ontwikkeling ervan.

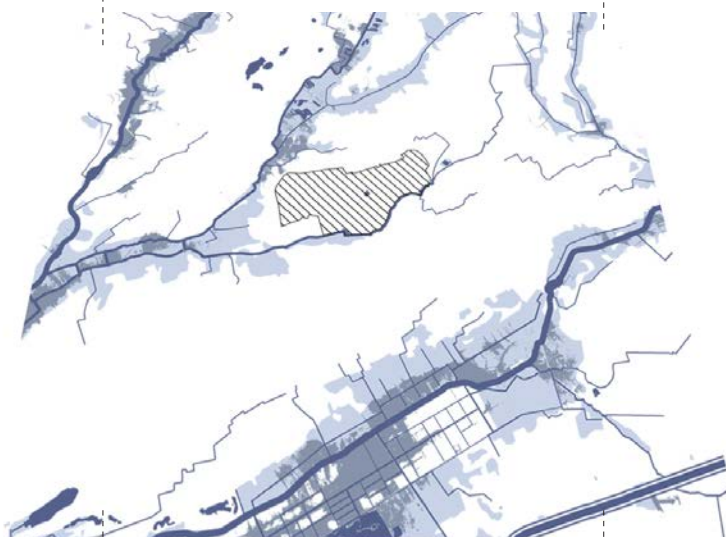
A photograph of a forest landscape. In the foreground, a dirt path leads from the bottom left towards the center. The ground is covered with green grass and scattered brown leaves. Several tall, slender pine trees with reddish-brown bark stand prominently in the mid-ground. The background is filled with a dense forest of similar trees under a clear sky. The overall scene is a natural, undisturbed forest environment.

1.
Het natuurlijke landschap

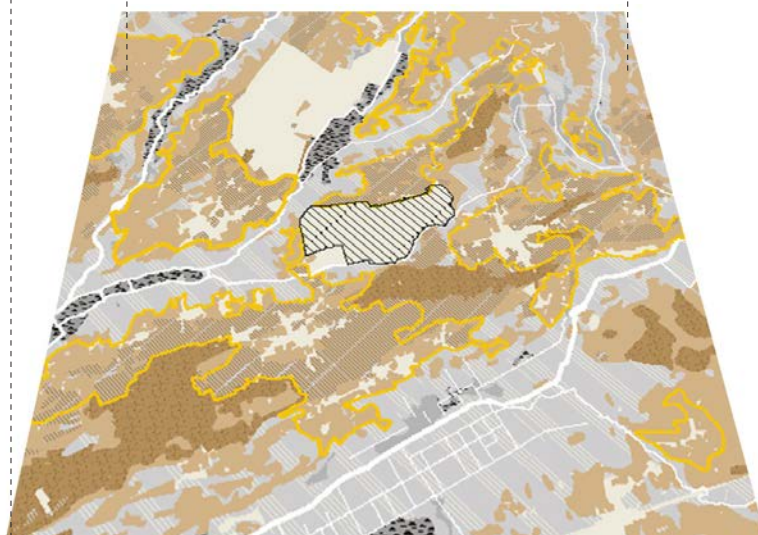
Systeem van ecologie

- Bos, na 1930
- Bos, tussen 1850 en 1930
- Bos, tussen 1775 en 1850
- Bos, voor 1775
- Bron: ANB, Bosleeftijd, Opname 1771-2001)*
- Heide
- Gras en ruigte
- Akkers
- Bron: BWK, 2021*
- Indicatieve situering van de faunistisch belangrijke gebieden
- Beheergebieden weide- en akkervogelsoorten
- Bosreservaten
- Bron: BWKfauna, 2021*

Systeem van water

- Scheidingslijn van de stroomgebieden Maas en Schelde
- Bron: VVM, Vlaamse Hydrologische Atlas, 2021*
- Effectief overstromingsgevoelig gebied
- Mogelijk overstromingsgevoelig gebied
- Bron: VVM, Recent overstroomde gebieden, 2019*
- Beek / rivier
- Kanaal
- Waterlichaam
- Bron: AIV (2021)*

Systeem van ondergrond

- Stuifduin
- Droog zand
- Vochtig zand
- Nat zand
- Vochtig zandleem
- Nat zandleem
- Natte klei
- Veen
- Anthrosols
- Bron: DOV, bodemkaart, bodemtypes (geraadpleegd sept. 2021)*

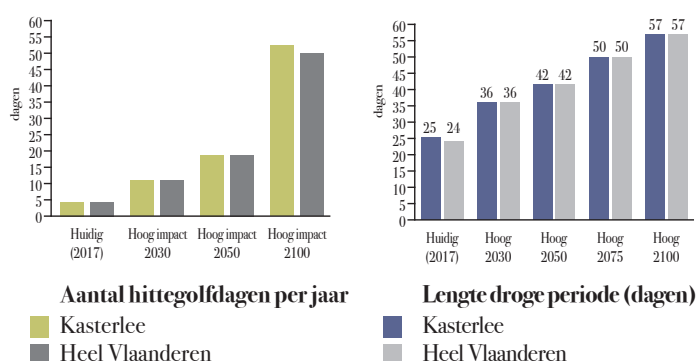
De Hoge Rielen als deel van een groter systeem

Een grote ecologische diversiteit

De Hoge Rielen is relatief hoog gelegen, tussen de veel hogere Kempense Heuvelrug ten zuiden en de venige laagte van de Grote Caliebeek ten noorden. De Rulloop is een ondiepere laagte tussen de Heuvelrug en de Hoge Rielen. Van zuid naar noord is de Hoge Rielen een belangrijke ecologische schakel tussen de Heuvelrug en de laagte van de Grote Calie of Balderij, Tielentheide, de Aa-vallei en het Grotenhoutbos.

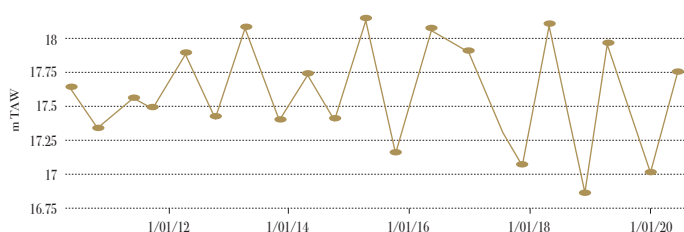
De Hoge Rielen wordt geconfronteerd met lokale en globale uitdagingen:

- **De omslag van naaldbos naar loofbos;**
- **Veranderende eisen en gewaarwording:** er wordt meer verwacht van onze natuur. Naast het recreatieve, moeten onze bossen maximale biodiversiteit behalen, toegankelijk zijn, maximaal klimaatrobuust zijn, en dienen historische elementen behouden te blijven;
- **Klimaatverandering:** de enorme dreiging van verlies van ecosystemen wordt al ervaren in de Hoge Rielen. Het klimaatportaal Vlaanderen voorspelt een drastische toename in aantal hittegolfdagen, maar ook van lengte van droogtes;

Bron: Klimaatportaal Vlaanderen, 2020

- **Een dalende grondwatertafel:** tegen 2050 zal het relatief bodemvocht met minstens 10 % afnemen in de Hoge Rielen (Klimaatportaal Vlaanderen, Vlaamse Milieumaatschappij). De verlaging van de grondwatertafel is reeds zichtbaar in een dalende waterpeil van onder andere de zwemvijver.

Schommelen van het waterpeil in De Hoge Rielen, 2010-2020

Bron: DOV Vlaanderen, 2020

Dit grotere plaatje wijst dus op de essentiële ecologische relatie, ook over de domeingrens heen. Het is van belang om de ecotopen binnen het domein te laten aansluiten op verwante ecotopen in de omgeving. Zo worden de kleine, geïsoleerde leefgebiedjes van zeldzame dieren en planten vergroot en zijn deze minder kwetsbaar. Het belang van (ecologische) verbinding wordt geïllustreerd door volgende studies en beleidsvisies:

- **‘Ruimtelijke visie op landbouw, natuur en bos, regio Neteland’** (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2006). De visie geeft op hoofdlijnen aan waar er ruimte kan zijn voor natuur-ontwikkeling of bosuitbreiding. Ze vormt de basis voor de opmaak van gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen. Met name voor de Hoge Rielen worden in het programma voor uitvoering het realiseren van een ecologische verbinding met de vallei van de Grote Caliebeek (ten noorden) en het versterken van het verwevingsgebied Hoge Rielen, Hoge Mauw en Brink (ten zuiden) aangehaald.
- **Ministerieel goedgekeurd Natuurbeheerplan ‘Tielentheide-Calievallei’** (besluit van 16 juli 2021). Het Natuurbeheerplan toont het potentieel en belang voor een rechtstreekse verbinding tussen de CalieVallei en de Hoge Rielen.
- **De soortenbeschermingsprogramma’s Heikikker en Heivlinder en het basisrapport van het soortenbeschermingsprogramma Bruine eikenpage** (Jacobs et al., 2014). De programma’s identificeren de Hoge Rielen als stapsteengebied en pleiten voor een functionele natuurverbinding tussen het Natura 2000-gebied en Hoge Rielen (Kempische Heuvelrug). Heivlinder en Bruine eikenpage zijn provinciaal prioritaire soorten.
- **Visie en beheerplan voor de houtkanten van gemeente Kasterlee** schetst het potentieel van ecologische verbindingen door middel van houtkanten.
- Het gebied maakt deel uit van **erfgoedobject / ankerplaats ‘Vallei van de Kleine Kaliebeek’** (De Borgher et al., 2001), dat het belang van kleine landschapselementen (houtkanten) benadrukt.

2.

4.

8.

9.

15.

17.

6.

7.

16.

Luchtfoto van de Hoge Rielen en omgeving

1. Kempense Heuvelrug
2. Vallei van de Calie
3. Gehucht de Hoge Rielen
4. Tielen
5. Kasterlee
6. Molenstraat
7. Sportvelden van Kasterlee
8. Sportvelden van de Hoge Rielen
9. Kampvoorde en onthaalgebouw
10. Klein Goor
11. Groot Goor
12. De Duinen
13. Heide corridor
14. Zwemvijver en Spiegelaar
15. Diels Diep
16. Kikkerkwartier
17. De Goorkens

bron: Geopunt, orthofotomosaïek, middenschalig, winteropnamen, kleur, 2020

6.

3.

12.

11.

13.

14.

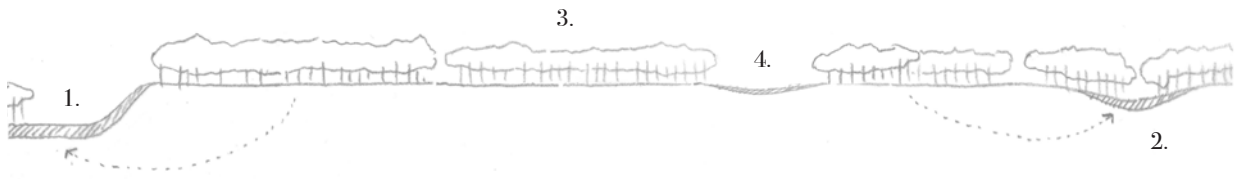
10.

5.

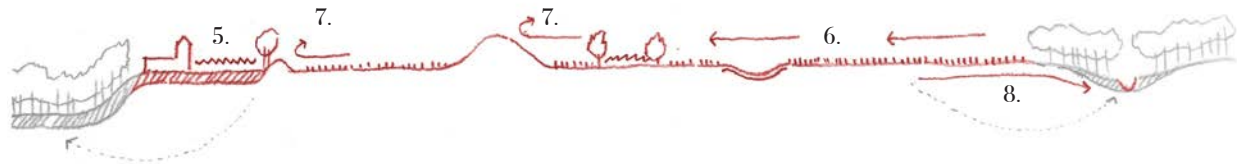
7.

1.

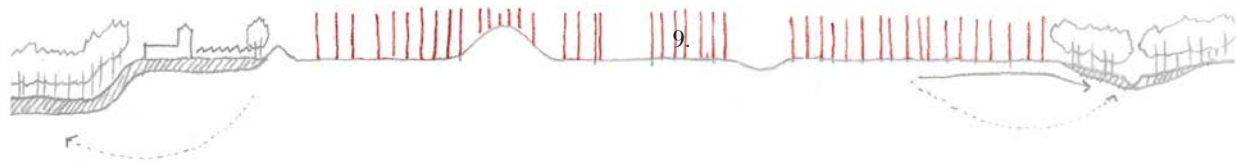

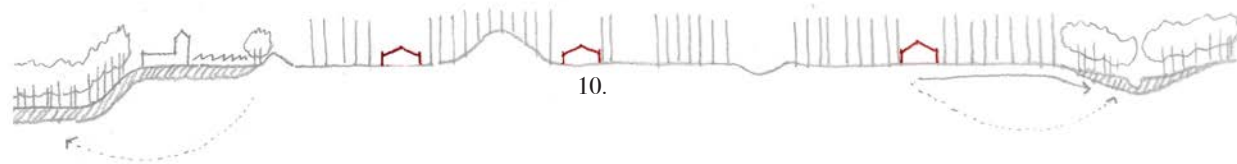
Massieve loofbossen (Midden-Holoceen)

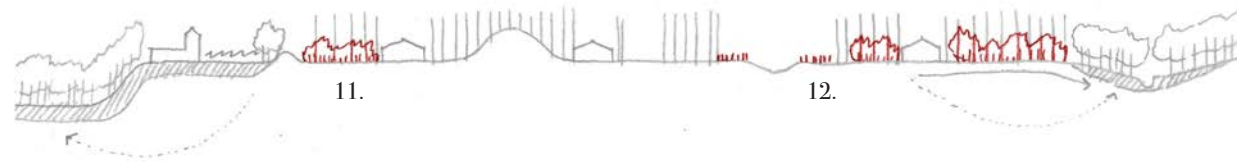
Productief landschap (Romeinse periode en middeleeuwen)

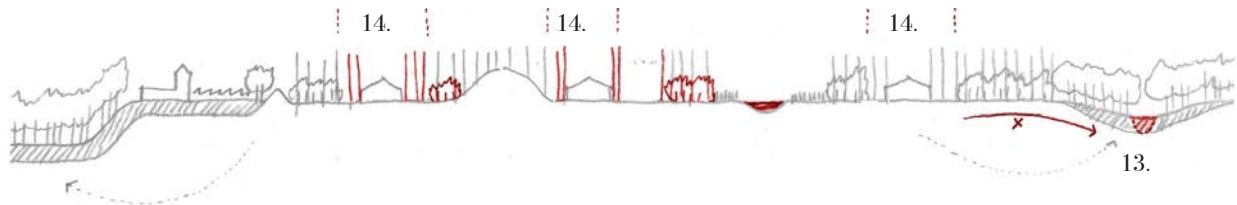
Aanplant van dennenbos (midden 19e eeuw)

Ingebruikname van militair domein (1952)

Herstend tot verblijfsdomein en bosvorming

Voorstel: natuurlijke bosvorming met behoud van patches van naald loofbos (vandaag)

Serie van historisch karakteristieke processen in de Hoge Rielen en directe omgeving

1. De Calievlei met loofbossen (elzen, essen en eiken) en open ruimten	grondwater
2. De laagte van de Rulloop	9. Aanplant van dennenbos, laagten en akkers blijven open plekken
3. Vorming van massieve loofbossen (eiken en lindes)	10. Militaire loods in de open plekken
4. Kleine oppervlakten met heideveentjes (kleine hoogveentjes)	11. Opkomst van onderlaag van loofvegetatie
5. Aanleg van akkers met houtkanten	12. Aanleg van heidecorridor
6. Vorming van heide	13. Voorstel: ontdiepen van rulloop
7. Vorming van stuifduinen en stuifwallen	14. Voorstel: behouden van patches van naaldbos
8. Doorgraven van de Rulloop, met als gevolg extra drainage van	

De elementen van het natuurlijk landschap: matrix en patches

Niet al te lang geleden, in het midden van de 19e eeuw, moesten de heide en loofbossen plaatsmaken voor een homogeen en uitgestrekt, niet-oorspronkelijk naaldbos. Dit transparante naaldbos was lange tijd kenmerkend voor de Hoge Rielen: de rechte stammen en hoge kruinen van de naaldbomen boden een visuele filter die diepte gaven en tegelijkertijd afschermden. Het naaldbos bood een bespeelbaarheid dat goed paste binnen het gebruik als educatief en recreatief domein. Het masterplan van 2004 beschouwde dit naaldbos als een 'matrix', waarin 'patches' met meer biodiversiteit en militaire en educatieve entiteiten zich situeren.

De matrix

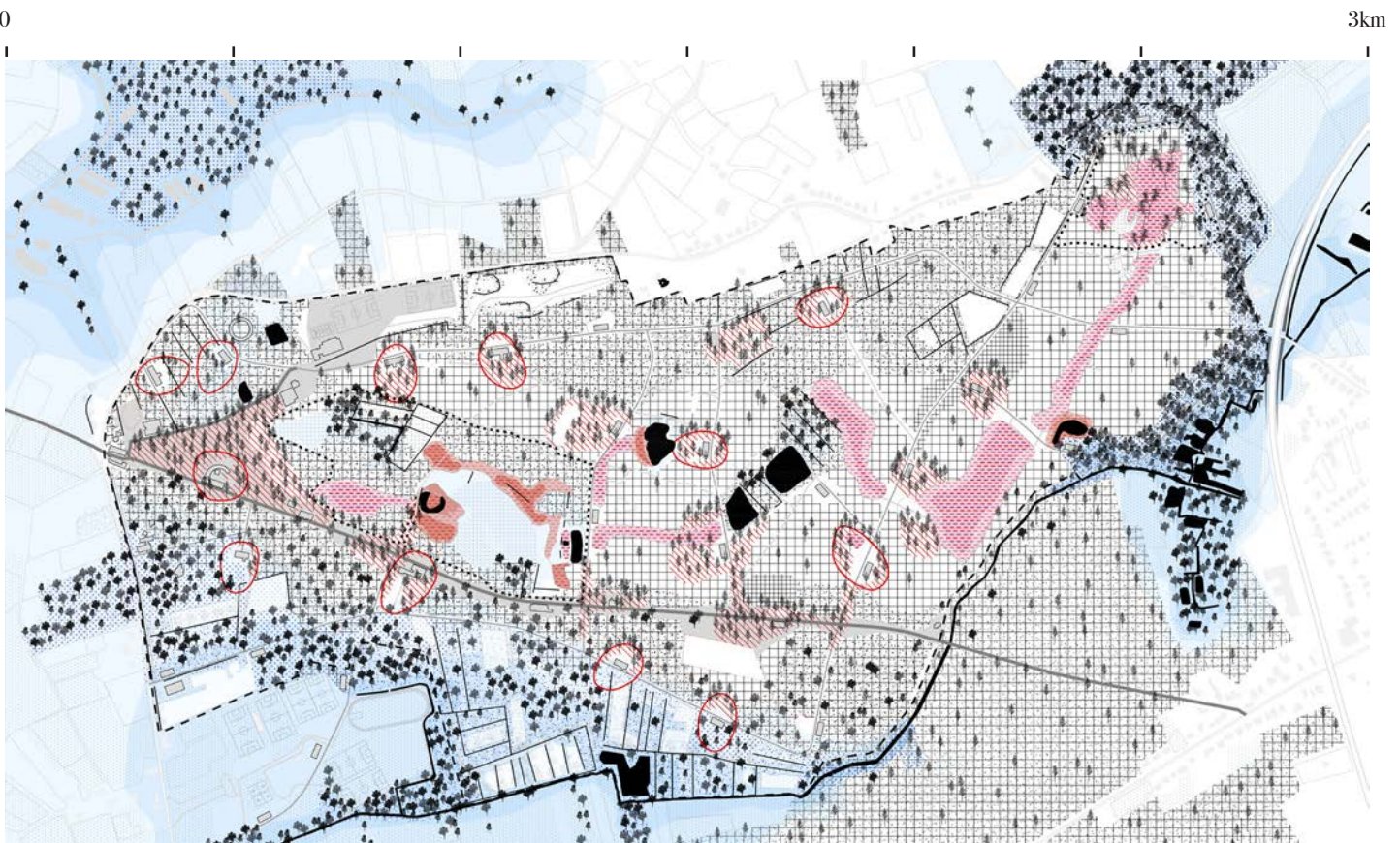
Het masterplan van 2004 beschouwde de matrix als de basis van een bruikbare natuur die de Hoge Rielen vestigde als plaats voor educatie en recreatie. Dit beeld van het transparante naaldbos is meer dan een restant van een relatief korte, maar belangrijke periode in de geschiedenis van de Kempen, het is ook een beeld dat de meesten nog steeds associëren met de Hoge Rielen. De snelle en allesomvattende verandering naar loofbos, met een dichte ondergroei, zet dit beeld van de Hoge Rielen echter op de helling.

De patches

De patches vormen meer biodiverse elementen in het bos, zoals laagtes en nattere zones, natuurzones met beperkte toegankelijkheid en de heidecorridor. In het masterplan van 2004 werd voorgesteld deze patches langzaam aan sterkte te laten winnen met als doel de ecologische werking te verbeteren. Vandaag zijn enkele van de patches echter zo gesterkt en vergroot dat ze de continuïteit en ruimtelijkheid van het speelbos bedreigen. Net als in de matrix dringt zich afweging op tussen het ecologische en educatieve aspect van de Hoge Rielen.

Nood aan een nieuwe visie

De vraag hoe om te gaan met de matrix en de patches, met de afweging van ecologische, culturele en esthetische waarden, is opnieuw erg relevant; aan de ene kant is er de nood aan meer biodiversiteit en een meer veerkrachtige, robuustere natuur; aan de andere kant is er de beleefbaarheid en de cultuur-historische reflectie.

Synthesekaart van het natuurlijke landschap: matrix en patches

Bron: gebaseerd op BWK, 2021

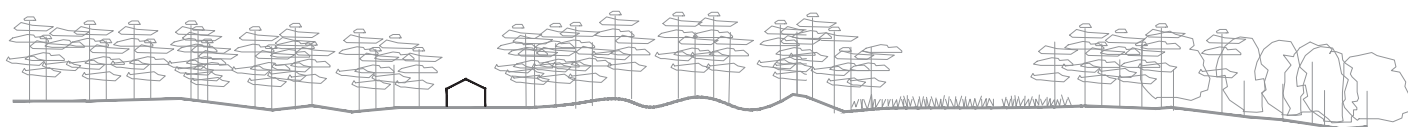

De matrix en behoud van naaldbomen

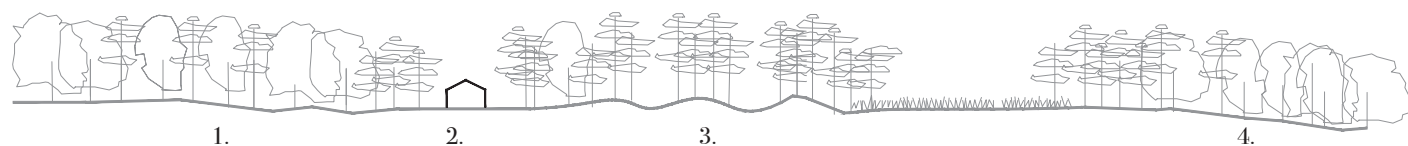
Matrix : gemengd bos of naaldbos met ondergroei	Behoud van de actueel nog transparante zones naaldbos	Naaldbos
Dicht loofbos en zones met dichte ondergroei	Nabijheidsgebied	Vliegdennen
Houtkant	Kampeerterrein	Natuurgebied
	Contactstrip	Waterlichaam
		Grens van de Hoge Rielen

Bron: gebaseerd op BWK, 2021 en observatie ter plaatse

Situatie in 2004

Omkering van de matrix, situatie in 2050

1. Bosomvorming naar gemengd bos
2. Lokaal behoud van den in het nabijheidsgebied (rondom het verblijfsgebouw)
3. Lokaal behoud van den in De Duinen (vliegdennen)
4. Dicht loofbos met uitbundige onderetage in de laagten

De matrix en de omslag van naald- naar loofbos

Het gemengd bos biedt een veel betere biodiversiteit en vormt een veerkrachtigere natuur, zeker in relatie tot klimaatverandering. Bosomvorming heeft eveneens een positief effect op de grondwateraanvulling: naaldbossen vangen immers meer van het neerslagwater op en verdampen er ook meer van.

Al bij de opmaak van het masterplan van 2004 bestond het besef voor de nood naar meer diverse vegetatie. Er werd voorgesteld om de transitie geleidelijk en diffuus in te zetten, door de patches langzaam aan sterkte te doen winnen, uit te breiden en in enkele gevallen te verbinden. Het *Uitgebreid Bosbeheersplan* voor de Hoge Rielen (2009) door Agentschap Natuur en Bos ondersteunde deze visie en werkte de aanpak van het masterplan van 2004 verder uit.

De keuze naar omvorming was echter niet nieuw voor het masterplan van 2004. Besef rond biodiversiteitsverlies (1970) en massale sterfte van naaldbossen door acute bodemverzuring (1980), alsook de concurrentie van rechter en goedkoper naaldhout van elders, resulteerde uiteindelijk in een algemene bosomvorming van het Kempens dennenbos naar gemengd inheems bos (Verheyen et al. 2007). De eerste fase viel erg tegen in de Hoge Rielen: jarenlang werd met veel moeite geplant en herplant door de bosbeheerders. Vanaf begin jaren 2000 groeiden dan -geheel onverwacht- massaal en spontaan inheemse struiken en bomen op (Geudens et al. 2007 en Geudens, G. persoonlijke communicatie november 2021). Ondertussen is het duidelijk dat de transitie veel sneller en omvangrijker is dan verwacht in 2004. Zonder ingreep zal het naaldbos op termijn volledig verdwijnen.

Positie: respecteren van de omvorming, met behoud van de actueel nog transparante zones naaldbos

Dit masterplan volgt de aanpak genomen in vorige jaren en volgt de algemene aanpak van bosomvorming naar gemengd bos met een flink aandeel inheems loofhout. Er wordt gekozen om, voor het overgrote deel van het domein, de spontane opkomst van loofbomen de natuurlijke gang te laten gaan.

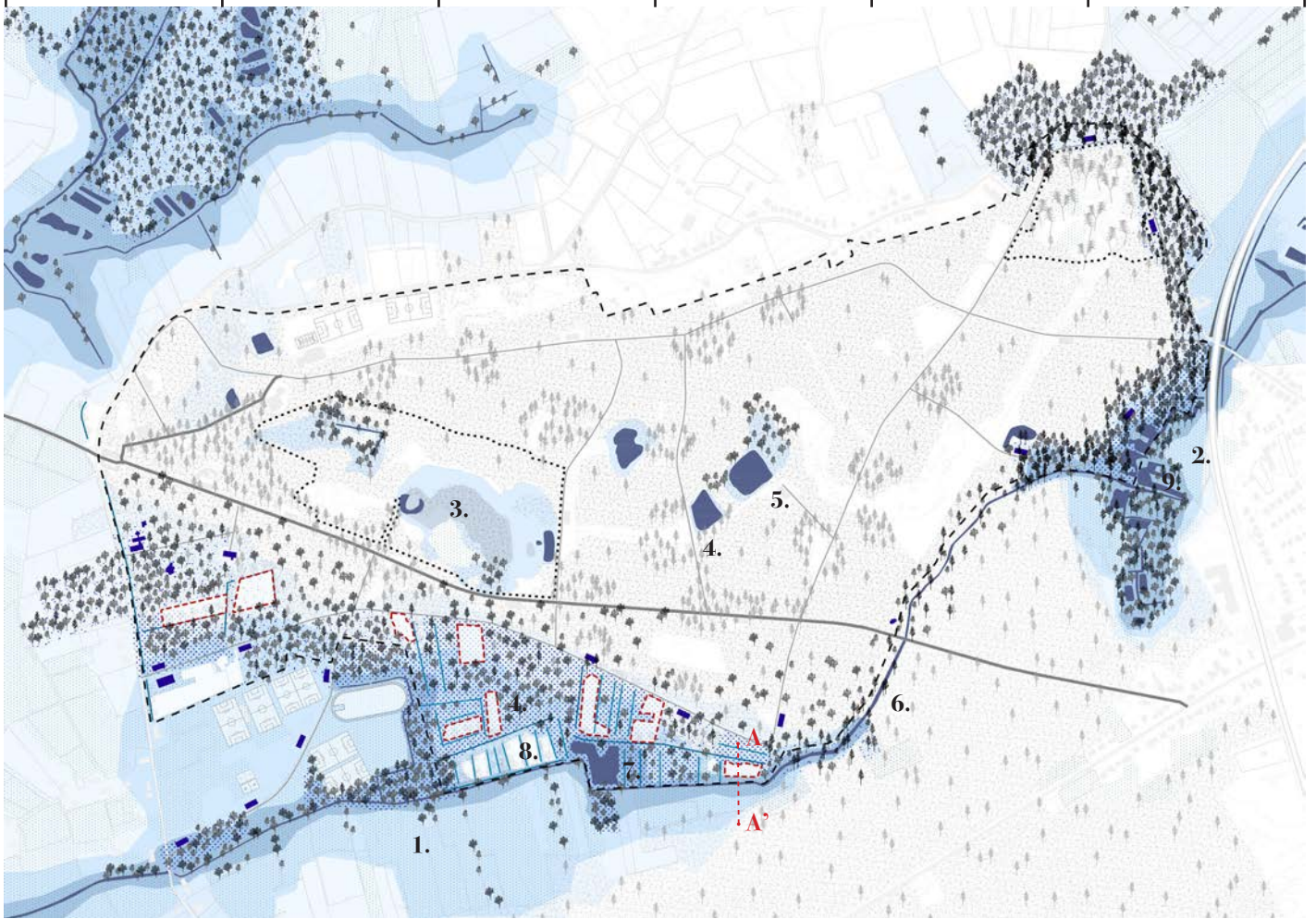
Echter, de Hoge Rielen is verschillend van naburige bosgebieden: het is een plek om te verblijven-in-de-natuur met een sterke educatieve rol. Deze identiteit ondersteunt de keuze om op bepaalde plekken het grazige naaldbos te behouden om toegankelijkheid en overzichtelijkheid te garanderen. Het gaat dan om zones van intens gebruik, zoals de directe omgeving van de verblijfsgebouwen, de kampeerterreinen, de picknickzone en restaurant, de contactstrip (ondersteuning van de verblijfslaag). Door die open zones op gebruik te enten, worden ze als vanzelf opgehouden en is actief kapbeheer van loofbomen eerder een aanvulling daarop. Daarnaast vormen deze zones van intens gebruik een uitstekende plek om de bezoeker de cultuurhistorische waarde van het 20e-eeuwse dennenaanplant in de Kempen te laten beleven (ondersteuning van de educatieve laag). De huidige matrix van naaldbomen verandert dus in een matrix van loofbomen met hierin patches bestaande uit naaldbomen. Het masterplan van 2004 omschreef dit als de 'omkering van de matrix'.

Een beeld genomen tijdens de opmaak van het masterplan van 2004 toont het intertijd transparante grazig naaldbos. Dit beeld is vandaag nog moeilijk te vinden in de Hoge Rielen.

Opschieten van loofvegetatie. De snelheid van de bosomkering stelt de vraag naar behoud van identiteit en transparantie.

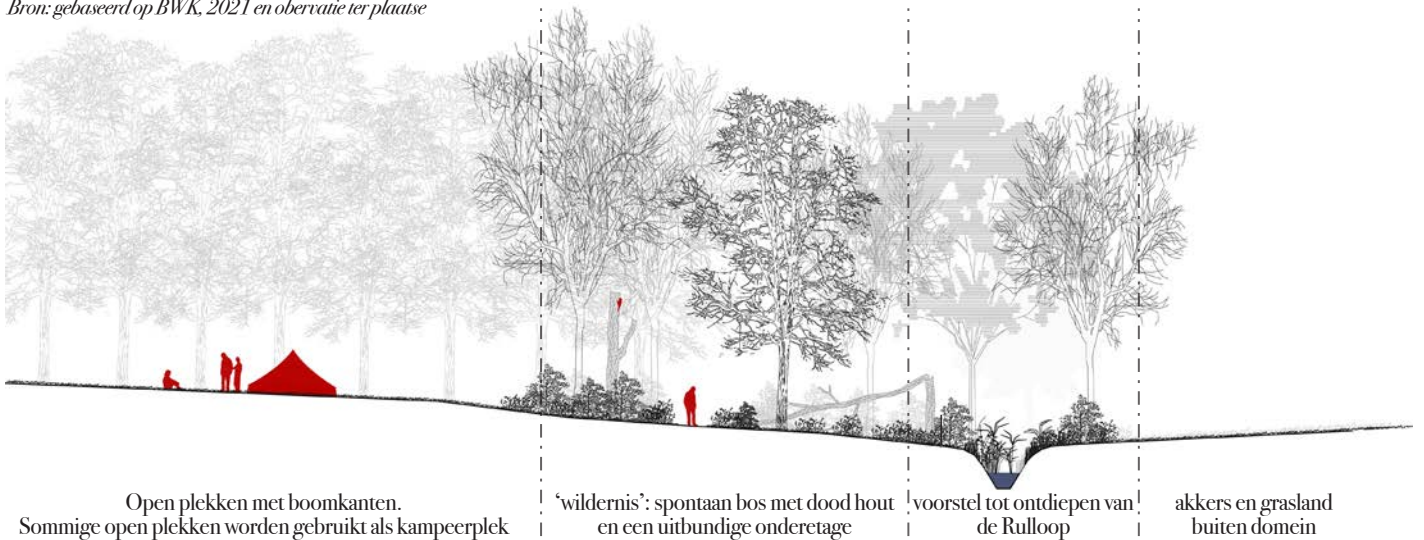

Natte natuur

 Waterloop	 Houtkant	1. Zijvallei van de Calie	5. De Spiegelaar
 Waterlichaam	 Kampeerterrain	2. Het Klein Goor	6. Doorgegraven Rulloop
 Vallei en laagten	 Ontoegankelijke natuurzone	3. De Goorkens,	7. Het Kikkerkwartier
 Dichte ondergroei	 Contactstrip	4. De Zwemvijver	8. Relicten van hooilanden
 Dicht loofbos in de laagten	 Grens van de Hoge Rielen		
 Gemengd bos of naaldbos			

Bron: gebaseerd op BWK, 2021 en observatie ter plaatse

Open plekken met boomkanten.
Sommige open plekken worden gebruikt als kampeerplek

'wildernis': spontaan bos met dood hout
en een uitbundige onderetage

voorstel tot ontdeepen van
de Rulloop

akkers en grasland
buiten domein

Snede CC': een spontane ontwikkeling van bosdelen tot 'wildernis'

De laagten: dicht bos met open plekken

De nattere zones en de Rulloop

De Hoge Rielen heeft enkele laagten en natte zones. Ten zuiden wordt het domein begrensd door de laagte van de zijvallei van de Calie (1) en ten noord-oosten door het Klein Goor (2). Binnen het domein liggen de laagtes de Goorkens (3), de Zwemvijver (4) en de Spiegelaar (5). In het zuiden verbindt de gegraven Rulloop (6) de laagten van de zijvallei van de Calie en het Klein Goor. Tegen de Rulloop liggen de vijver het Kikkerkwartier (7) en open plekken die relict vormen van de hooilanden (8), in het Kempens 'beemden'.

In de laagten situeren zich van nature grondwaterafhankelijke vegetaties: vennetjes, vochtige en venige heide, hooilanden en struwelen van lage wilgensoorten en sporkehout, bossen van zwarte elsen en zachte berk. Vrijwel overal gaan de "natte" laagtes geleidelijk over naar het "droge" gemengde bos van grove den, zomereik en ruwe berk op podsolen. Hoe natter deze gebieden, hoe dichter het bos en hoe moeilijker begaanbaar voor de gebruikers van het domein en overigens ook voor bosbeheerders.

Positie: een spontane ontwikkeling van bosdelen tot 'wildernis'

De moeilijke betreedbaarheid van het bos ten zuiden van het domein – zowel voor bezoekers als voor beheerders – biedt de mogelijkheid om bosdelen spontaan te laten evolueren met veel dood hout en een uitbundige onderbegroeiing. Zo'n wildernis kan ook meteen een avontuurlijk decor vormen voor paden of kampeergebieden die er dichtbij liggen. Paden in het bos verruimen dan in de open plekken van vroegere hooilanden, omringd door houtkanten.

De waterlichamen in de Hoge Rielen

De waterlichamen (vijvers, vennen...) in de Hoge Rielen lijden aan een steeds lager grondwaterpeil. De verlaging wordt voor een groot deel versneld door ingrepen door de mens: door het uitgraven van beken zoals de Rulloop en – in mindere mate – de Grote Calie, kwam de drainagebasis makkelijk een halve of hele meter lager te liggen. De klimaatverandering zal het dalen van de grondwatertafel verergeren.

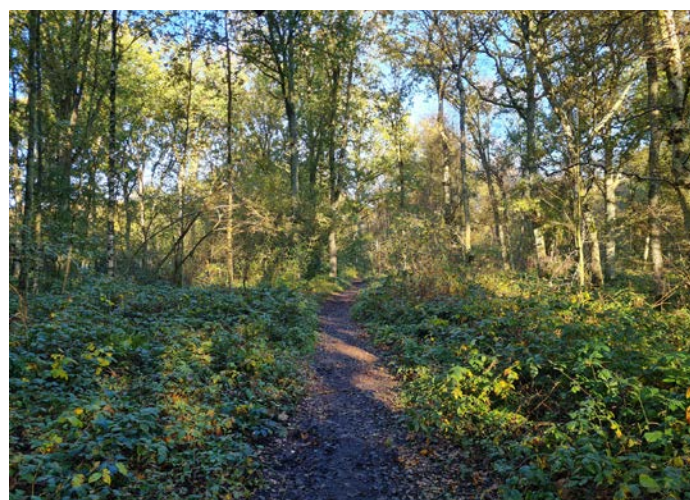
Positie: de Hoge Rielen dient een pleitende rol te spelen voor vernattingstrategieën in zijn bredere omgeving

Deze veranderingen zijn eigenlijk niet tegen te gaan binnen het domein zelf. Op het domein zelf wordt er al optimaal geïnfiltrerd; veel winst voor de aanvulling van het grondwater (door ontharding) is hierdoor niet meer te boeken. Regenwaterhergebruik is wel heel belangrijk om leidingwater te sparen.

Om het grondwaterpeil wezenlijk op te krikken moet gekeken worden naar de inrichting van de omringende beken Rulloop en Caliebeek. Het ontdiepen van de beken heeft echter directe consequenties voor de gebruikspcelen in de valleien: daar zou het grondwater snel en ingrijpend verhogen. Bovendien is er de vrees dat bij grote stormen de watergolf minder snel kan wegglopen door de beken. Dat laatste is positief voor de dorpen afwaarts, maar kan lokaal toch ook voor problemen zorgen. Een studie is nodig.

Het doorgegraven deel van de Rulloop ten oosten van het domein heeft een sterk drainerend effect op de grondwatertafel. Het is zeker dat de grondwatervoorraad in heel grote zones kan verhoogd worden door de beken te verondiepen.

Een pad leidt door loofbos met dichte onderetage in het zuiden van de Hoge Rielen. Dit deel kan zijn natuurlijke gang blijven gaan, met dood hout.

De beschermde natuurzones en de heide

- Ontoegankelijke natuurzone
- Creëren van functionele corridor voor warmteminnende soorten (lokaal dunnen van bos tot lichtrijke bosranden)
- Droge heide
- Natte heide
- Gemengd bos of naaldbos
- Vliegennet
- Vochtig struweel / ruigte
- Waterlichaam
- Contactstrip
- Grens van de Hoge Rielen

Bron: gebaseerd op BWK, 2021 en observatie ter plaatse

Snede CC': de heide als open patches met hoge biodiversiteit

Ontoegankelijke natuurzones en heide

De natuurzones en de heidecorridor

Van bij aanvang werd in de Hoge Rielen bijzondere natuur gekoesterd in twee natuurzones: 'De Goorkens' en 'De Duinen'. In deze zones werd ingezet op heideherstel, gevolgd door de aanleg van heidecorridors tussen deze gebieden. Dit heeft een volledig nieuw landschap doen ontstaan in de Hoge Rielen, met groot voordeel voor soortendiversiteit zoals dagvlinders als Groentje en Bruine Eikenpage. De gebruikers blijken veel respect te hebben voor de eenvoudige afbakeningen rond beide natuurzones.

Dit heideherstel is zo succesvol, dat zich nu de vraag stelt hoe dit nieuwverworven landschapstype verder kan evolueren in het domein.

Positie: de natuurzones en heide vormen en blijven patches

Terwijl de heide wel degelijk van groot belang is voor de biodiversiteit, moet worden toegekeken dat een doorlopende figuur het verblijfs- en speelbos niet te veel opdeelt. Oplossing kan zijn om de bestaande bosverbindingen tussen beide kanten te behouden. In deze verbindingen wordt niet gepleit voor open heide (door middel van plagwerken e.d.), maar er kan wel worden gewerkt met lichtrijke bosranden (door lokaal een beperkte strook sterk te dunnen), om een functionele corridor te krijgen voor warmte-minnende fauna. In het oosten, tussen de Duinen en de Spiegelaar, kan de heide een sterke figuur blijven vormen.

De heidecorridor met bosrand en dennenbomen

De Duinen

2.

Het militaire landschap

1km

1.

2.

3.

4.

5.

6.

5.

2.

2.

4.

1.

4.

1. Dorpsakker van de Hoge Rielen
2. Munitieloods met zandwal
3. Oude akker of hooiland
4. Vroegere Poort
5. Gehucht de Hoge Rielen
6. Gehucht Molenstraat

bron: Geopunt, orthofotomozaïek, kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch, 1971

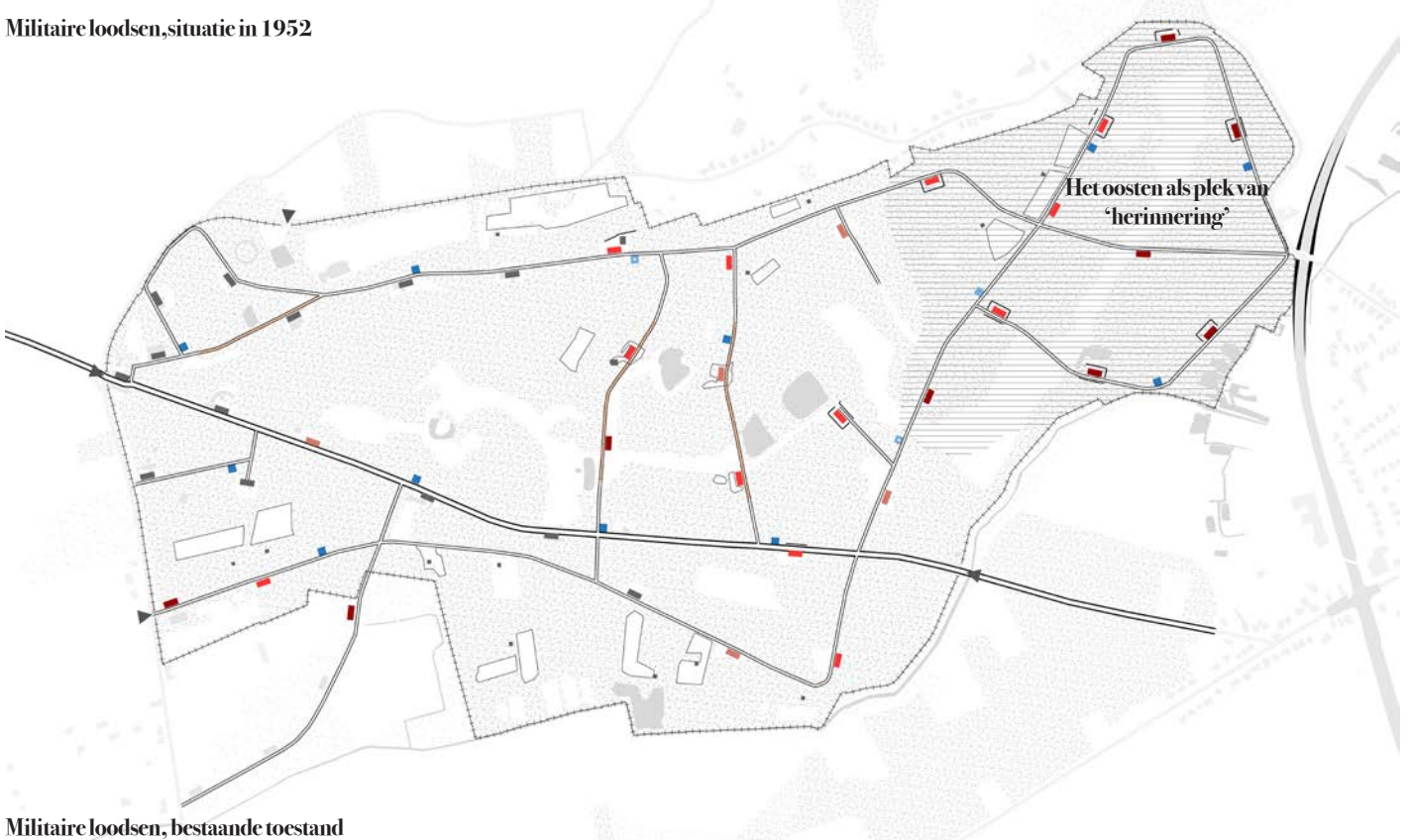

0

3km

Militaire loodsen, situatie in 1952

Militaire loodsen, bestaande toestand

Loods in originele staat	Verblijfsgebouw	Blusput, waterhoudend	Kampeerterrein
Loods, gerenoveerd na het masterplan van 2004	Beschermingsheuvel	Blusput, niet meer waterhoudend	Bos
Hybride loods - verblijfsgebouw	Militaire weg	Poort	Het oosten van de Hoge Rielen
	Militaire weg in slechte staat	De omheining	

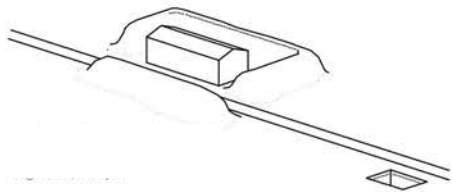
De elementen van het militaire landschap

In 1952 vormde de onteigening van percelen naaldbos en akkerland en de oprichting van het *Base Ammunition Depot 3* de creatie van het militaire landschap. Het domein werd afgesloten met een omheining, en buurtwegen werden opgeheven (besluit 19-6-1954), onderbroken en gebetonneerd. Langs dit betonnen wegennetwerk, op regelmatige afstanden, werden loodsen opgetrokken. In de directe omgeving van de loodsen werden een beschermingsheuvel en een blusput aangelegd. Deze elementen, het militaire wegennet, het ensemble van loods, beschermingsheuvel en blusput, en de omheining, vormen de elementen van het militaire landschap vandaag.

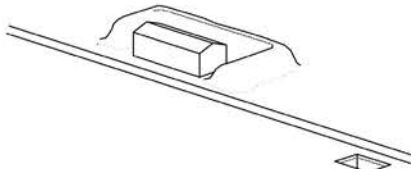
Over de tijd degradeerde de (vaak lichte) infrastructuur en vervaagden de sporen van het militaire erfgoed. In het westen van de Hoge Rielen en langs de contactstrip werden loodsen omgevormd tot verblijfsgebouwen (zie educatieve landschap), beschermingsheuvels werden geëgaliseerd en het wegennetwerk raakte in verval. Vandaag is een groot deel van de betonnen wegen aan vervanging toe en vormen de blusputten aftakelende kuilen in nood aan nieuw programma.

Het oosten als plek van ‘herinnering’

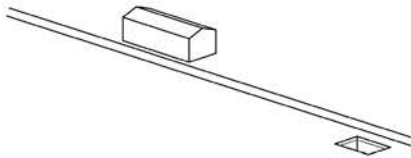
Het militaire landschap blijft vandaag vooral voelbaar in het oostelijke deel van de Hoge Rielen. Het is de plek waar beschermingsheuvels de loodsen omarmen, weinig kampeerplekken of verblijfsgebouwen voorkomen, en de militaire wegen door de natuur snijden. Het is eveneens een plek waar men kan verdwalen in de natuur en waar het gebied van De Duinen het oude landschap nog duidelijk toont.

Ensemble type 1: loods + talud voor en achter + blusput

Ensemble type 2: loods + talud achter + blusput

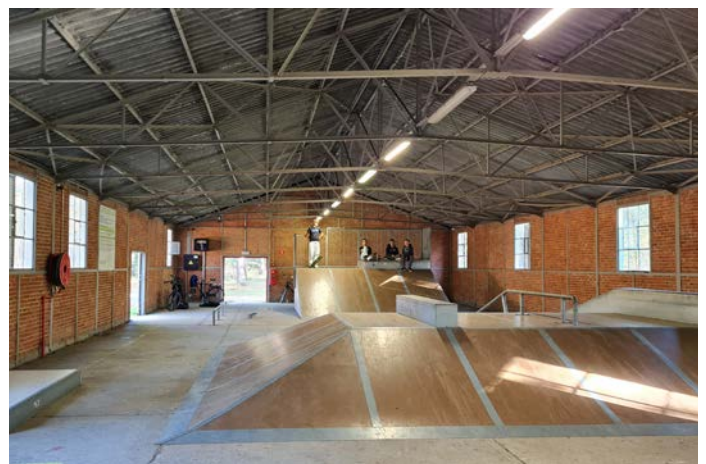
Ensemble type 3: loods + blusput

Het oorspronkelijk ensemble van de loods, omgevingsheuvel en blusputten degradeerden tot verschillende typologieën.

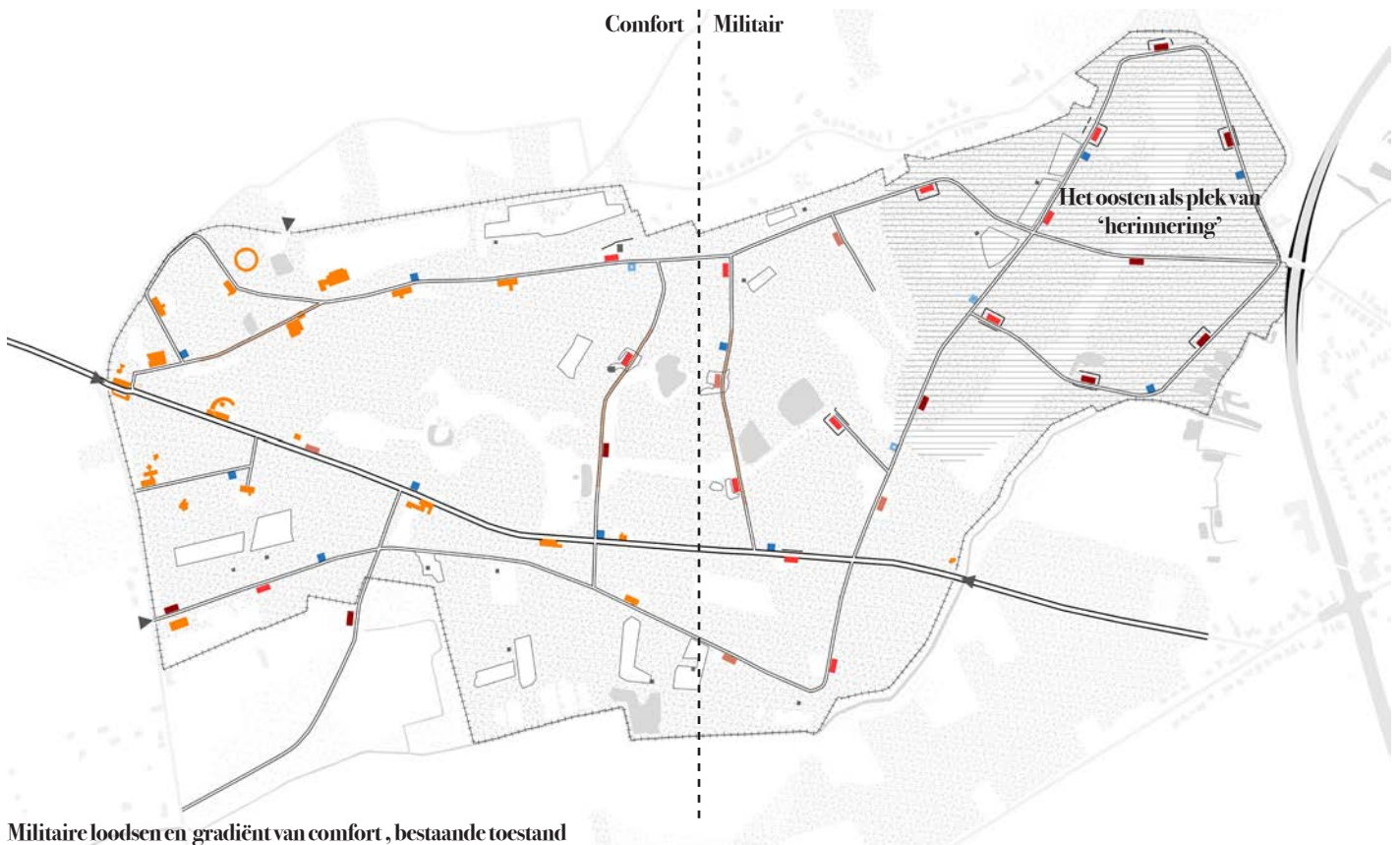
Schetsen van het masterplan 2004.

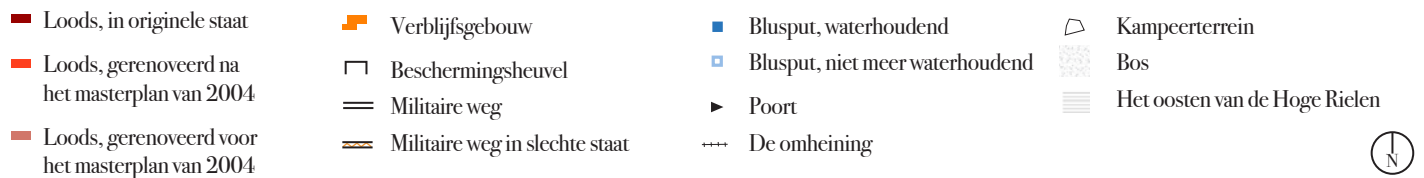
Originele loods (21), begroeide beschermingsheuvel en militaire weg.

De skateloods, gerenoveerd in 2008 – 2010 door Puls-architecten. De open structuur laat een flexibele invulling toe.

Militaire loodsen en gradiënt van comfort , bestaande toestand

Studie van benodigdheden:

	Sanitair	Slaapvoorzieningen
Kampeerterreinen <i>Buitenklimaat</i>	Renovatie van sanitaire blokken 1976 Voorzien van nieuw sanitair	
Loodsen <i>Tussenklimaat</i>	Voorzien van intern sanitair Voorzien van extern sanitair	Voorzien van intern comfort ('loodskamperen')
Verbljfsgebouwen <i>Binnenklimaat</i>		Voorzien van flexibiliteit (niet vereist) Balanseren van aantal bedden bij renovatie (binnen de architectuuroopdracht)

Mogelijke situaties

1. Renovatie van de sanitaire blokken 1976
2. Nieuwe sanitaire voorzieningen EXTERN
3. Nieuwe voorzieningen INTERN

De loods: kamperen en ‘loodskamperen’

1952: Ingebruikname als militaire basis:

- Betonnen wegen
- Munitieloodsen, beschermingsheuvel en blusput

1975: ingebruikname als verblijfsdomein

- Kampeerterrainen
- Renovatie van loodsen tot verblijfsgebouwen ('fermette')

2004: masterplan

- Behoud van loodsen: bescherming en onderhoud
- Introductie van de box, als een simpele, demonteerbare structuur die kon instaan voor basisfaciliteiten zoals koken en sanitair, maar kan ook zorgen voor meer slaapcomfort.

2008 - 2010: renovatie van 7 loodsen

2011: renovatie van 3 loodsen, Teema-architecten

- 2 loodsen met binnen- & buitenvolume (loodskamperen)
- 1 met basiskeuken

2017: renovatie van 2 verblijfsgebouwen, AGO-architecten

2019: renovatie van 1 verblijfsgebouw, 2 loodsen, het theater en buitenaanleg kampvuurzone door dmvA

- Wegneembare buitenboxen voor accommodatie

2021: renovatie van 9 verblijfsgebouwen door Raamwerk - Bart Dehaene

De constructie van de loods volgde een ingenieursaanpak van modularisatie en repetitie: een stalen raamwerk maakt een open en flexibele indeling mogelijk; een bakstenen bekleding beschermt tegen de elementen en indringers. Deze **familie van de sobere loods, genesteld in het bos**, bepaalt nog steeds in grote mate de identiteit van de Hoge Rielen.

‘de Hoge Rielen is de loods en de loods is de Hoge Rielen’ - deelnemer van het eerste seminarie

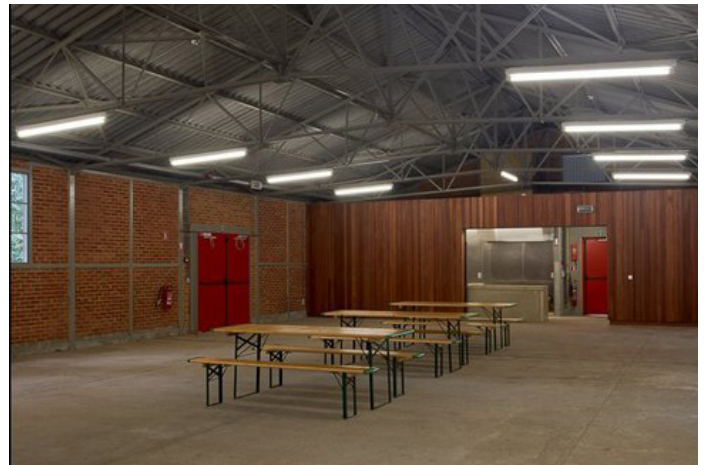
In het masterplan van 2004 werd er reeds een duidelijke visie en richtlijnen voorgesteld waarbij bescherming en onderhoud van de loods voorop stond. Verdere ‘fermettatie’ - een quasi-complete omvorming en maskering van de oorspronkelijke loods - diende in alle gevallen vermeden te worden. Meer comfort kon worden bereikt door een modulaire box te voorzien. De box werd daarbij geconcipieerd als een simpele, demonteerbare structuur die kon instaan voor basisfaciliteiten zoals koken en sanitair, maar kan ook zorgen voor meer slaapcomfort. De box werd zowel binnen als buiten geconcipieerd.

Positie: het militaire landschap is maximaal te behouden en te onderhouden, maar laat verschillende programma's toe.

Dit masterplan herbevestigt het belang van het behoud van de oorspronkelijk karakter van, en de uniformiteit tussen, de loodsen in de Hoge Rielen. Lichte en omkeerbare ingrepen en een doordacht programma laten niettemin een nieuw gebruik toe.

De open speelweiden en kampeerterrainen
Beeld van het masterplan van 2004

Loodskamperen, door Teema architecten, 2007
Beeld van www.teema-architecten.com

Minimale interventie

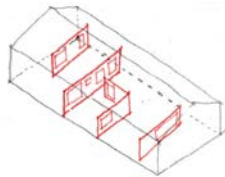

Renovatie om verloedering te voorkomen

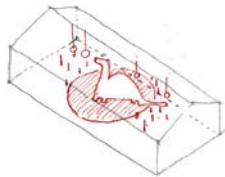

Ingrepen om te voldoen aan vereisten

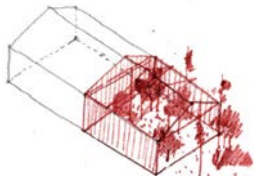
Flexibel en omkeerbaar programma

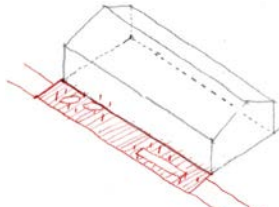
Polyvalente collectieve ruimte

Polyvalente collectieve ruimte

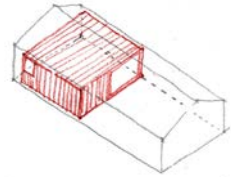

Aanleg van een binnen-/buitentuin

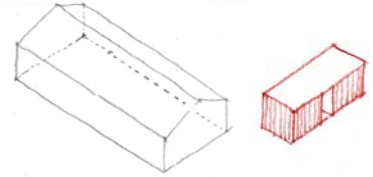

Aanleg van een pleintje voor de loods en op de militaire weg

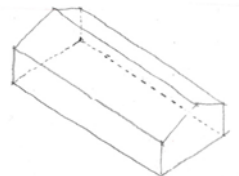
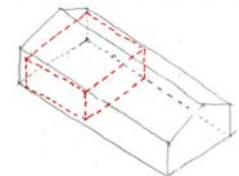
Een volume voor comfort en faciliteiten

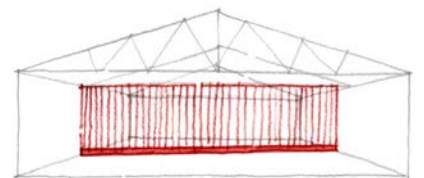
Een binnenvolume : accomodatie of sanitaire

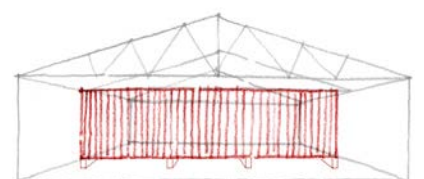
Een buitenvolume : sanitaire

Volume is eenvoudig om te keren (in loods en landschap)

Binnenvolume zonder fundering (indien draagkracht vloer voldoende is)

Binnenvolume met fundering (indien draagkracht vloer niet voldoende is)

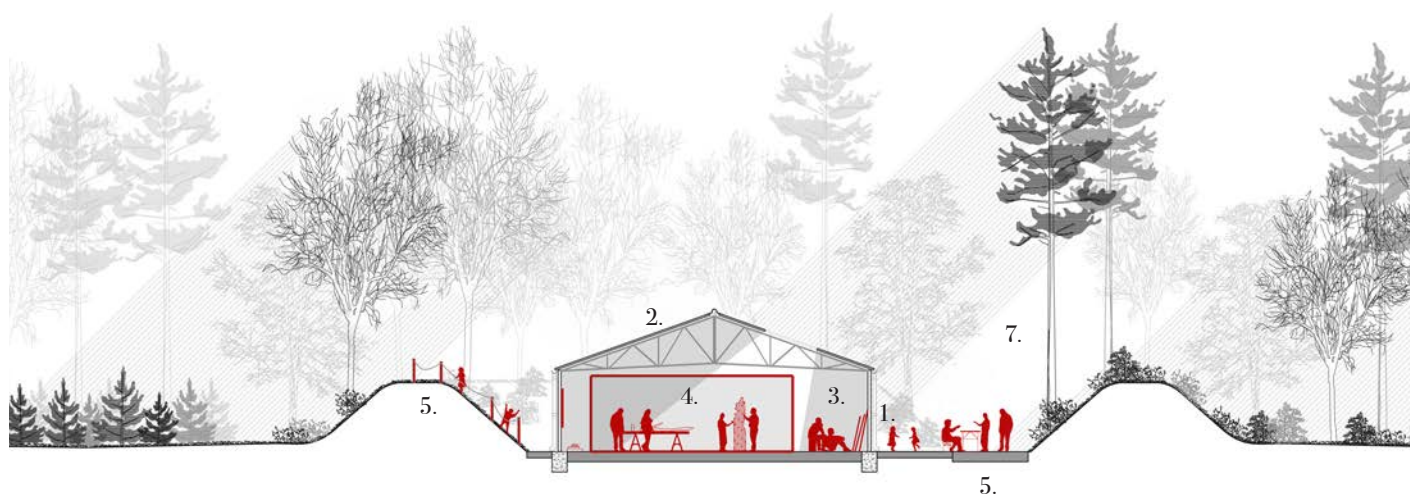
Wat betreft het behoud van het militaire loods en de militaire weg wordt volgende aanpak voorgesteld:

1. De renovatie dient uit te gaan van een minimale ingreep die verval tegengaat en zorgt voor een bescheiden verhoging van het comfort. Interventies zijn licht en omkeerbaar en radicale ingrepen die de uitstraling van de loods zouden veranderen worden vermeden.
2. De loods kunnen ingezet worden ter ondersteuning van het kamperen binnen of buiten, alsook voor activiteiten in kleine of grote groep. De loods vormt zo een 'stenen tent': een overdekte en afgebakende ruimte die bezoekers kan ontvangen, laag in comfort maar hoog in flexibiliteit.
3. Een volume kan sanitaire of slaapvoorzieningen bieden. Ook hier wordt er gestreefd naar lichte en omkeerbare interventies, zowel in de loods als in het landschap.

De beschermingsheuvel, blusput en de militaire weg zijn eveneens intrinsiek deel van het militaire erfgoed en volgen dan ook dezelfde aanpak als die van de loods: de elementen worden maximaal behouden en beschermd, maar kunnen voor andere doeleinden worden ingezet.

De vaak gedegradeerde militaire weg moet in zijn oorspronkelijke staat worden hersteld, wat niet belet dat de weg ook voor sociale activiteiten kan worden gebruikt en vormgegeven (zie educatieve landschap en richtlijnen). Het deels ontdiepen van de blusput laat een meer natuurlijk voorkomen met open oevers en met een ven- of moerasplantengemeenschap toe en verhoogt de veiligheid, zonder afbreuk te doen aan de historische waarde.

Net als in het masterplan van 2004 wordt er gekozen om de authenticiteit van het oosten maximaal te verzekeren. Ook hier kunnen lichte en omkeerbare ingrepen een nieuw gebruik toelaten. Programma en ingrepen worden afgewogen met evenwicht naar de rust van dit deel van de Hoge Rielen.

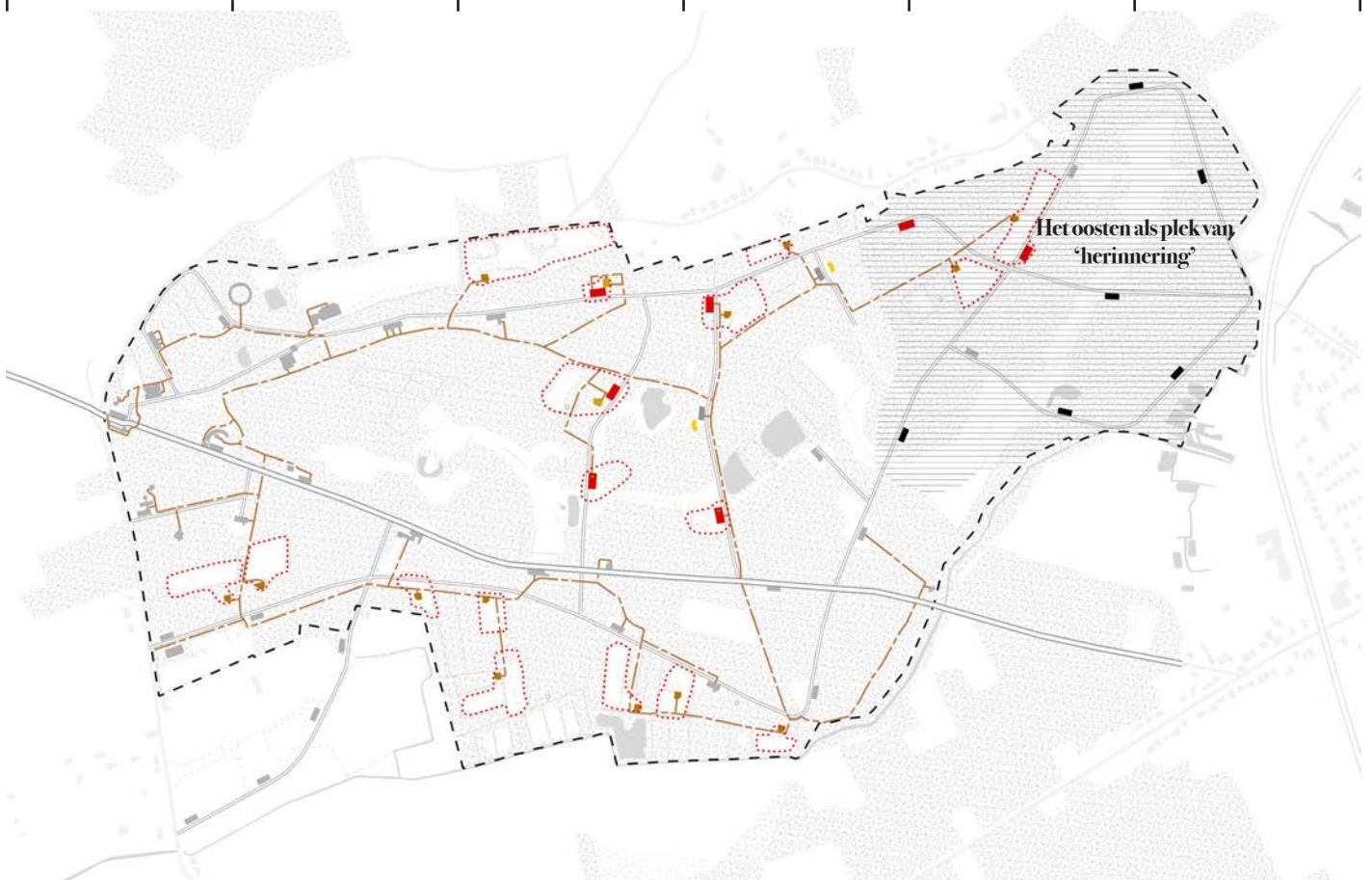

Voorstel van gebruik van een militaire loods en omgeving in het oosten

1. Renovatie en onderhoud van stalen structuur en bakstenen muur	5. In gebruikname van de betonweg
2. Renovatie van het dak (verwijderen van asbest)	6. Lichte interventie kan de talud toegankelijk maken
3. In gebruikname van de loods als flexibele ruimte	7. Beheer van begroeiing voor voldoende lichtinval
4. Een box kan comfort of opbergruimte bieden	

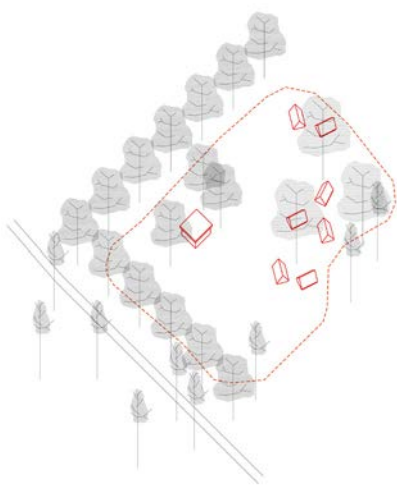
0

3km

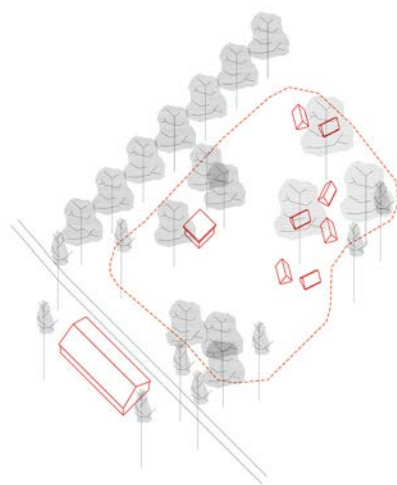

De kampeerterreinen en de voorzieningen

- Kampeerloods
- Oorspronkelijke loods
- Verblijfsgebouw
- Kampeerterrein
- Sanitair buitenvolume
- Slaapbox
- Riolering
- Grens van de Hoge Rielen

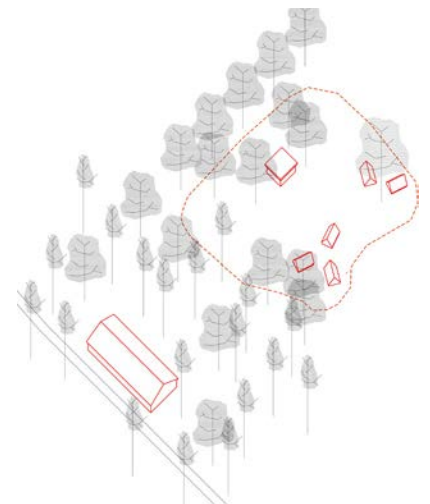

Typologie: open kampeerplek in het bos met sanitaire blok, zonder loods

Typologie: open kampeerplek in het bos met sanitaire blok en loods.

De weg ligt tussen de loods en de open plek en wordt in gebruik genomen door de groep.

Typologie: open kampeerplek in het bos met sanitaire blok en loods.

De kampeerplek ligt op grotere afstand van de loods.

Richtlijnen betreffende de volumes voor sanitair

Sanitaire blok van 1976, Kamp 7

Sanitair buitenvolume, kamp 8
Teema architecten, 2011

Sanitair buitenvolume, kamp 9
AGO architecten, 2019

'Loodskamperen', kamp 9
Teema architecten, 2007
Bron: Teema architecten, 2007

Na de herbestemming van de Hoge Rielen tot verblijfsterrein voor jeugd bleek de combinatie 'loods met open plek' de ideale kampeerplek te vormen. In de jaren '1970 werden sanitaire blokken gebouwd aan de kampeerplekke en sommige loodsen kregen sanitaire voorzieningen. De kampeerplekken vormden variaties op eenzelfde constellatie, nl. loods, sanitaire voorziening en open kampeerplek in het bos.

Sinds het masterplan van 2004 werden twee variaties op de boxen gerealiseerd. Teema-architecten (2011) realiseerde een binnenvolume voor slaap-enkookaccommodatie en een buitenvolume voor sanitaire voorzieningen. AGO-architecten (2018) plaatste bij de renovatie van twee verblijfsgebouwen wegneembare slaapboxen. De twee ontwerp bureaus geven daarbij een compleet andere interpretatie aan het concept van de box. Teema ontwerpt de 'boxen' en vertrekt daarbij vanuit gebruikscomfort en beeldtaal. De sanitaire box bestaat uit betonnen vloerplaat, wanden en dak, en is dus niet wegneembaar, laat staan verplaatsbaar. AGO-architecten kiest daarentegen voor prefab-slaapboxen, die eenvoudig kunnen worden weggenomen. De interventies van Teema-architecten en AGO-architecten tonen aan dat de ambities van moduleerbaarheid, duurzaamheid en verplaatsbaarheid kunnen botsen met technische eisen, regelgeving en betaalbaarheid. Een nieuwe visie op de 'box' dringt zich op.

Voor de loodsen en kamperen kunnen zich de volgende situaties voordoen:

1. Sanitaire buitenvolumes ter ondersteuning van kamperen en loodskamperen (extern):

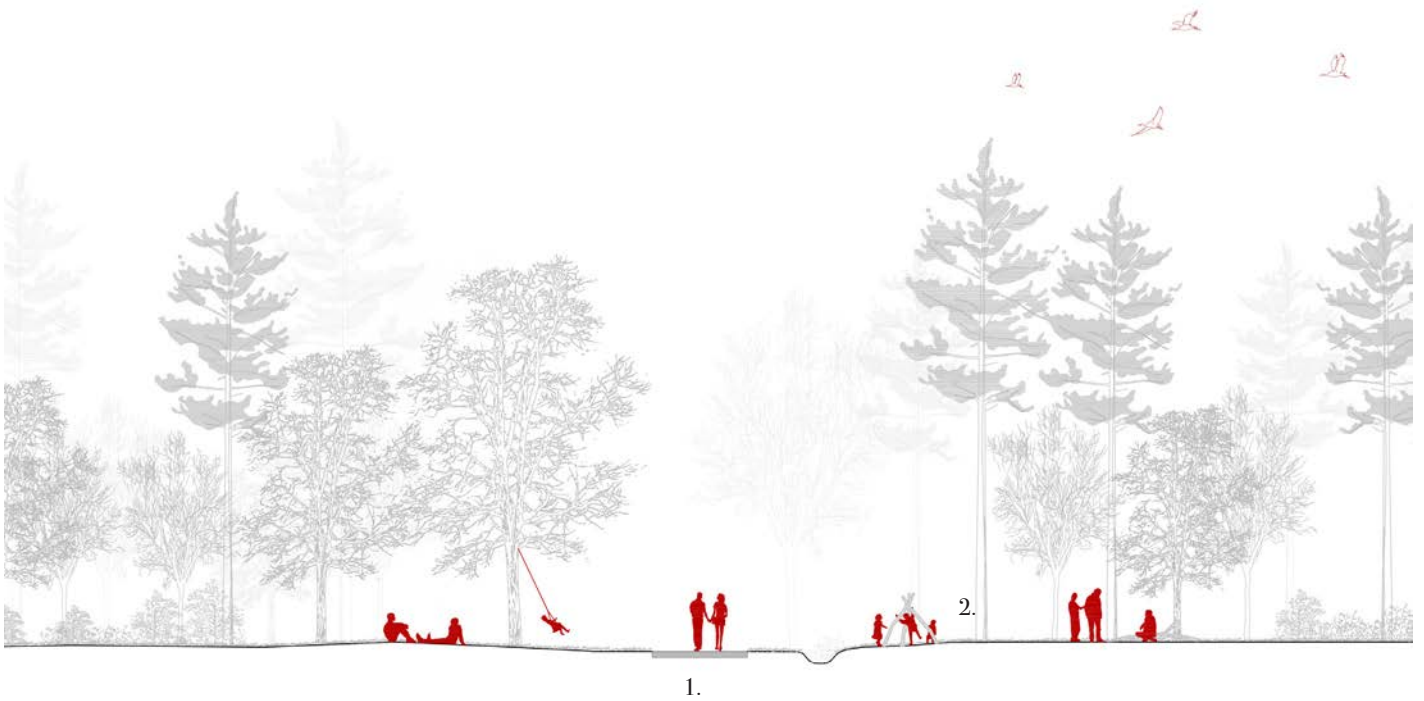
Sanitaire voorzieningen kunnen worden voorzien in een buitenvolume. Het buitenvolume kan vast of wegneembaar zijn.

2. Nood aan meer comfort in bestaande loodsen (intern):

Een volume kan dienen om bepaalde loodsen in gebruik te nemen, zoals voor 'loodskamperen' of collectieve activiteiten. Voor het binnenvolume kan gewerkt worden met ad hoc-ontwerp, alsmede met meer tijdelijke en omkeerbare, geprefabriceerde oplossingen die op de markt te vinden zijn.

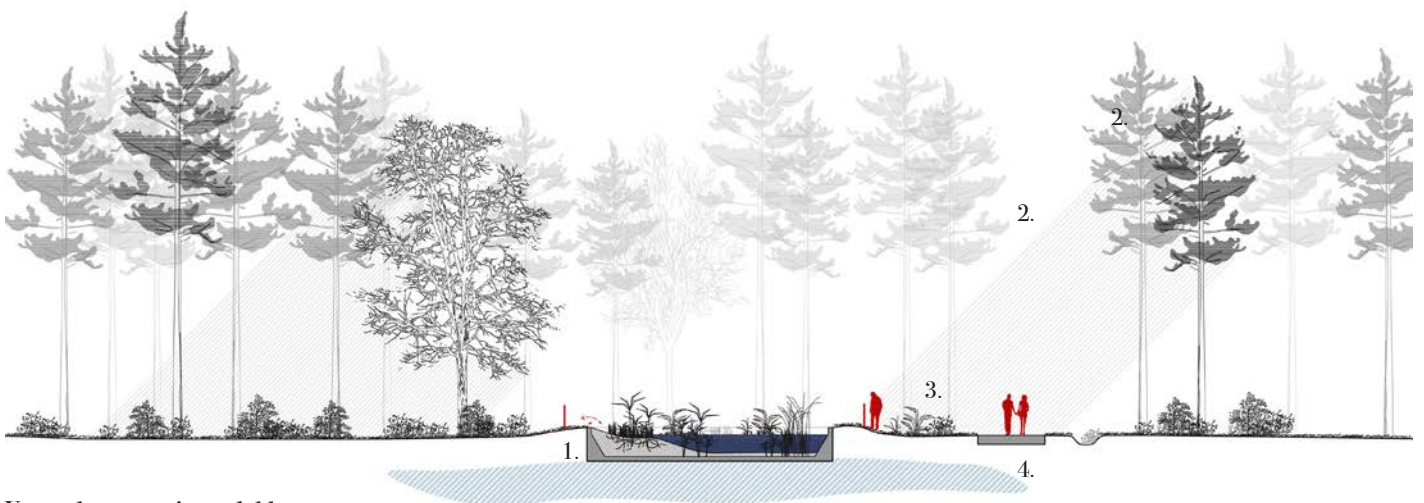
3. Renovatie van de bestaande sanitaire blokken van 1976:

Duurzame renovatie, uitgaande van het bestaande volume.

Voorstel reconversie van de militaire weg

1. Herstellen van de militaire weg in eenzelfde materiaal.
2. Lokaal openhouden van vegetatie biedt toegang tot het bos.

Voorstel reconversie van de blusput

(in navolging van het *Algemeen Bosbeheerplan, 2009*)

1. Het ondiepen van de blusput is cruciaal voor de veiligheid en biedt de bodem voor waterplanten en amfibieën
2. Beheer van omstaande bomen verzekert gefilterd licht en beperkt bladstrooisel.
3. Schrale vegetatie rondom de blusputten verhoogt de kwaliteit van het leefgebied voor o.a. libellen en dagvlinders
4. De militaire weg wordt gerenoveerd in gelijk(aardig) materiaal

De militaire weg

Militaire weg in het oosten van de Hoge Rielen, ter hoogte van loods 20.

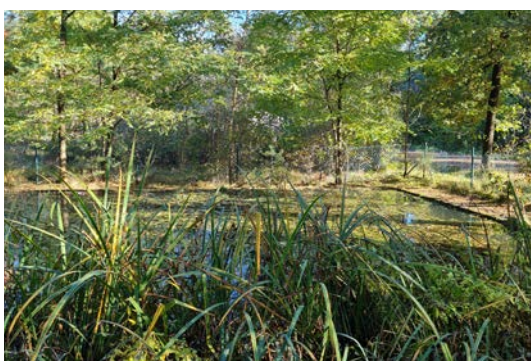
De militaire weg is op vele plaatsen in slechte staat. Dit masterplan stelt voor de militaire weg te herstellen in zijn oorspronkelijke materialiteit (uitgewassen beton).

De beschermingsheuvel, blusput en de militaire weg zijn allen intrinsiek deel van het militaire erfgoed. Deze elementen worden dan ook maximaal behouden en beschermd. Dit wil echter niet zeggen dat ze niet voor andere doeleinden kunnen worden ingezet.

Positie: de militaire weg moet hersteld worden in zijn oorspronkelijke staat.

De vaak gedegradeerde militaire weg moet in de oorspronkelijke staat worden hersteld, bij voorkeur door middel van uitgewassen beton. Dit herstel belet echter niet dat de weg ook voor sociale activiteiten kan worden gebruikt en vormgegeven. Bij voorbeeld kunnen esthetische voegen in de zones voor de loodsen en verblijfsgebouwen een ander ritme aangeven (zie educatieve landschap en richtlijnen).

De blusput

De blusput aan de contactstrip, in werking en begroeid met rijke vegetatie.

Kinderen bestuderen het biotoop van de blusput
Workshop 'biotoopstudies water, heide en bos'.

Foto van <https://www.dehogerielen.be/nl/beleven/workshops>

De blusput vormt een betonnen kuip, van 11m op 11m en een diepte van meer dan 1m, die werd voorzien in nabijheid van de munitieloods zodat bluswater ten alle tijden snel toegankelijk was. In de meeste gevallen is de robuuste betonkuip nog steeds waterhoudend. De aanpak van de blusputten vormt vandaag de dag een urgentie. De begrenzendende omheining is in veel gevallen niet meer doeltreffend

Positie: versterken van de waterhoudende blusput als als rijke waterbiotoop.

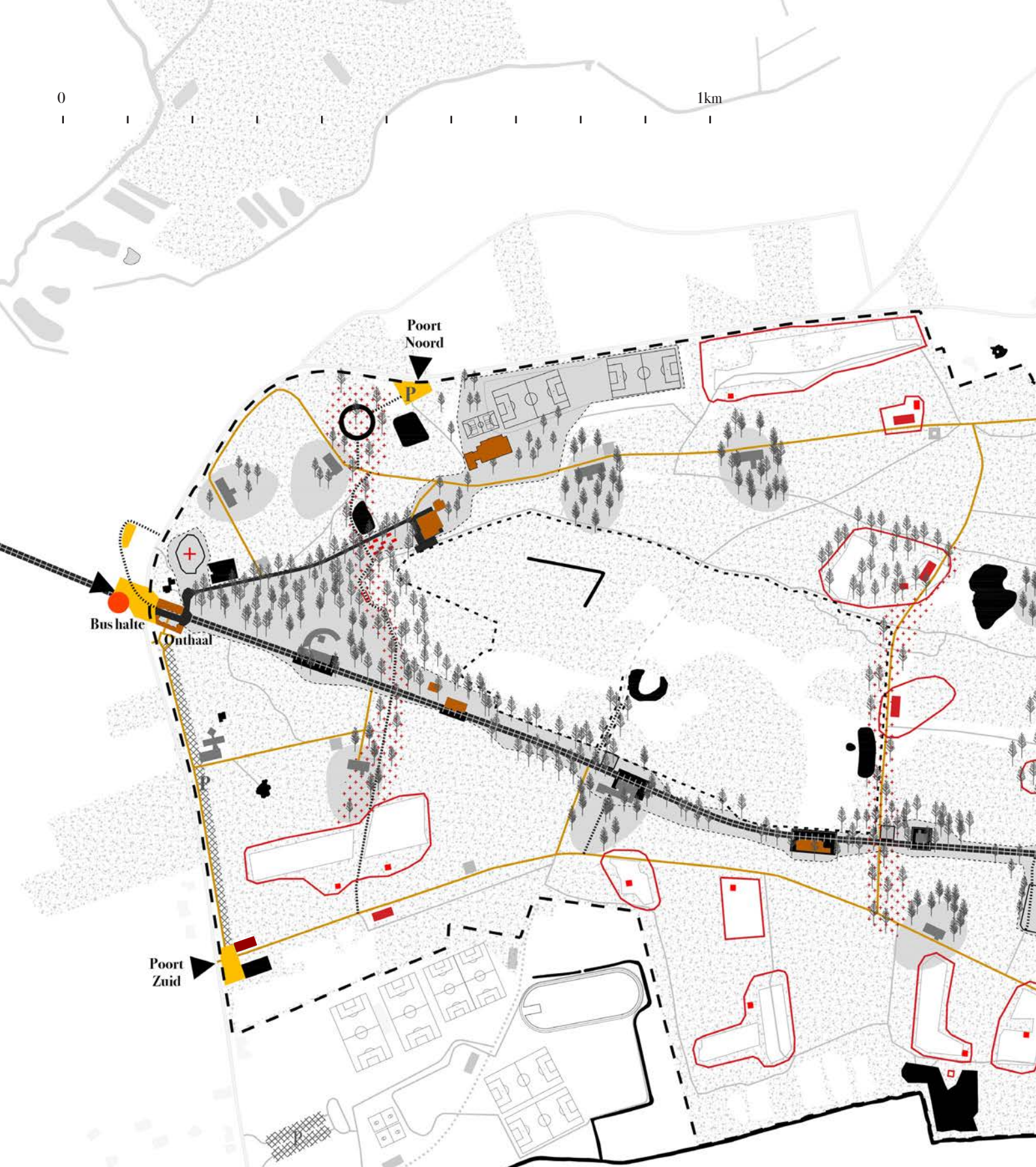
De waterhoudende blusputten dienen verterkt en beschermd te worden als rijke waterbiotoop. De blusput wordt gevaloriseerd als erfgoedelement dat ook een rol kan spelen in het natuurlijke alsook in het educatieve landschap. In sommige gevallen wordt een meer natuurlijk geheel nagestreefd, met open oevers en met een ven- of moerasplantengemeenschap.

3.

Het educatieve landschap

Synthesekaart educatieve landschap

	Contactstrip en pleintje		Loods, niet ingericht		Nabijheidsgebied aan een verblijfsgebouw		Militaire weg
	Transversale intensiteiten		Kampeerloods		Nabijheidsgebied aan een kampeerterrein		Klimparcours
	Vuurplaats		Verblijfsgebouw		Kampeerterrein		Niet toegankelijke natuurzone
	Sportterrein		Collectief gebouw		Behoud van de actueel nog transparante zones naaldbos		Grens
	Poort en onthaalplein		Nieuw gebouw		Oostelijke deel		
	Parking		Sanitair buitenvolume				

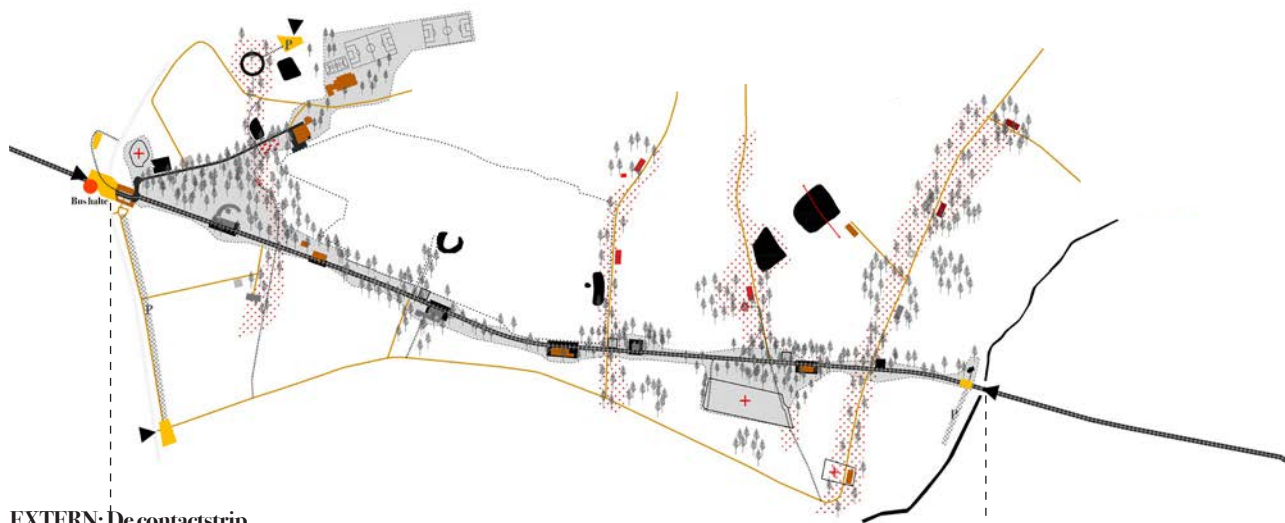

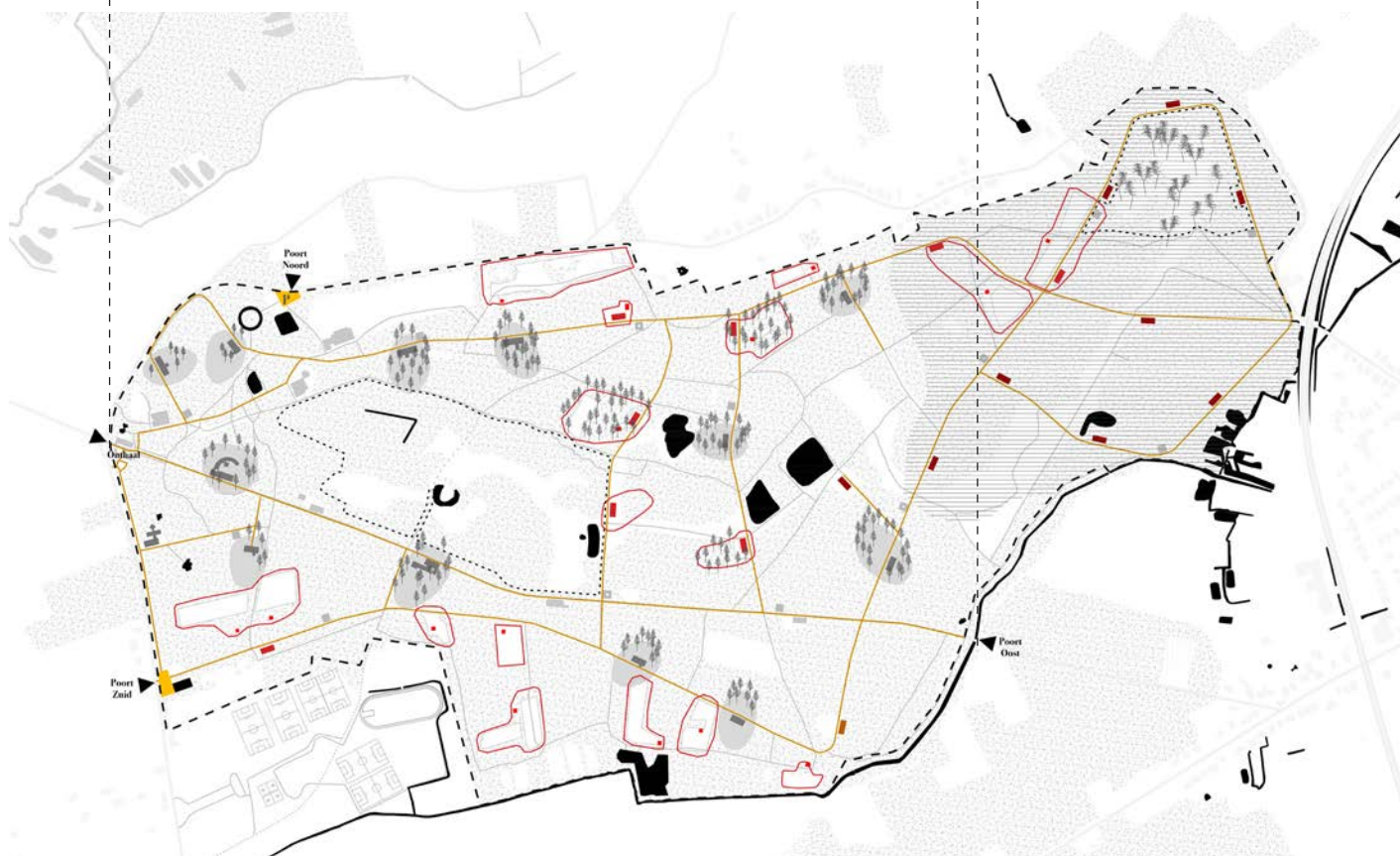
Het oosten als plek van
'herinnering'

Poort
Oost

EXTERN: De contactstrip

INTERN: De nabijheidsgebieden en de paden

	Contactstrip en pleintje		Loods, niet ingericht		Nabijheidsgebied aan een verblijfsgebouw		Militaire weg
	Transversale intensiteiten		Kampeerloods		Nabijheidsgebied aan een kampeerterrein		Klimparcours
	Vuurplaats		Verblijfsgebouw		Kampeerterrein		Niet toegankelijke natuurzone
	Sportterrein		Collectief gebouw		Behoud van de actueel nog transparante zones naaldbos		Grens
	Poort en onthaalplein		Nieuw gebouw		Oostelijke deel		
	Parking		Sanitair buitenvolume				

De elementen van het educatieve landschap

In de jaren '80 werden een twintigtal militaire loods en omgebouwd tot **verblijfsgebouwen**. De oorspronkelijke loods werd soms behouden, vaak werden er stukken nieuwbouw aan, naast, langs en tussen gebouwd. De stalen structuur en bakstenen invulling werden verborgen tussen een binnen- en een buitenschil. Een dergelijke quasi-complete nieuwbouw, die als doel had het comfort te verbeteren, leidde tot een verlies van de militaire loods. Het masterplan van 2004 verwees met deze groep gerenoveerde gebouwen naar de Belgische "fermette". De "fermette" wordt hier niet louter opgevat vanuit een negatieve connotatie, maar als een verblijf met een comfortsituatie die voor de bezoeker vergelijkbaar is aan die van thuis. Naast de functionele renovaties en sanitaire gebouwen, resulteerde de zoektocht naar de identiteit van de Hoge Rielen als educatief en recreatief centrum in de constructie van 'nieuwe' verblijfsgebouwen met nieuwe vormen, zoals het Helix-gebouw door architect Hans Barbier, het onthaalgebouw door Huiswerk-architecten en Hostel Wadi door Studio Secchi Viganò.

Het masterplan van 2004 introduceerde twee strategische ruimten in het educatieve landschap: **het nabijheidsgebied** en **de contactstrip**. Het nabijheidsgebied vormde een gebruiksruimte voor de groep in de directe omgeving van het verblijfsgebouw dat voorziet in collectieve voorzieningen. De contactstrip wilde de centrale oost-west as transformeren tot ontmoetingsplaats waar de gasten van de Hoge Rielen, maar ook voorbijgangers elkaar kunnen ontmoeten. Met deze twee nieuwe ruimten wordt er in het educatieve landschap een onderscheid gemaakt tussen een intern en een extern gedeelte.

Het educatieve landschap, en de nabijheidsgebieden en de contactstrip in het bijzonder, blijven weinig gedefinieerd. Een bijkomende reden is misschien het verdwijnen van de auto, dat de nood aan een veilige ruimte op het domein voor de groep minder urgent maakt. Een andere factor is dat de Vlaamse overheid kiest om de schaarse middelen eerder in een gebouw steken, en niet in ruimte of landschappelijke aanleg (Mellebeek B., 2019).

Positie: het educatieve landschap dient te worden versterkt en duidelijker gedefinieerd.

Het is duidelijk dat het aanbieden van en vormgeven van sociale ruimten nog steeds van groot belang is in de Hoge Rielen. De nabijheidsgebieden en de contactstrip vormen zodanig sociale ruimten voor activiteiten en educatie, om samen te zijn in groep en te ontmoeten. De nabijheidsgebieden en de contactstrip vormen zodanig cruciale elementen binnen het karakter van de Hoge Rielen als verblijfsplek voor de jeugd in de natuur, dat ze worden opgevat als strategische ruimten (voor de uitwerking, zie deel II 'Strategische Ruimten').

Bovendien vormt ook **kunst** een belangrijk aspect binnen het educatieve landschap en om het milieubewustzijn te verdiepen. Terwijl er in de Hoge Rielen al veel geëxperimenteerd wordt met kunst en welke rol ze kan betekenen, dringt een duidelijke visie zich op.

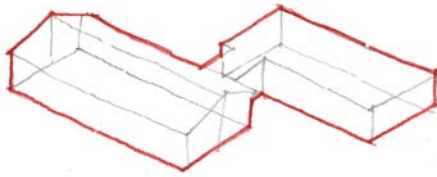

Gebruik van een nabijheidsgebied. De open plek biedt een plek aan de groep voor diverse activiteiten.

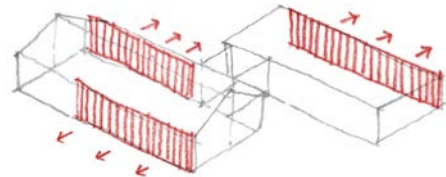
Foto @Alain Decamps

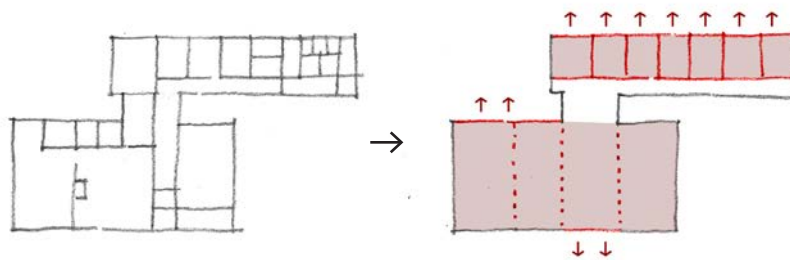
Tijdelijke ingebruikname van de contactstrip, ter hoogte van het tijdelijke café (gebouw 45)

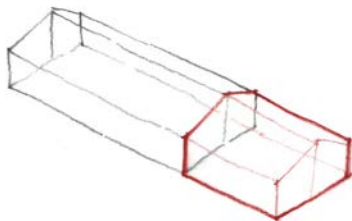
Er wordt vertrokken van het bestaande

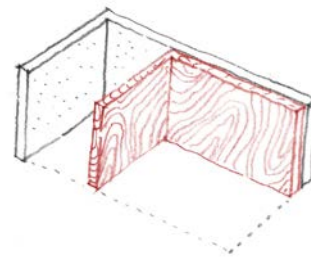
De binnenruimten openen zich maximaal naar de omgeving

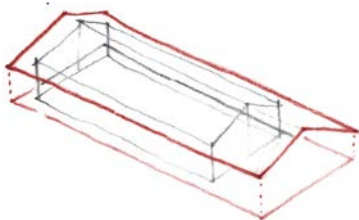
Herorganiseren van binnenruimte om optimaal gebruik van de binnenruimten en het openen naar de omgeving toe te laten

Activering van de zijgevel en indien nodig uitbreidingen onder de luifel. Verticale uitbreiding moet beperkt en episodisch blijven: de schaal van het gebouw mag het bos en de beleving niet overheersen.
(@ Raamwerk - Dehaene)

Gebruik van nieuwe materialen zijn afweging van lage belichaamde energie en lange levensduur

Suggestie: overhellend dak vormt een wederkerend element
De herhaling van eenzelfde overhellend dak dat coherentie biedt is een suggestie door Raamwerk - Dehaene

Het verblijfsgebouw vormt de plek waar grote en kleine groepen meer comfortabel kunnen verblijven in de natuur. De verblijfsgebouwen zijn daarbij intrinsiek deel van de Hoge Rielen. Het huidige verblijfscomfort is echter dringend aan hernieuwing toe: de gebouwen dragen een te grote densiteit, er is een gebrek aan licht en lucht, en privacy en gebruikscomfort kunnen beter.

De krachtlijnen van het masterplan van 2004 met betrekking tot de renovatie van de verblijfsgebouwen blijven even relevant. Dit masterplan herhaalt dan ook het belang van de ingrepen:

- Het verblijfsgebouw dient meer te openen naar de omgeving zodat er meer licht en een sterker contact met het natuurlijk landschap kan worden bekomen,
- Een nabijheidsgebied voor gebruik door de groep dient te worden opgezet,
- De flexibiliteit wat betreft de inrichting van de verblijfsgebouwen dient te worden vergroot.

Positie: de renovatie van de verblijfsgebouwen vertrekt van het bestaande, maar kritische interventie brengt meer verblijfskwaliteit en een betere relatie met de omgeving

Twee nieuwe randvoorwaarden worden nu geformuleerd: de verblijfsgebouwen dienen te zoeken naar coherentie (versterken als familie), en, belangrijker nog, de renovatie dient te vertrekken van duurzame renovatie: maximaal behoud van bestaande constructies (belichaamde energie) en optimalisatie van water- en energiegebruik.

1. De coherentie tussen de verblijfsgebouwen dient te worden versterkt.

Het verblijfsgebouw lijkt zowel individualiteit als samenhang na te streven. De uitdaging van de renovatie is niet om de individualiteit te versterken, maar net om de samenhang met de andere verblijfsgebouwen te herstellen.

Het nabijheidsgebied van de gebouwen 4 en 5.

Daarom moet de interventie er niet een zijn van nieuwe lagen of toevoegingen, noch een van tabula rasa, maar een die het bestaande kritisch beoordeelt en het potentieel eruit haalt – ‘*We zijn een familie*’. De renovatie dient dus een gezamenlijk resultaat: de groep van verblijfsgebouwen tot een familie maken.

2. Hergebruik, niet verbruik: elk bestaand gebouw is waardevol en bevat grijze energie.

Bij renovatie dient steeds uitgegaan te worden van het bestaande. Het wordt steeds duidelijker dat het huidige model van afbraak en heropbouw niet houdbaar is. De ecologische transitie kan niet plaatsvinden zonder een fundamentele verschuiving in onze houding ten opzichte van materialen en de omgang met de daarin vervatte belichaamde energie. In de komende decennia moet worden omgegaan met een afnemend potentieel voor nieuwe constructies en de toenemende noodzaak om in te grijpen in het bestaande met een beperkt aantal beschikbare middelen. De Hoge Rielen biedt een casus om te testen hoe om te gaan met de bestaande architectuur in Vlaanderen.

3. Kritische interventie

Doelgerichte toevoegingen, uitsnijdingen en/of afbraak zullen de architecturale kwaliteit, openheid, flexibiliteit en verblijfscomfort verhogen. Uitbreidingen zijn zeker niet de doelstelling, maar indien geen andere optie kan in het verlengde worden bijgebouwd (bij voorbeeld onder dezelfde luifel). Verticale uitbreiding of nieuwe gebouwen zijn pas te overwegen als geen enkele andere oplossing kan worden bedacht. Indien er toch geopteerd wordt voor verticale uitbreiding moet deze beperkt en episodisch blijven: de schaal van het gebouw mag het bos en de beleving niet overheersen. Het bos moet dan de impact van de tweede verdieping voldoende filteren. Om deze reden kan de verticale uitbreiding niet langs de contactstrip, want hier is er niet voldoende filter.

Nieuwe materialen moeten een lage ecologische voetafdruk hebben. Verlies van energie wordt zo goed mogelijk beperkt en de ontwerper gaat aan de slag met regenwateropvang en infiltratie in de nabijheid van het gebouw.

Zuidkant van verblijfsgebouw 4 & 5.

Inspiratiedag bewegingsvrijheid
Foto © de Hoge Rielen

De kaartenmakers - inspiratiedag bewegingsvrijheid
Foto © de Hoge Rielen

Geluidskunstwerk 'A Fool's Paradise' van Fiano Tal, ingehuldigd in 2010.
Foto © de Hoge Rielen / Bart Van der Moeren

Labo Plantartica – Kunst in Zicht, de Hoge Rielen en Wildernij
Winterwarm 2019 in de Hoge Rielen. Foto © de Hoge Rielen / Dries Segers

WinterWarm 2019 in de Hoge Rielen, de Warande
Foto © de Hoge Rielen / Bart Van der Moeren

Uit het donker III - een wandeling in het licht
WinterWarm 2019 in de Hoge Rielen. Foto © de Hoge Rielen / Bart Van der Moeren

Artistieke exploratie in de Hoge Rielen

In de Hoge Rielen zijn enkele bijzonder artistieke interventies ontstaan en vinden er regelmatig culturele evenementen, workshops en activiteiten met een hoge educatieve insteek plaats. Toch is er een sterke vraag naar de omgang met en de vorm van kunst in de Hoge Rielen.

Het masterplan van 2004 vertrok van het zoeken naar een betere interactie tussen kunst, karakter van een plek en het gebruik ervan. Het identificeerde drie opties voor kunst in de Hoge Rielen:

1. Artists in residence: een eerste mogelijkheid is het ontvangen van artiesten, bijvoorbeeld in enkele ongebruikte militaire gebouwen, in een omgeving die uitnodigt tot een zekere meditatie/reflectie.
2. Kunstverzameling: een tweede, meer traditionele manier, is het uitzoeken en plaatsen van kunstwerken op het terrein waarbij het domein langzaam transformeert in een museum voor hedendaagse kunst.
3. Curatorschap: een derde optie is precies dat van de constructie van een landschap met een zekere gevoeligheid die de zintuigen prikkelt, uitnodigt en aanspreekt om details en accenten op te merken die anders ongemerkt voorbijgaan. De Hoge Rielen kan voor zo'n visie op kunst een experiment zijn.

Positie: kunst ondersteunt artistieke exploratie in de Hoge Rielen

Dit masterplan vertrekt van het derde alternatief: kunst vindt resonantie met de ambities van de Hoge Rielen als plek van samenzijn onder elkaar en met natuur. Kunst kan zo experimenteel en spelenderwijs gewaarwording stimuleren van de omgeving en de maatschappelijke uitdagingen: ecologie, samenzijn, lokale productie, circulariteit van materialen, ...

Kunstproductie kan dan ook gemaakt worden met jongeren en voorbijgangers. Kunst kan zowel fysiek als efemer zijn, permanent als tijdelijk. Wij onderstrepen de interesse en het belang van het domein om kunstvoorstellingen in open lucht te creëren als een manier om kunst te wortelen en kunstervaring te situeren in De Hoge Rielen. De kunst van lichamen, zoals hedendaagse dans, heeft een enorm potentieel in een omgeving waar lichamen (individueel en groepen, menselijk en niet-menselijk) worden samengebracht/opgeleid om samen te leven en dezelfde ruimte te delen. De flexibele en sociale ruimten, zoals de militaire loods en de contactstrip, kunnen dienstdoen als plek voor co-productie, performance, expositie van tijdelijke (lokaal gemaakte) kunstinstallaties en als verblijfsplaats voor kunstenaars. De tweede optie van het masterplan van 2004, de Hoge Rielen als museum van hedendaagse kunst, staat te ver af van het doel van de Hoge Rielen als ruimte voor jeugd, exploratie en emancipatie.

Referentie: platformen voor performance art.

Anne Teresa De Keersmaeker (Choreografie), Thierry De Mey (Realisatie): 'Violin Phase' in het bos van Tervuren, deel van 'Fase, Four Movements', op de muziek van Steve Reich, 2002. Foto van Michel Houssiau, rosas.be

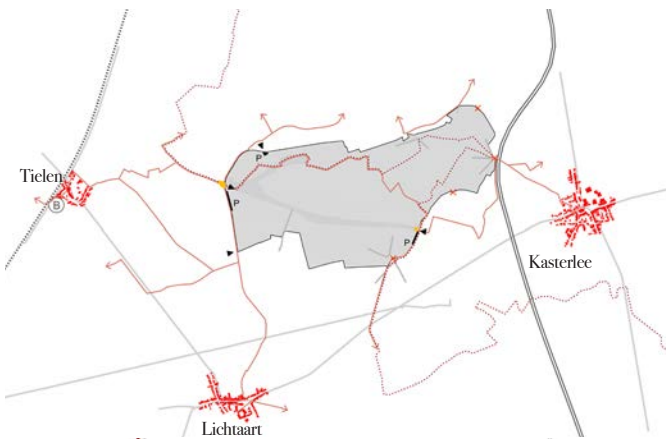

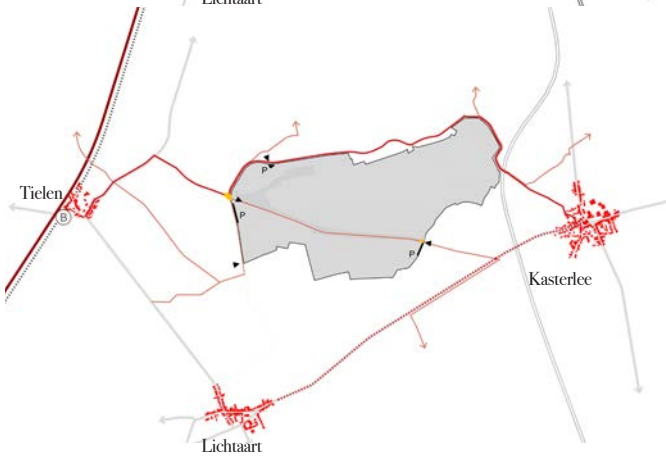
4.

De ruimte van mobiliteit

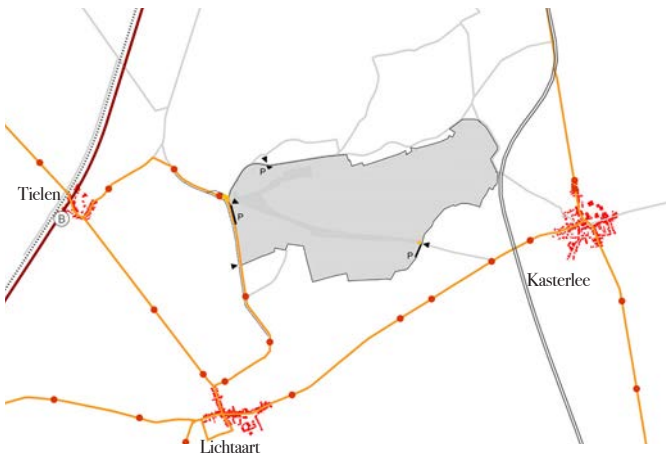
Stappen

- Wandelknooppuntennetwerk
- GR-wandelnetwerk (GR565 Sniederspad)
- Plekken waar de omheining doorgeknipt wordt
- Poorten
- Voorstel: onthaalplein
- Spoorweg en station
- Snelweg
- Regionale wegen
- Dorpscentrum

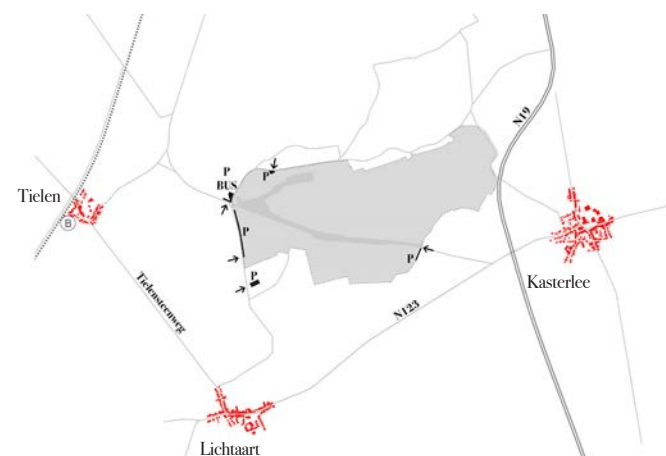
Trappen

- Fietsknooppuntennetwerk
- Fietsnelweg
- Bovenlokale functionele fietsroute
- Voorstel: alternatieve fietsroute langs de Lichtaartsebaan (fietsstrook)
- Poorten van de Hoge Rielen
- Voorstel: onthaalplein
- Spoorweg en station
- Snelweg
- Dorpscentrum

Openbaar vervoer

- De Lijn buslijn en halte
- Tourbus en busstop
- Poorten van de Hoge Rielen
- Voorstel: onthaalplein
- Spoorweg en station
- Snelweg
- Regionale wegen
- Dorpscentrum

Personenvervoer

- Parking van de Hoge Rielen
- Toegang tot parking van de Hoge Rielen
- Spoorweg en station
- Snelweg
- Regionale wegen
- Dorpscentrum

Bronnen: mobiliteitsplan Kasterlee, 2018; Download.Vlaanderen; www.groteroutepaden.be

De Hoge Rielen als laboratorium voor toegankelijkheid en duurzame mobiliteit

Sinds het masterplan van 2004 is het misschien wel de mobiliteit die het sterkst is veranderd. In 2015 werd een mobiliteitsplan opgesteld en in 2017 werd een nieuwe beeldtaal voor 'de weg vinden' voorgesteld door Mijksenaar Wayfinding.

Al 20 jaar pioniert de Hoge Rielen rond (duurzame) mobiliteit. Bij de opmaak van het masterplan in 2004 was vooral de aanwezigheid van de auto op het terrein en daaraan gekoppeld de veiligheid van de (jonge) bezoeker de aanleiding. Sindsdien is het maatschappelijk denken over mobiliteit sterk geëvolueerd en op dit moment vormen vooral klimaat en milieu de primaire aanleiding.

Tijdens die 20 jaar onderging het domein grofweg drie grote transformaties. Eerst was er het uitfaseren van de aanwezigheid van de auto op het domein. Met de introductie van de autolus (masterplan, 2004) werd er gepoogd de auto te 'bannen' naar de zijkanen van het domein. Later werd het domein volledig autovrij gemaakt en werden poorten met bijhorende bezoekersparkings aan de rand van het domein voorzien (plan mobiliteit, 2015). Met het autovrij maken verschuift de focus van de auto naar andere vervoersmodi (het STOP principe¹) en naar het inrichten van het domein zelf voor voetgangers, fietsers en spel. *Mijksenaar Wayfinding Experts* legt hierbij de focus op het intuïtief ronddwalen en ontdekken zonder te verdwalen. Het domein wordt ook opengesteld voor 'externe' gebruikers. Een genereus gebaar naar de buurt met ook een ongewenst effect. De paradox van deze gastvrijheid (= de Hoge Rielen als gastvrije ruimte) samen met de 'andere-dan-auto-bereikbaarheid' van de Hoge Rielen van buitenaf (= de Hoge Rielen als bestemming) vormen de vandaag de voornaamste uitdagingen voor de Hoge Rielen.

Elementen van de ruimte van mobiliteit

De ruimte van mobiliteit wordt getypeerd door twee aspecten nl. (1) toegankelijkheid = de Hoge Rielen als gastvrije ruimte en (2) bereikbaarheid = de Hoge Rielen als bestemming?

Belangrijkste elementen in dit verhaal zijn de vervoersmodi die de gebruikers tot bij de poorten brengen en waarmee ze zich verplaatsen over het domein (STOP principe primeert), de poorten en tenslotte het wegen- en padennetwerk op het domein. De contactstrip speelt hierin een belangrijke rol als als hoofddrager en **ruggengraat** van het domein.

⁵Het STOP-principe staat voor de rangorde van vervoermiddelen, die vertrekt vanuit de Stappers (voetgangers), Trappers (fietsers) en Openbaar (en collectief, maar ook gedeeld) vervoer en eindigt bij de minst wenselijke mobiliteitsvorm, de Privé gemotoriseerd vervoer. (<https://www.duurzame-mobiliteit.be/nieuws/stop-principe-stappers-trappers-openbaar-vervoer-en-privé-gemotoriseerd-vervoer>, laatste consultatie 26 maart 2022)

Een auto geraakt het domein niet binnen aan Poort Zuid. Aan de poorten vindt de gast een bakfiets en/of go-cart om materiaal tot bij de accommodatie te brengen.

De bewegwijzering in de Hoge Rielen. De wandelafstand is uitgedrukt in duur, eerder dan meters.

De contactstrip ter hoogte van de Skateloods richting Poort Oost. De contactstrip wordt te vaak gebruikt als doorsteek voor (snelle) fietsers.

Het betonnen militaire wegennetwerk biedt toegang tot het domein en de verblijfsgebouwen, kampeerterreinen en loodsen. Materiaal wordt gewoonlijk vervoerd per bakfiets en/of go-cart.

De paden vormen een fijnmazig netwerk dat toegang biedt tot het bos.

De Hoge Rielenweg, ten noorde van het domein en ter hoogte van kamp 7&8.
@Google maps, juni 2021

Het onthaalgebouw en het rondpunt vanaf de Kaliebaan.
@<http://collectiefnoord.be/projecten/onthaalgebouw-de-hoge-rielen/>

De Hoge Rielen is een gastvrije ruimte zowel voor de gebruikers als voor de omgeving: sinds een aantal jaren werden de poorten van het domein opengesteld. Vandaag is het domein, dat in sé privaat is, beperkt toegankelijk voor wandelaars, fietsers en recreanten. Wandel – en fietsknooppunten leiden door het domein, een looptraject werd aangelegd. Jaarlijks passeren er meer dan 400.000 voetgangers en fietsers, een enorm hoog aantal. Paradoxaal genoeg komt de werking van het domein hiermee onder druk te staan door de manier waarop de buitenwereld zich de Hoge Rielen toe-eigent:

- De omheining die de vrijplaats mentaal en fysiek afbakt, wordt keer op keer doorgeknipt;
- De poorten slagen er niet steeds in om de overgang tussen ‘binnen’- en ‘buitenwereld’ te markeren, waardoor de bezoekers en passanten negeren dat men een domein betreedt met eigen regels.
- Snelle fietsers instrumentaliseren de contactstrip, de ruimte die alles verbindt, tot een ruimte, een shortcut, die het domein doorsnijdt;
- De omringende gemeentes benaderen het domein als een publieke ruimte terwijl het een private plek is met eigen spelregels.

Positie: Iedereen is op de Hoge Rielen te gast en wordt geacht zich naar de huisregels te gedragen

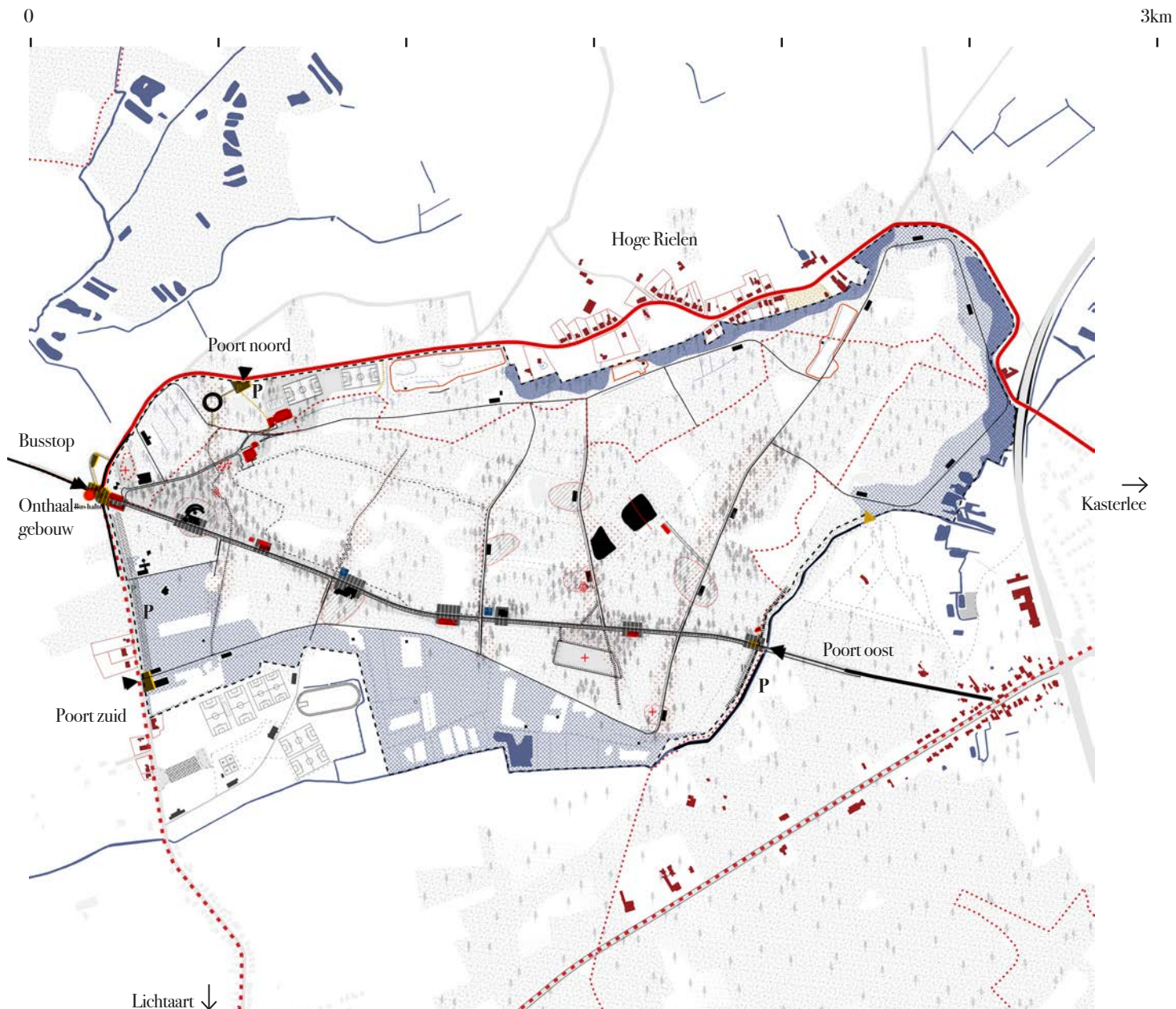
De Hoge Rielen heet iedereen welkom. In de eerste plaats haar gasten maar ook de bezoeker op doortocht. Op het domein bepaalt de Hoge Rielen wat kan en mag. De grens en de poorten bakenen het domein fysiek en mentaal af. De spelregels van de Hoge Rielen beginnen en eindigen hier. In deze veilige ruimte zijn kinderen en jongeren, het spelende kind en de dromende adolescent maatgevend.

Positie: de contactstrip is een gedeelde ruimte

Met het permanent openhouden van de poorten is een rechtstreekse (fiets)verbinding tussen (het station van) Tiel en Kasterlee dwars door de Hoge Rielen ontstaan. Vandaag gebruiken veel fietsers deze verbinding ook effectief als een veilige en snelle *shortcut*. Dergelijk gebruik degradeert de contactstrip tot een mobiliteitsruimte. Dit staat haaks op het beoogde gedeeld gebruik van de ruimte en is derhalve niet gewenst. Opvallend hierbij is ook dat Poort Oost niet als poort wordt ervaren waardoor men niet geneigd is, zijn gedrag aan te passen op het moment dat men het domein betreedt.

Het masterplan identificeert vier ingrepen om de ambitie van de contactstrip als gedeelde ruimte waar te maken:

1. Het realiseren van een snelle en veilige fietsverbinding rond de Hoge Rielen als alternatief voor de contactstrip. De route ten noorden van het domein, langs de Hoge Rielenweg en de Beukendreef lijkt hiervoor het meest aangewezen. Het vertragen van autoverkeer langs deze weg komt bovendien ook het gehucht Hoge Rielen ten goede.
2. Het upgraden van Poort Oost tot een ‘echte’ poort die de bezoekers er attent op maakt dat ze te gast zijn in de Hoge Rielen;
3. Ingrepen langs de contactstrip zelf die een vertragend effect hebben op de doorgaande fietser. Bijvoorbeeld de lokale verbredingen tot sociale pleintjes zoals eerder voorgesteld in het educatieve landschap. Ook gericht beheer van de dichte loofhoutvegetatie waarbij wordt ingezet op het versterken van de dwarse relaties om het zo het huidige lineariteit van de ruimte te breken;
4. Het versterken van de hoofdingang als ‘bestemming’.

De grens en modaliteiten: toegankelijkheid en bereikbaarheid

--	Grens	---	Wandelknooppuntennetwerk
∨	Visuele aanwezigheid van huizen en tuinen van het landgoed	- - -	Fietsknooppuntennetwerk
×	Locatie waar de omheining regelmatig wordt doorgeknipt	—	De Lijn buslijn en halte
■	Woningen in de directe omgeving, waarneembaar vanuit de Hoge Rielen	—	Tourbus en busstop
■	Dichte natuur langs de grens ten zuiden en ten oosten	—	Militaire weg
■	Huidige recyclagepark	—	Bospad
■	Contactstrip en pleintje	▶	Poort en onthaalplein
■	Transversale intensiteiten	■	Parking
+	Vuurplaats		
■	Sportterrein		

De Hoge Rielen als eindbestemming

Volgens onderzoek van de Hoge Rielen in 2015 komt het merendeel van de bezoekers van de Hoge Rielen met de auto. Het aandeel bus in groepsverband, openbaar vervoer of fiets is vergelijkbaar maar ligt fors lager. Bezoekers die met de trein komen zijn vandaag eerder regel dan uitzondering.

Mijksenaar stelt voor de toegang tot het domein te organiseren via vier poorten. De poorten zijn een wisselpunt voor mobiliteit: verblijvers en bezoekers laten er de auto achter en gaan te voet of te fiets verder.

Parkings werden 'buiten het domein' verlegd, en een busparking werd voorzien. Aan de poorten vindt de verblijver bakfietsen en go-carts. De auto krijgt slechts gelimiteerd en binnen een vast tijdsbestek toegang tot het domein. Behalve in het oosten werden de poorten reeds uitgevoerd.

Binnen het domein biedt een hiërarchie van wegen en paden toegang tot de kampeerplekken, verblijfsgebouwen en de natuur. Het mobiliteitsnetwerk bestaat grofweg uit drie lagen:

1. De contactstrip verbindt oost met west en vormt de voornaamste toegangen tot de Hoge Rielen. De betonweg van dubbele breedte biedt hiërarchie en oriëntatie aan de Hoge Rielen.
2. Het betonnen militaire wegennetwerk bedient de verblijfsgebouwen en loods. Het netwerk verbindt de elementen van de verschillende landschappen.
3. Bospaden vormen de derde laag. De paden vormen een fijnmazig netwerk. De wandel- en looproutes concentreren zich op deze paden.

Poort Oost heeft nood aan een upgrade tot een 'echte' poort die de bezoekers er attent op maakt dat ze te gast zijn in de Hoge Rielen.

Positie: nood aan ondersteuning van alternatieve vervoersmodi anders dan de auto.

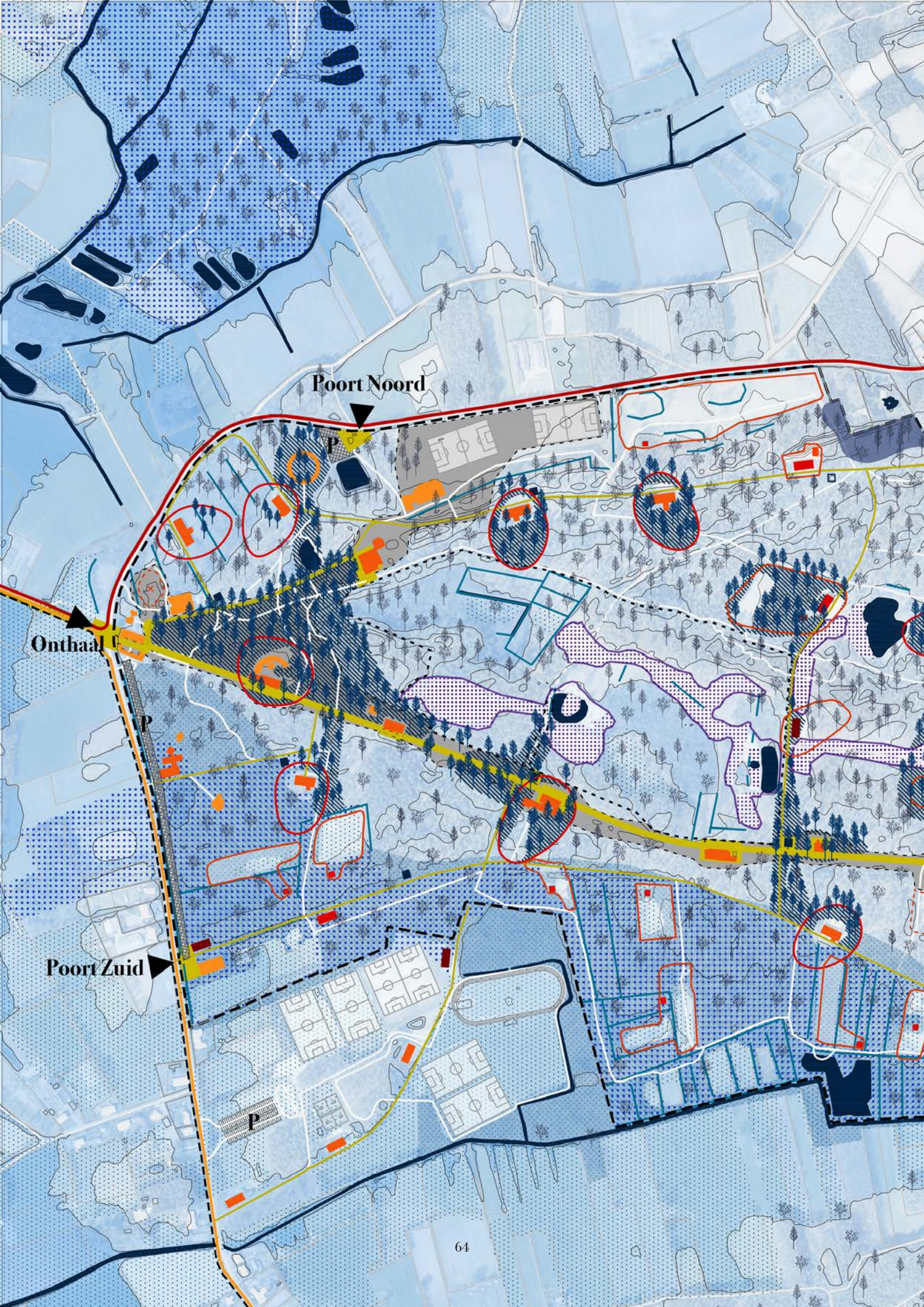
De afgelopen jaren werd het autogebruik op het domein gedecimeerd. Als voortrekker moet de Hoge Rielen ernaar streven om dit principe ook buiten het domein uit te rollen en maximaal inzetten op het optimaal bereikbaar maken van het domein met alternatieve vervoersmodi. Bereikbaarheid van het domein met trein (één trein per uur vanuit Antwerpen en één vanuit Brussel) en bus is nagenoeg onbestaande. Wandelaars en fietsers delen de ruimte nagenoeg met de wagen. Exemplarisch is het rondpunt ter hoogte van het onthaalgebouw: de ruimte wordt in de eerste plaats gezien als een mobiliteitsruimte, niet als een toegangsplek waar regelmatig grote(re) groepen mensen toekomen.

De voorziene herinrichting van de Kaliebaan vormt in dat opzicht een concrete opportuniteit om hier iets aan te doen en kan een eerste stap zijn om de (zachte) verbinding met Tielen (Station) te verbeteren. Fundamenteel is om de Kaliebaan te benaderen als een gedeelde ruimte waarbij binnen het nieuwe wegprofiel meer plaats wordt voorzien voor de zachte weggebruiker en de auto door de nieuwe inrichting wordt aangemaand zijn snelheid te matigen. Het is aangewezen het rondpunt te supprimeren en het kruispunt in te richten als deel van de bestemming 'de Hoge Rielen'.

Het ongebruikt perceel aan de ingang van de Hoge Rielen, aan de kruising van de Molenstraat en de Kaliebaan, kan worden hernieuwd naar grasveld voor groepen en individuen wachtende op hun bus. Het grasveld wordt deel van de contactstrip, zich uitstrekkend buiten het domein. Idealiter wordt de openbaar vervoerverbinding naar het domein, bijvoorbeeld vanaf het station, versterkt.

Positie: realiseren van Poort Oost

Zoals eerder aangehaald ontbreekt het Poort Oost aan leesbaarheid. Het uitvoeren van Poort Oost zal een positieve impact hebben op het gebruik van de contactstrip (zie deel II. Strategische ruimten 'Contactstrip' en 'De rand van de Hoge Rielen: tussen grens en threshold').

Poort Noord

Onthaal

Poort Zuid

- Het natuurlijke landschap**
  - Patches: lokaal behoud van naaldbos
  - Patches: Heide
  - Houtkant
  - De laagten en 'wildernis'
  - Waterlichaam
- Het militaire landschap**
  - De militaire loods
  - De militaire loods in gebruik
  - De blusput
  - De militaire weg
- Het educatieve landschap**
  - Het verblijfsgebouw
  - Nieuw gebouw ('anomalie')
- De ruimte van mobiliteit**
  - Alternatief voor snelle fietsers
  - Buslijn
  - De grens van de Hoge Rielen
  - De poorten van de Hoge Rielen
  - Parking
- Strategische ruimten**
  - Het nabijheidsgebied
  - De contactstrip en pleintjes
  - Verdichten van vegetatie langs de grens

Poort Oost

P

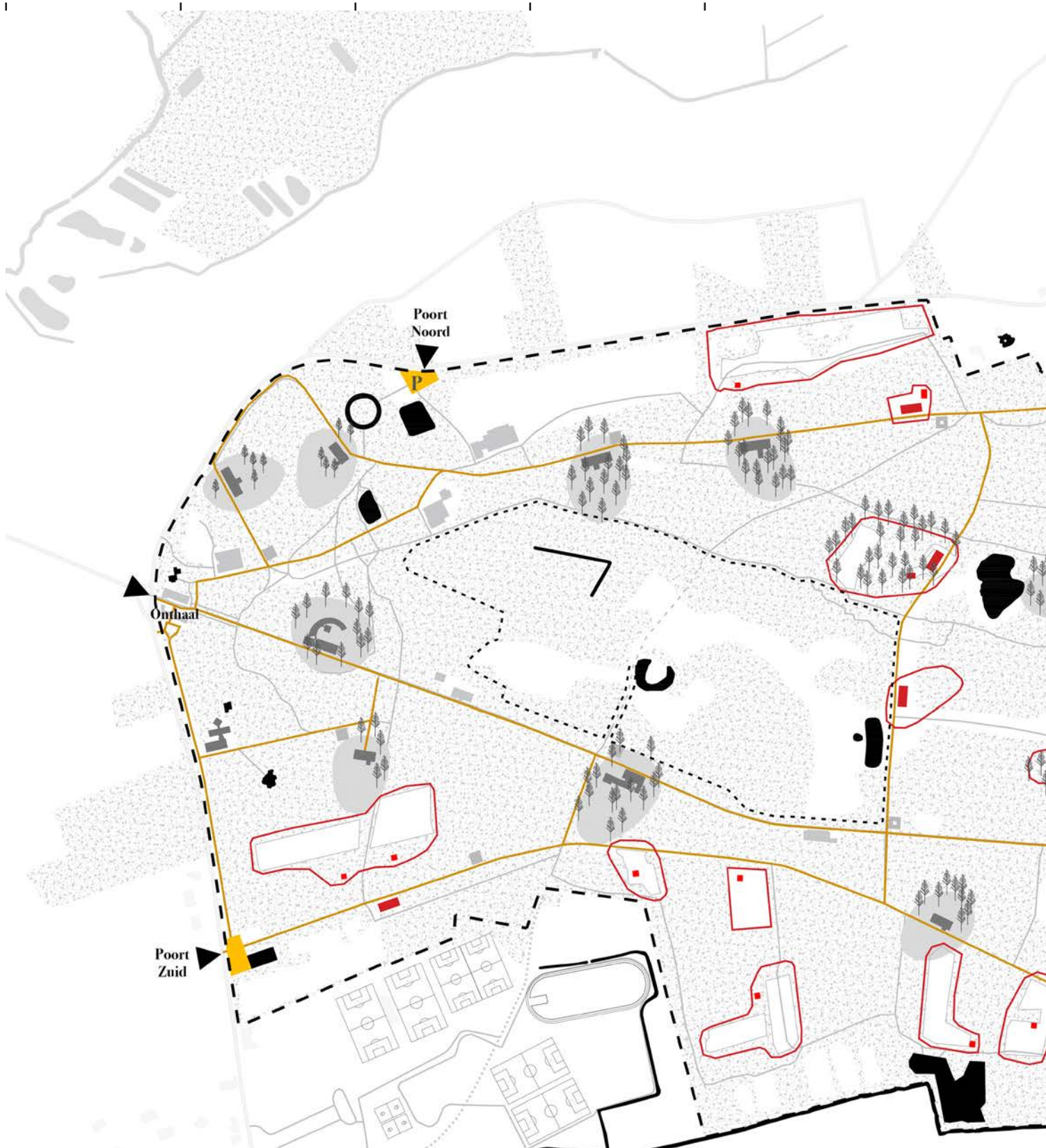
II

STRATEGISCHE RUIMTEN

A group of people, including children and adults, are participating in an outdoor activity in front of a building with a corrugated metal roof. The people are standing on a dirt and grass area, and some are holding up their phones to take pictures. The building has large windows and a central entrance. The background is filled with tall, green trees under a clear sky.

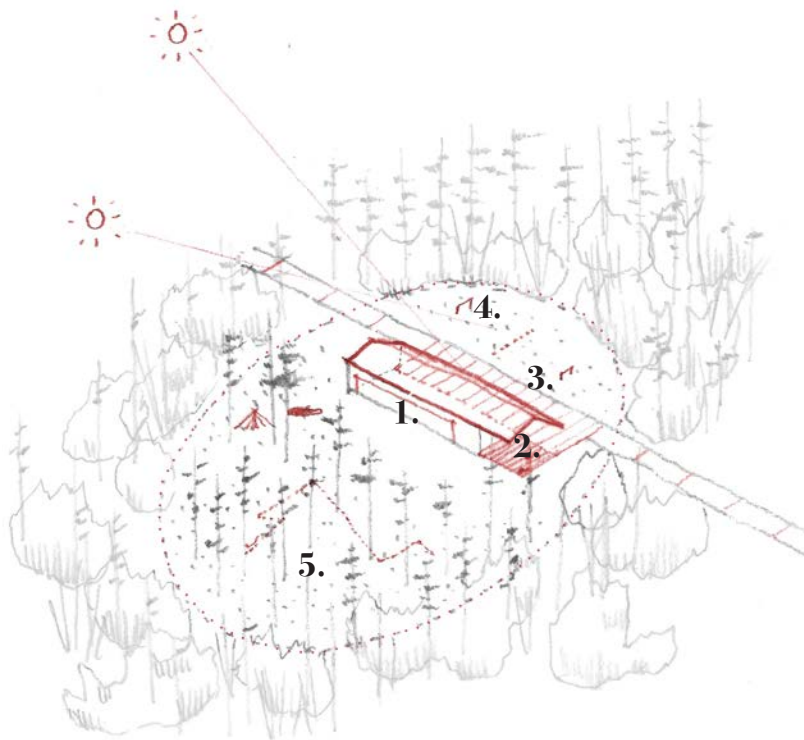
1. Het nabijheidsgebied een plek van samenzijn, in de natuur

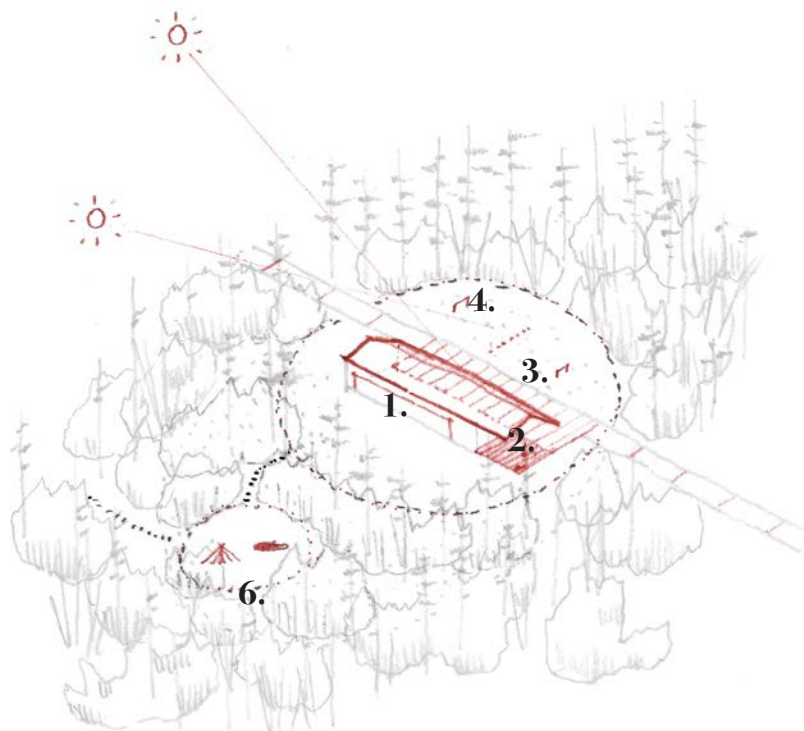
INTERN: De nabijheidsgebieden

 Loods, niet ingericht	 Militaire weg	 Sanitair buitenvolume	 Niet toegankelijke natuurzone
 Kampeerloods	 Nabijheidsgebied aan een verblijfsgebouw	 Kampeerterrein	 Grens
 Verblijfsgebouw	 Nabijheidsgebied aan een kampeerterrein	 Behoud van de actueel nog transparante zones naaldbos	 Oostelijke deel
 Collectief gebouw	 Behoud van de actueel nog transparante zones naaldbos	 Klimparcours	 Poort en onthaalplein
 Nieuw gebouw			

Nabijheidsgebied met lokaal behoud van naaldbos

Nabijheidsgebied met dence loofvegetatie

1. Het verblijfsgebouw opent maximaal naar het nabijheidsgebied
2. De zijgevels kunnen worden geactiveerd
3. De militaire weg kan in gebruik worden genomen. Subtiele ingrepen, zoals het voorzien van esthetische voegen, kondigen een andere logica aan.
4. De open ruimte van de vroegere bypass blijft open voor spel en sport
5. OPTIE: Lokaal behoud van dennenbomen bieden een transparante 'buitenruimte'.
6. OPTIE: Open plekken en transparante bieden de omgeving voor spel, kampvuur, ontspannen, bouwen van kampen

Het nabijheidsgebied: een plek van samenzijn

Het masterplan van 2004 introduceerde het nabijheidsgebied als plek in het bos die ruimte biedt aan de groep, en heeft als centrum een kampeertrein of een verblijfsgebouw. Het nabijheidsgebied werd voornamelijk geconcipieerd als een veilige ruimte, weg van de auto en als een plek met een hogere graad van intimiteit dan in de rest van het bos. Ondanks het belang van het nabijheidsgebied, werd het amper op het domein geïmplementeerd.

Positie: het nabijheidsgebied vormt een belangrijke plek om samen te zijn in groep

In het *Algemeen Bosbeheersplan* werd het nabijheidsgebied gevat beschreven in een Scandinavische betekenis van eigenaarspercelen: als *every-mens-land*, als een gebied dat toebehoort aan het verblijfsdomein of het kampeertrein, iedereen mag het gebruiken als ze maar respect tonen voor wie er leeft, werkt, enz. (algemeen bosbeheersplan, 2009).

Dit masterplan stelt drie aanpakken voor met betrekking tot de nabijheidsgebieden:

1. Voorzien van subtiele, omkeerbare faciliteiten

Subtiele, eenvoudige en omkeerbare ingrepen verhogen de gebruikswaarde van het nabijheidsgebied, maar leggen geen claim op de ruimte (ze is niet afgeschermd of overmatig gekunsteld). Het nabijheidsgebied voorziet in lichte uitrusting die het nabijheidsgebied duidelijker (bij voorbeeld een vuurschaal of houten platform) en functioneler (bij voorbeeld plooibare tafels en zitbanken, elektriciteitsaansluiting) maakt. Reeds bestaande elementen in het nabijheidsgebied, zoals de militaire weg, kunnen worden ingezet als nieuw gebruikplatform.

De achterzijde van gebouw 4 en 5 vormt een goed voorbeeld van open ruimte gevolgd door transparant naaldbos.

2. Omgaan met wat reeds voorhanden is.

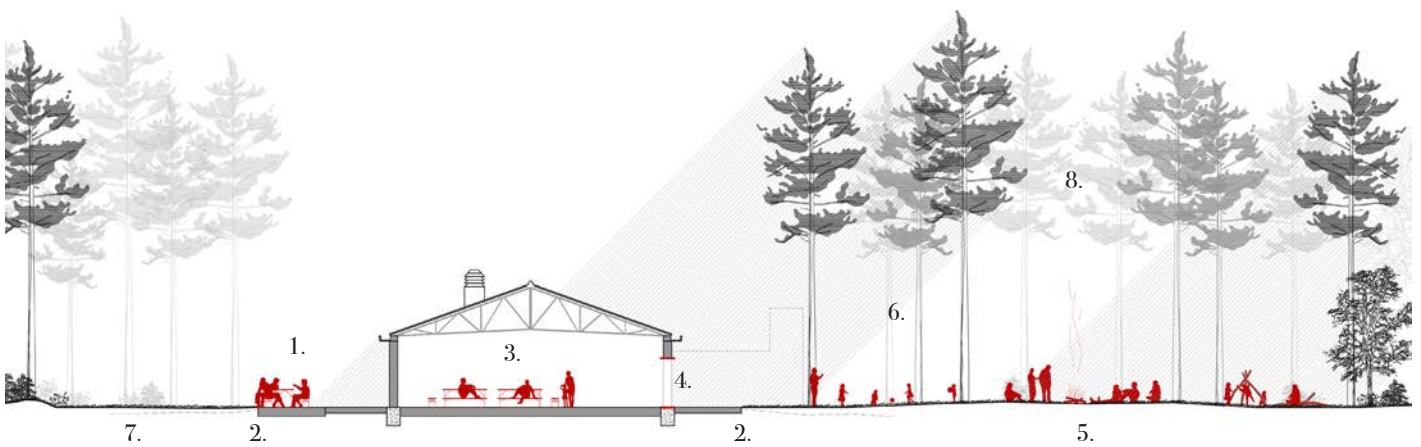
Zo kan het bos transparant en toegankelijk gehouden worden, of wordt het maaiveld langs de weg op gelijke hoogte gehouden zodat het kan fungeren als vergroot platform, of kunnen in de betonweg esthetische zaagsnedes toegevoegd worden die een ander ritme aangeven dan de krimpvoegen van het beton en zo het nabijheidsgebied markeren. Het komt vaak neer op kleine interventies of gericht onderhoud om het gebruikspotentieel te maximaliseren.

3. Mogelijkheid tot lokaal behoud van naaldbos

Beheer van vegetatie in en rond het nabijheidsgebied speelt een grote rol. Terwijl in de rest van het transparante naaldbos jong loof opschiet en de transparantie geleidelijk aan verdwijnt (zie hoofdstuk 'natuurlijk landschap'), kan hier de natuur in de nabijheid van de verblijfsgebouwen transparant en speelbaar worden gehouden. Niet ingehaald door opschietend loof kunnen de bestaande dennenbomen op deze manier als naaldboompaches in het gemengd loofbos nog zeker 100 jaar mee.

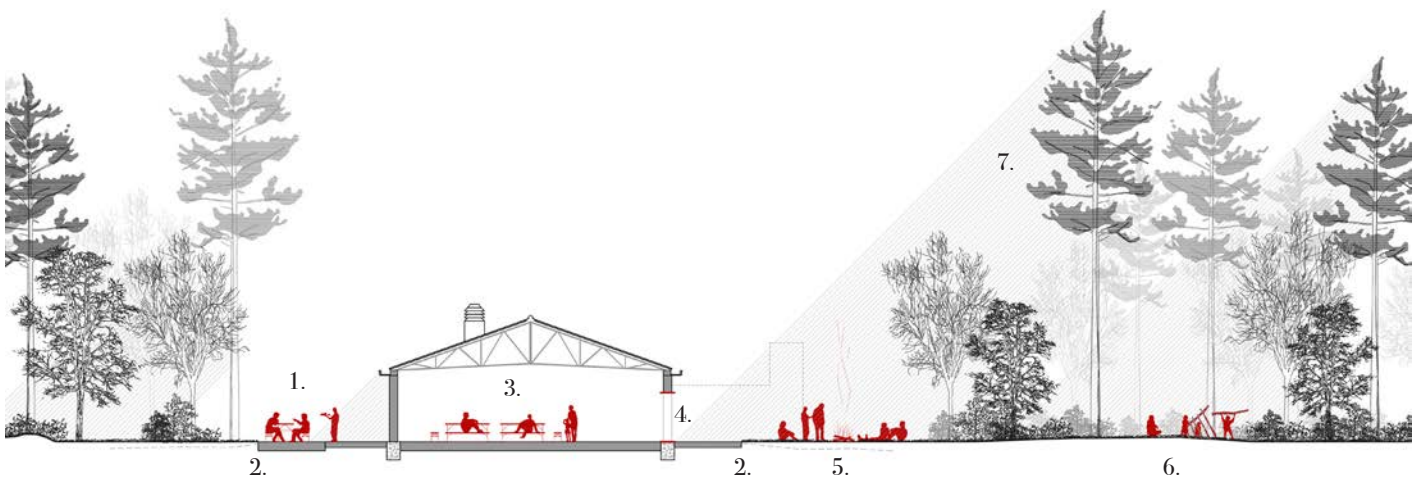

De militaire weg en directe omgeving kan in gebruik worden genomen door de groep, zoals tijdens het tweede participatiemoment voor de opmaak van dit masterplan. Lichte interventies vereenvoudigen ingebruikname.

Optie 1: nabijheidsgebied met lokaal behoud van transparant naaldbos

1. Ingebruikname van de weg. Lichte interventies kunnen gebruik helpen uitlokken of ondersteunen.
2. Micro-ingrepen verhogen gebruikspotentieel (bv. eenzelfde profiel verharding en maaiveld).
3. Het paviljoen: de voormalige loods wordt maximaal gebruikt als collectieve ruimte wegens zijn open structuur.
4. Openen van de achtergevel van het verblijfsgebouw (niet de loods) naar het nabijheidsgebied.
5. Lichte, wegneembare voorzieningen nodigen uit tot gebruik (bv. vuurschaal).
6. Behoud van transparantie door behoud van naald
7. behoud van open plek voor spel (voor of achter het verblijfsgebouw)
8. Beheer van omstaande bomen voorziet gefilterd licht.

Optie 2: nabijheidsgebied met open patches in dicht loofbos

1. Ingebruikname van de weg. Subtiel interventie betreft de weg bij het verblijfsgebouw of loods en nodigt uit tot gebruik.
2. Micro-ingrepen verhoogt gebruikspotentieel (bv. eenzelfde profiel verharding en maaiveld).
3. Het verblijfsgebouw: de voormalige loods wordt maximaal gebruikt als collectieve ruimte wegens zijn open structuur.
4. Openen van de achtergevel van het verblijfsgebouw (niet de loods) naar het nabijheidsgebied.
5. Lichte, wegneembare voorzieningen nodigen uit tot gebruik (bv. vuurschaal).
6. Open plek in het dichtere bos voor spel
7. Beheer van omstaande bomen voorziet gefilterd licht.

Het nabijheidsgebied: een plek van samenzijn

Uitgaande van de huidige situatie van bosvorming kan per nabijheidsgebied gekozen worden uit 2 opties:

Optie 1: lokaal beheer van naald voor gebruik en transparantie

Waar mogelijk kan behoud van naaldbos in de omgeving van de gebouwen transparantie en licht bieden aan de gebruikers. Terwijl de rest van het bos door een transitie gaat van naald naar jong loof waardoor de transparantie verdwijnt (zie hoofdstuk ‘natuurlijk landschap’) kan de natuur in de nabijheid van de paviljoenen open en speelbaar worden gehouden. De den wordt niet opnieuw aangeplant, noch gedund. Niet ingehaald door opschietend loof kunnen de bestaande dennenbomen op deze manier nog zeker 100 jaar mee.

Voorbeeld van lokaal open dennenbos aan verblijfsgebouwen 4 en 5. Intensief gebruik van de nabijheidsgebieden

Lokaal behouden van bos laat spel toe terwijl de rest van het bos de omslag van dennenbos naar loofbos maakt.

Lichte interventies (esthetische voegen) of voorzieningen (houten platform) nodigen uit om activiteiten op de weg te brengen.

Een vuurplaats aan gebouw 6. Een dichtere omgeving kan eveneens kwaliteit bieden. Beheer verzekert gefilterd licht.

Optie 2: een meer afgeschermd nabijheidsgebied

In het geval dat het loof reeds vergevorderd is kan worden geopteerd voor een meer afgeschermd nabijheidsgebied. De gasten ervaren vanuit hun verblijfsplek de transitie van het bos. Enig beheer is nodig om voldoende (gefilterd) licht te verzekeren. Voor- of achteraan het gebouw wordt er plaats voorzien voor lichte voorzieningen. Lichte openingen blijven behouden en waar mogelijk vergroot. Op zijn minst vormt de weg een open ruimte.

In het bos kunnen kleine open plekken worden behouden voor spel en ontdekking en het bouwen van kampen.

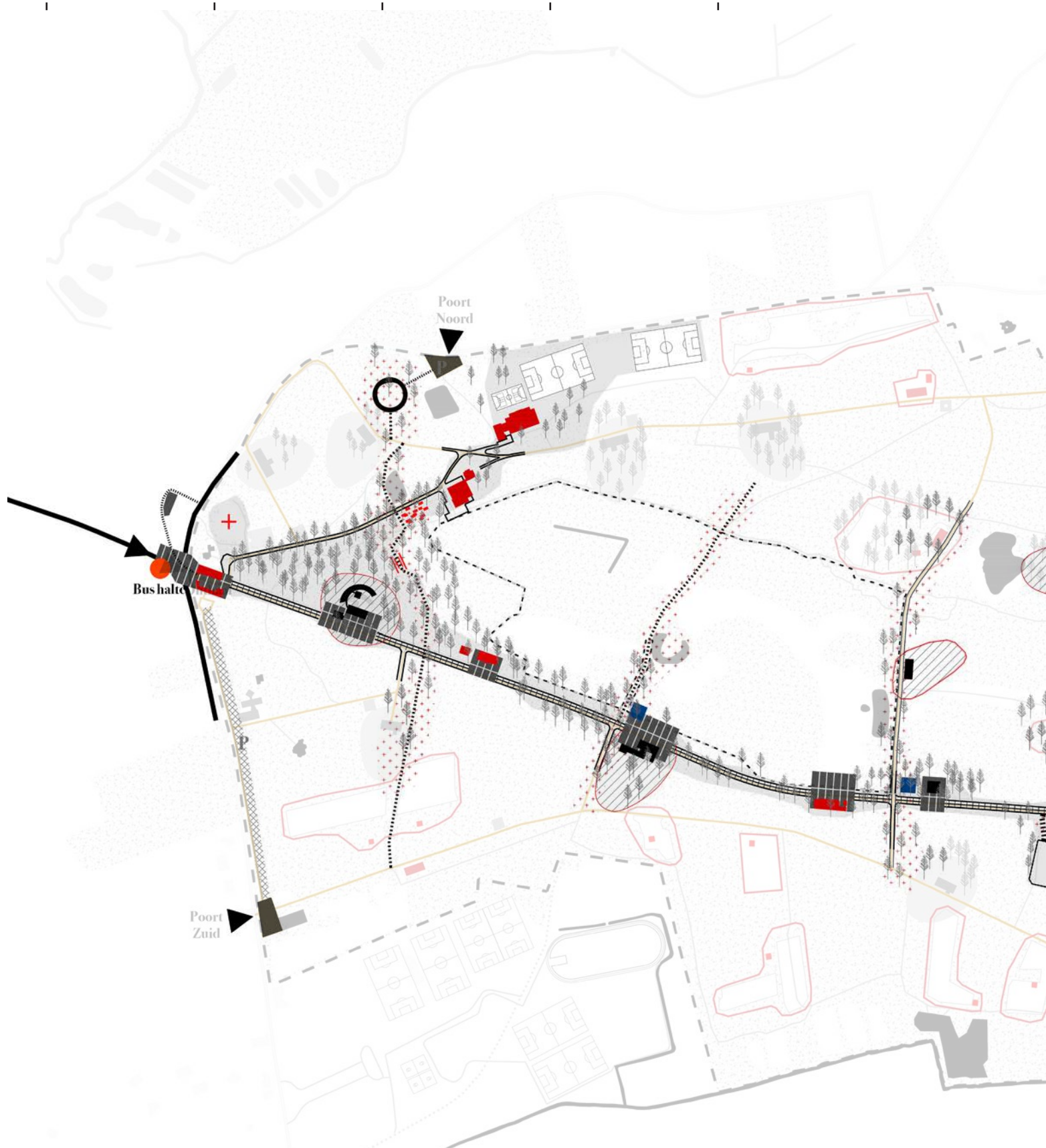

2. De contactstrip:
een plek van ontmoeten, voor iedereen

0

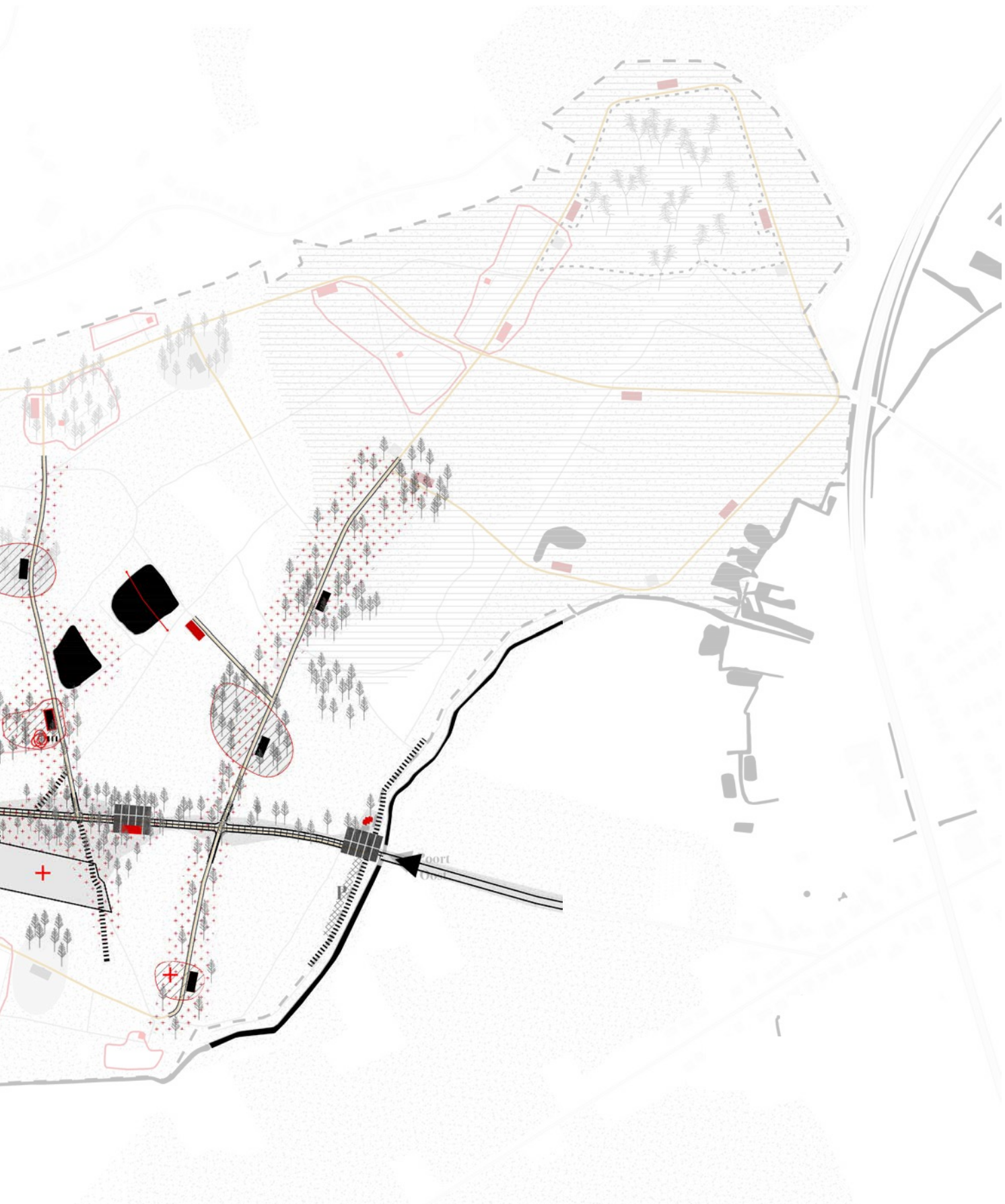
1km

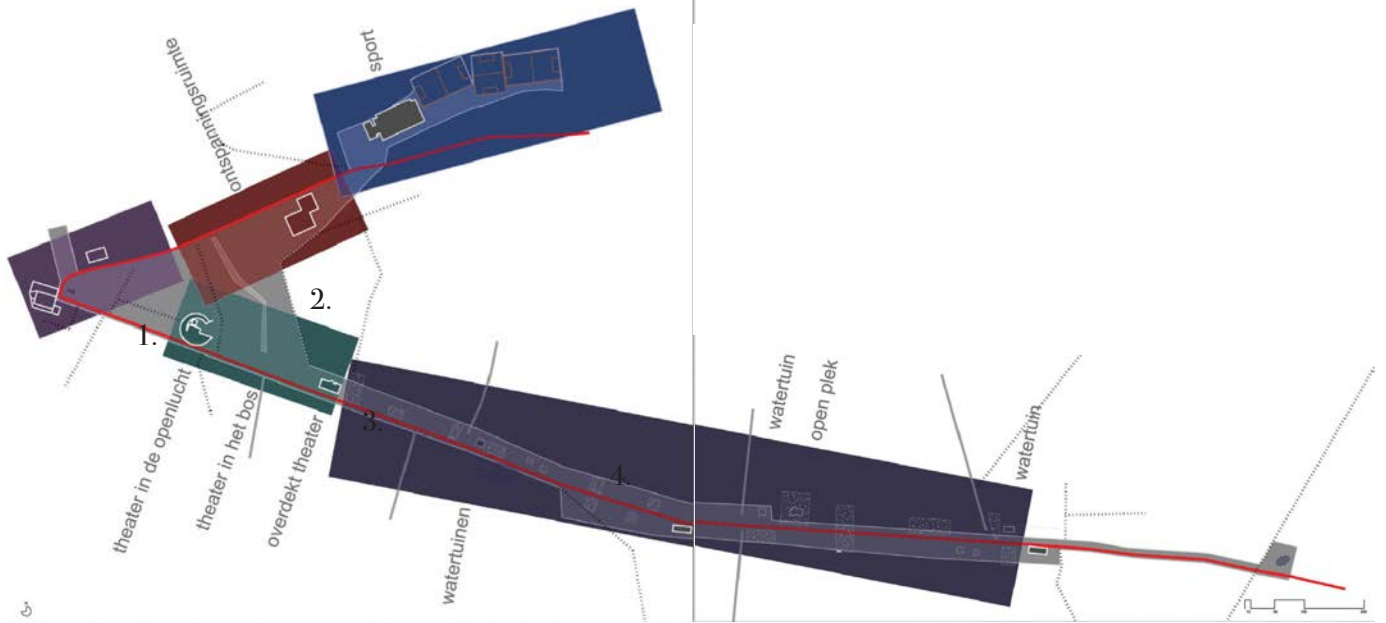

De contactstrip

Contactstrip en pleintje	Nabijheidsgebied aan een verblijfsgebouw	Verblijfsgebouw of kampeerloods
Vuurplaats	Transversale intensiteiten	Collectief gebouw
Sportterrein	Pad	Klomparcours
Poort en onthaalplein	Blusput	Ontoegankelijke natuurzone
Parking		Grens van de Hoge Rielen

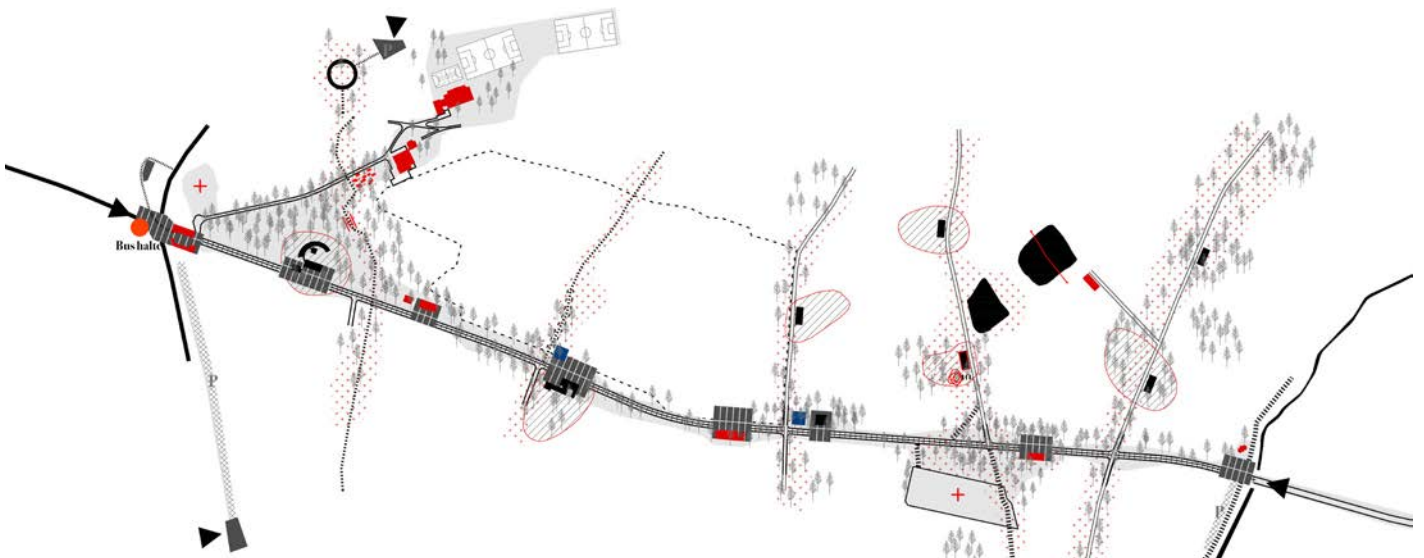

Het masterplan van 2004: benadrukken van verschillende ruimten

- De toegangen tot de Hoge Rielen
- De ontmoetingsruimte
- De theatteruimte
- De educatieve ruimte, ent thematuinen
- Het gedeelte met de sportvoorzieningen

1.

De actuele visie

	Contactstrip en pleintje		Nabijheidsgebied aan een verblijfsgebouw		Verblijfsgebouw of kampeerloods
	Vuurplaats		Transversale intensiteiten		Collectief gebouw
	Sportterrein		Pad		Klimparcours
	Poort en onthaalplein		Blusput		Ontoegankelijke natuurzone
	Parking				

De pleintjes vertragen de snelheid van fietsers

Beoogd snelheidsprofiel van fietsers

De contactstrip: een plek van ontmoeten

Zowel vanuit ruimtelijk als vanuit functioneel oogpunt is de contactstrip een belangrijk structurerend element in de Hoge Rielen. Met een dubbele breedte en de beide toegangen omvattend, vormt de contactstrip de ruggengraat van het domein. Erlangs liggen verschillende collectieve voorzieningen, zoals het onthaalgebouw, het theater en het café. Andere collectieve plekken, zoals Hostel Wadi, de picknickzone en het restaurant en de sporthal, kunnen eenvoudig verbonden worden met deze centrale ruimte.

Het masterplan van 2004 stelde reeds voor de contactstrip te versterken als ruimte voor ontmoeting, zowel voor degenen die verblijven in de Hoge Rielen, als voor voorbijgangers en bezoekers. Het masterplan van 2004 stelde onder meer voor andere voorzieningen toe te voegen, zoals een reeks thematuintjes waar kinderen met planten kunnen experimenteren. Het masterplan van 2004 onderscheidde vijf delen met verschillend karakter:

1. De toegangen tot de Hoge Rielen
2. Het restaurant en het café met de terrassen om te ontmoeten en te verblijven.
3. Het theatergebied, met de transformatie van het Helixgebouw, dat gekruist wordt door de contactstrip.
4. Het educatieve gedeelte in het centrum van de Hoge Rielen, met didactische tuinen en het educatief centrum.
5. Het gedeelte met de sportvoorzieningen.

Vandaag is de contactstrip vooral een doorgangruimte, als doorsteek tussen Tielen en Kasterlee. De veelheid aan bezoekers en voorbijgangers betekent enerzijds een enorm potentieel om een groot publiek aan te spreken, anderzijds is het een bron van conflict tussen verschillende modaliteiten en snelheden. De contactstrip als snelle doorgangruimte haalt het vandaag van de trage verblijfsruimte waar zorgeloos kan worden gespeeld. De contactstrip wordt dan ook meer en meer gemeden door zij die verblijven op het domein.

Gebruik van het buitentheater, inspiratiedag bewegingsvrijheid, 2017
Foto © de Hoge Rielen / Frederik Buyckx

Positie: ingrepen dienen de contactstrip te versterken als ruimte van ontmoeting voor de Hoge Rielen

De contactstrip dient te worden versterkt als gedeeld platform, in gebruik en uitstraling: in de eerste plaats voor alle gebruikers van het domein, maar even goed voor de passerende voetgangers en fietsers. De contactstrip dient daarbij een coherente, structurerende figuur te vormen die intrinsiek deel is van en verbinding zoekt met de rest van de Hoge Rielen.

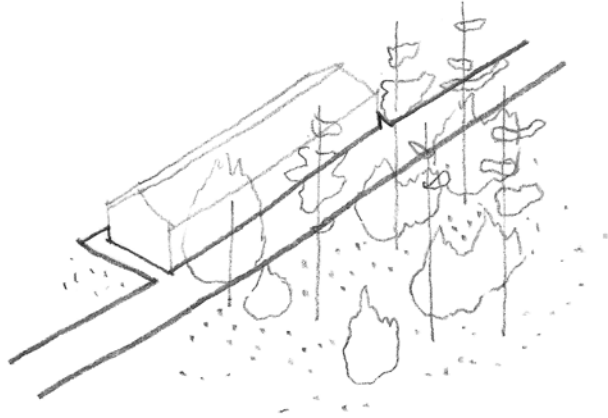
Het vormgeven van de contactstrip is geen gemakkelijke uitdaging, waarbij een balans moet worden gezocht tussen interventie en toevoegen van programma enerzijds, en behoud van eenvoud anderzijds. De contactstrip mag absoluut niet verworden tot een intensieve recreatieve of gekunstelde weg.

Om de contactstrip vorm te geven als sociale ruimte zijn de volgende drie ingrepen nodig:

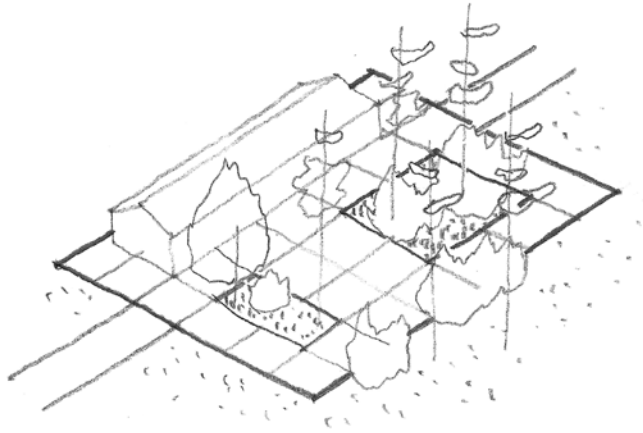
1. De contactstrip wordt uitgerust met een serie van pleintjes voor collectief gebruik. Als lokale verbredingen hebben zij een vertragend effect op de doorgaande fietser. Aan de oostkant wordt een poort voorzien.
2. Transversale verbindingen worden aangelegd of benadrukt, en hebben lokaal een 'verbredend' effect.
3. Lokaal vegetatiebeheer voor meer transparantie dient meer dan een esthetisch argument: het verbreedt lokaal de contactstrip en vertraagt de fietser door het tunneleffect van vegetatie te doorbreken.

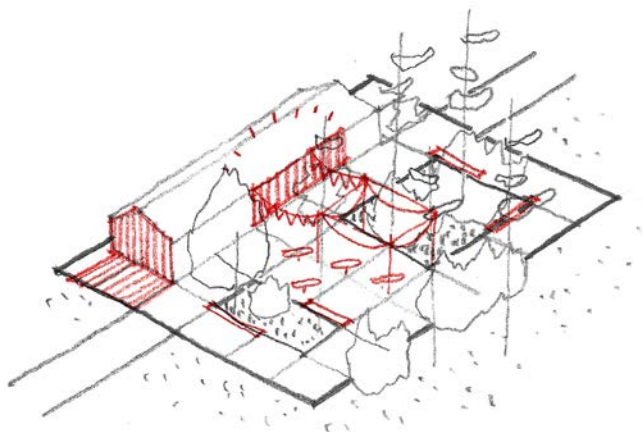
Beeld van de picknick ruimte.
Foto © de Hoge Rielen / Frederik Buyckx

De verbreding van de contactstrip voor het gebouw vormt een pleintje voor collectieve activiteiten

De pleintjes worden uitgewerkt in betondal, naar analogie met het onthaalgebouw en het restaurant.

Er kan licht en wegneembaar meubilair worden voorzien, zoals banken of een houten verhoog. Het pleintje zoekt een betere relatie op met het gebouw

Een serie van pleintjes voor activiteiten

Beeld van een pleintje en renovatie van een verblijfsgebouw door Raamwerk Collectief en architectenbureau Bart Dehaene (2021)

bron: fase 4 'Centrale as, renovatie 11 projecten',

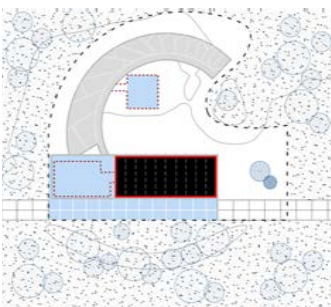

Referentie: 'Seven Garden Pavilions', Brussel, 2017, door Piovenefabi

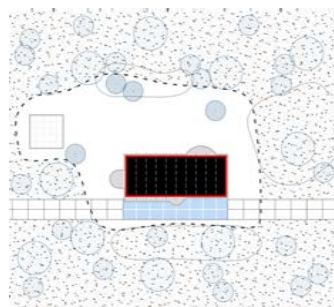
source: <https://piovenefabi.it/7-GARDEN-PAVILIONS>

Eerder dan de hele contactstrip te zien als platform voor sociaal gebruik kan er worden ingezet sporadische verbredingen van de weg tot pleintjes, die dan kunnen dienstdoen als platformen voor spontane of geplande activiteiten zoals spel, dans, optreden en buitentheater. Door de pleintjes te laten samenvallen met de verblijfsgebouwen en collectieve ruimten nodigen ze uit de activiteiten naar buiten, op de contactstrip te brengen. Naast ruimten voor activiteiten, kunnen de pleintjes ook gewaarwording en oriëntatie bieden. Zo hebben ze (bij gebruik) een remmend effect op de snelle voorbijganger en verduidelijken ze: hier betreedt men een domein met eigen 'spelregels'. Om deze reden zijn de pleintjes perfecte platformen voor bv. kunstvoorstellingen.

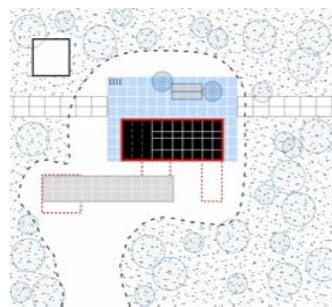
Net als de andere interventies in de Hoge Rielen zijn de pleintjes niet gekunsteld of overmatig geprogrammeerd. Lichte ingrepen, zoals een andere materiaalkeuze of licht/ wegneembaar meubilair kunnen helpen uit te nodigen tot ingebruikname. Zo kan er langs de contactstrip worden gewerkt met betondals, naar analogie met het onthaalgebouw en het restaurant. Op deze manier wordt de coherentie langs de contactstrip versterkt. Ook voor het vaster meubilair wordt er gestreefd naar eenzelfde vormtaal.

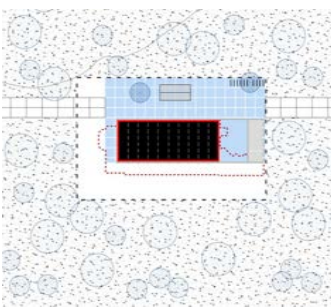
Helix gebouw (56): uitnodigen voor activiteiten op de contactstrip

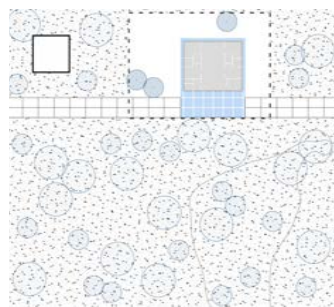
Het theater (56): theater en performance op de contactstrip

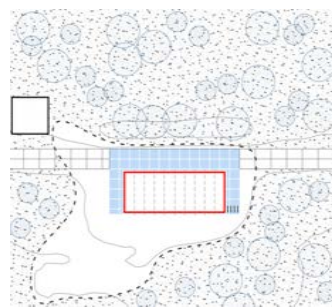
Verblijfsgebouw 47 en blusput

Het Café

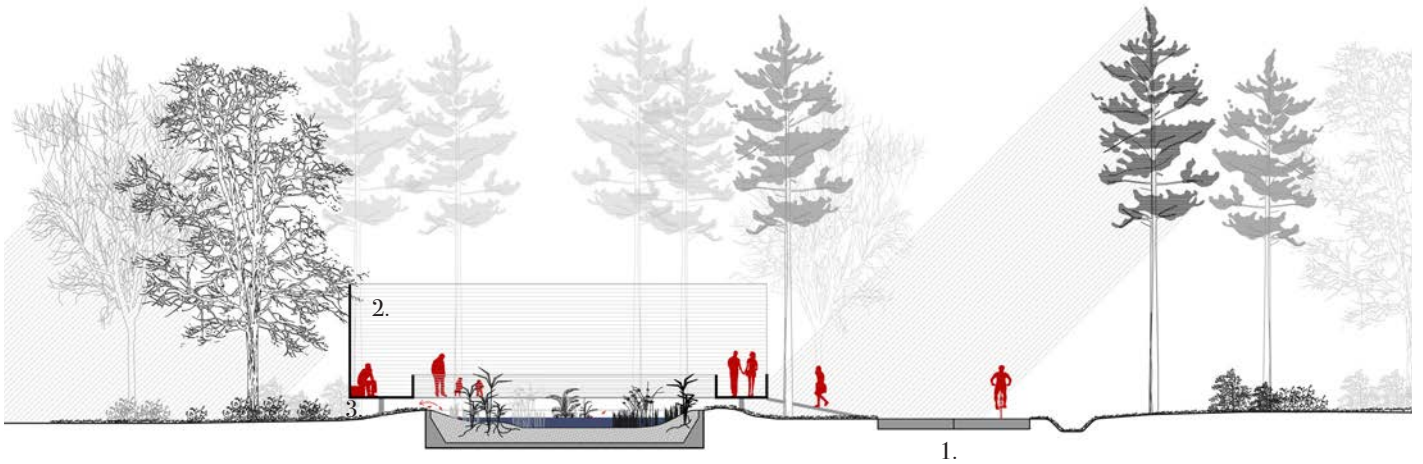

Verblijfsgebouw 39 en blusput

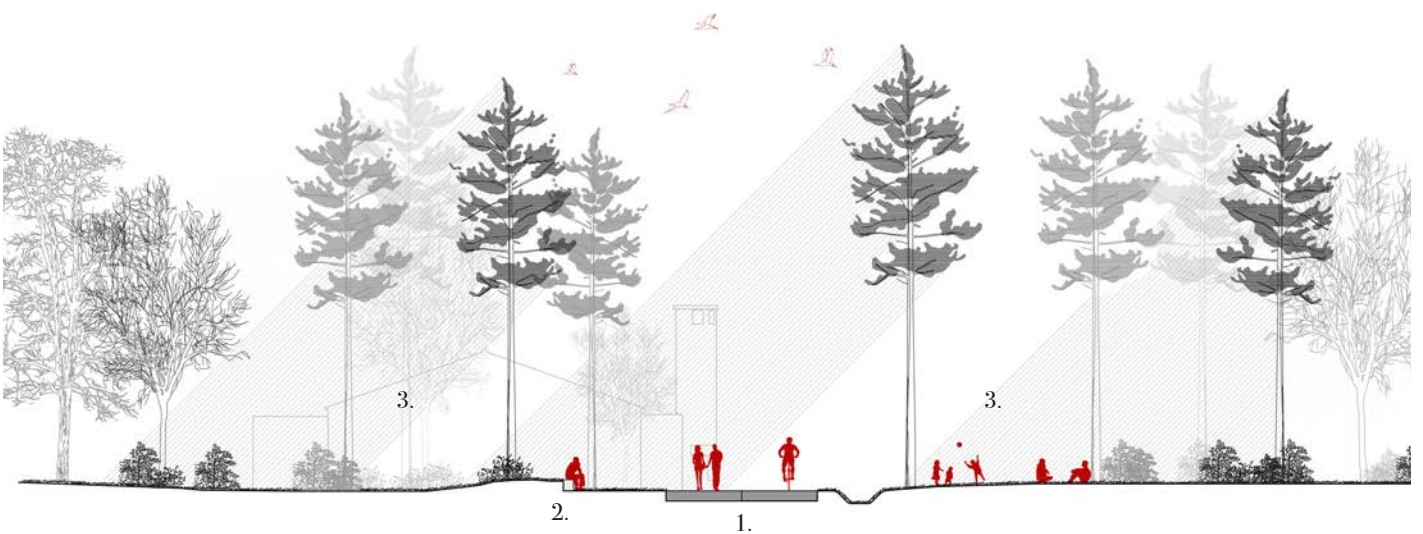
Skateloods en blusput.

- Loods
- Verblijfsgebouw: oorspronkelijk volume
- Verblijfsgebouw: aanbouw
- Blusput
- Voorstel verbreding contactstrip tot pleintje (in betondal naar analogie van onthaalgebouw)
- Voorstel tot afbraak
- Bosrand

Visiebeeld van de blusput als landmark langs de contactstrip

1. Contactstrip
2. De blusput als landmark. Een 'vogelkooi' omgeeft de watertuin.
3. De 'vogelkooi' is verhoogd om de fauna door te laten.

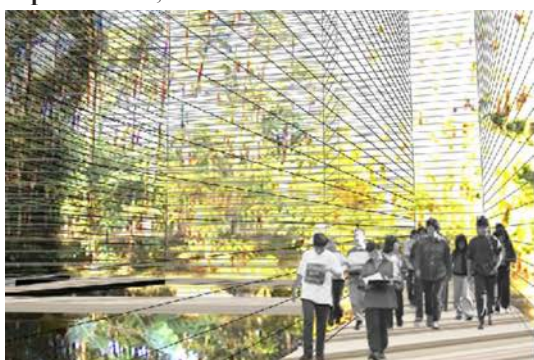
Bosbeheer en lichte interventie langs de contactstrip

1. Contactstrip
2. Lichte, wegneembare voorzieningen nodigen uit tot gebruik (bv. bank).
3. Behoud van transparantie door behoud van naald om het tunneleffect te verminderen en om uit te nodigen voor ontmoeting/spel.

Verbindingen voor meer verankering

Transversaal pad brengt de wandelaar van het theater naar de picknickzone, het restaurant en Hostel Wadi

Refentie: de blusput als landmark. Een 'vogelkooi' omgeeft de watertuin.

Beeld van het masterplan van 2004.

Dit masterplan stelt voor de resterende transparante delen langs de contactstrip open te houden (ter hoogte van de skatloods-gebouw 36)

Het aanleggen en versterken van transversale verbindingen - wandelpaden of zichten - heeft als doel de contactstrip opnieuw te verankeren in de Hoge Rielen. In 2007 werd reeds een noord-zuid pad voorzien dat de contactstrip, het theater, de picknickzone en Hostel Wadi verbindt. In navolging van deze ingreep kunnen nieuwe paden voorzien worden en kunnen bestaande militaire wegen benadrukt worden. Voor de laatstgenoemde kan licht vegetatiebeheer de verbinding versterken.

De blusputten liggen strategisch aan de kruising van de contactstrip met de transversale verbindingen. Er presenteert zich hier dan ook een mooie opportuniteit om deze blusputten uit te werken als aankondiging en herkenningspunt. In navolging van het masterplan van 2004 kunnen de blusputten langs de contactstrip worden omgeven door een structuur die mensen dicht tot de watertuin brengt. Door de structuur zwevend boven de blusput te installeren wordt de fauna en flora minimaal gestoord. De structuur biedt een ruimte van rust en observatie. Kinderen kunnen leren over de insecten en waterplanten, zonder deze te moeten vangen.

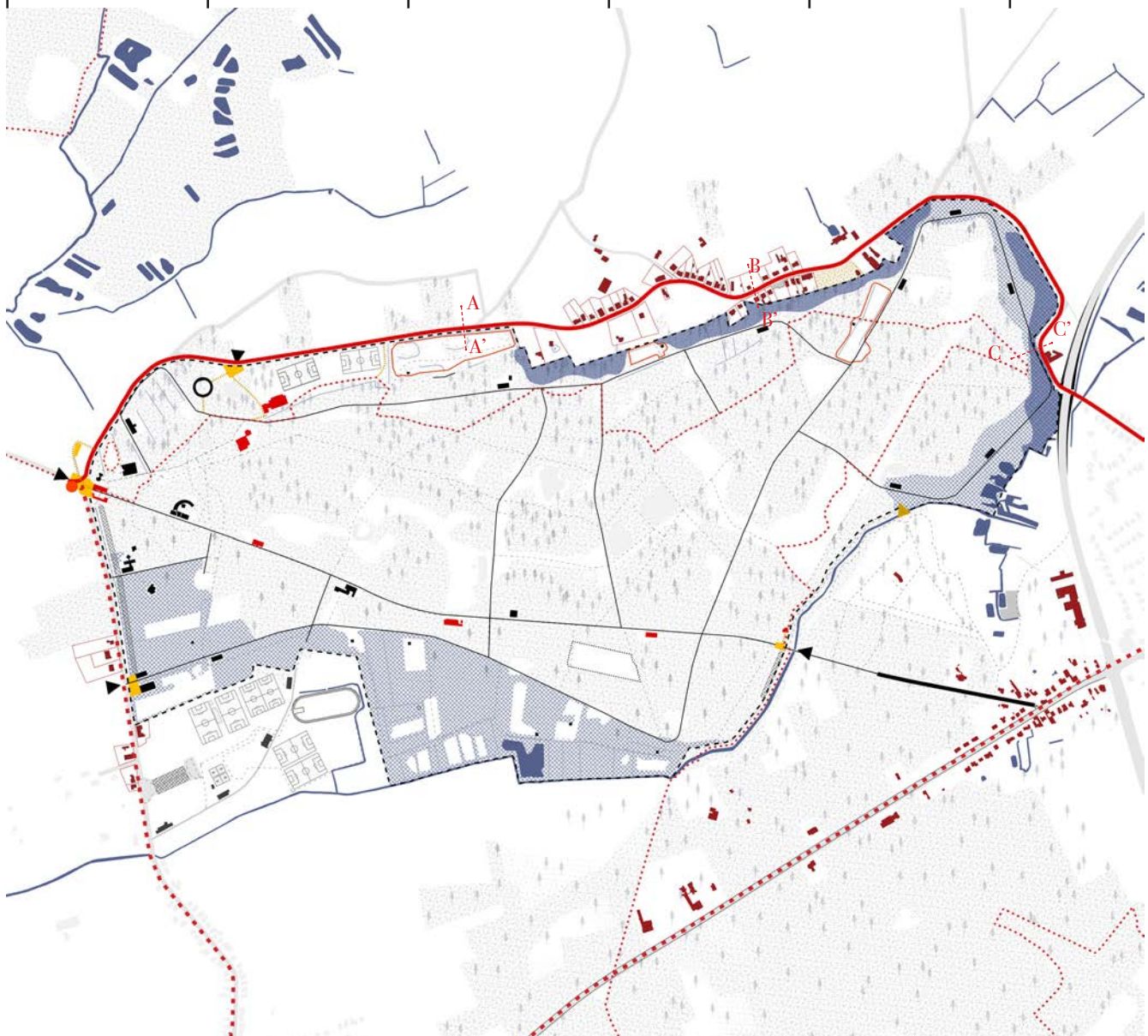
Lokaal bosbeheer voor meer transparantie

De verdichtende loofvegetatie langs de contactstrip geeft de perceptie van de weg als tunnel, wat doorgaand fietsverkeer doet versnellen en de contactstrip als plek van ontmoeting belemmert. Het is dus duidelijk dat het argument van transparantie door vegetatiebeheer verder gaat dan een esthetisch/ideologisch standpunt. Waar mogelijk dient diepte te worden gegeven aan de contactstrip door het openmaken van vegetatie. Dit kan worden bekomen door afwisseling van een verscheidenheid van vegetatietypes; zones met lichtrijke bosranden (hakhout), transparant naaldbos, gemengd bos, en/of smalle stroken/zone met heide... Aan de kruisingen wordt eveneens transparantie gecreëerd om de transversalen te verduidelijken. Het is daarbij belangrijk dat deze vegetaties eenvoudig toegankelijk blijven.

3. De rand van de Hoge Rielen:
tussen grens en *threshold*

De rand van de Hoge Rielen: visie

- Grens
- ▶ Poort
- ▶ Voorstel: onthaalplein
- ✓ Visuele aanwezigheid van huizen en tuinen van het landgoed
- ✗ Locatie waar de omheining regelmatig wordt doorgesneden

- - - GR-wandelnetwerk (GR565)
- Alternatieve fietsroute ten noorden van de Hoge Rielen
- - - Alternatieve fietsroute langs de Lichtaartsebaan (fietsstrook)
- Woningen in de directe omgeving, waarneembaar vanuit de Hoge Rielen
- Dichte natuur langs de grens ten zuiden en ten oosten
- Voorstel: verdichten van vegetatie tot buffer
- Huidig en gepland recyclepark

De rand van de Hoge Rielen

Talud en dichtere vegetatie schermt de Hoge Rielenweg af ten noorden, aan kampen 7 en 8.

De omheining wordt op meerdere plekken vaak doorgeknipt. De Hoge Rielen herstelt de omheining steeds opnieuw.

Noodzaak om de aanwezigheid van huizen en tuinen in het noord-oosten van de Hoge Rielen te bufferen.

De rand van de Hoge Rielen is geen lijn of simpel hekwerk maar een ruimte. Het is de plek waar de Hoge Rielen stopt maar ook oneindig doorloopt. Het is de mentale overgang tussen binnen en buiten, en biedt tegelijk de illusie van de oneindigheid.

Het verhaal van de rand gaat over zowel de grens en de *threshold*. De grens schermt het domein af van de omgeving en vormt zowel een fysieke als een mentale entiteit. De *threshold*, letterlijk vertaald als de 'dorpel', vormt de plek die de gasten en bezoekers ontvangt, maar ook weergeeft dat een overgang wordt gemaakt van buiten-naar binnenruimte en omgekeerd.

De handeling van het vervagen en de illusie van diepte zijn cruciaal. Daar waar de diepte ontbreekt en bijvoorbeeld de aangrenzende tuinen zichtbaar zijn, doorprikt de rechtstreekse confrontatie met de buitenwereld de illusie van de zorgeloze vrijplaats. Deze vaststellingen maken de rand tot een strategische ruimte. Het gevoel van ongereptheid en zorgeloosheid is immers typerend en cruciaal voor de Hoge Rielen. Het is een uitdaging de rand overal voldoende diepte en fysieke présence te (kunnen) geven.

Positie: de omheining moet blijven

Er is overwogen om de omheining langsheen het hele domein te verwijderen. Dit nieuwe genereuze gebaar naar de omgeving waarbij de fysieke grens tussen binnen- en buitenwereld verder vervaagt, riskeert echter ook de poort open te zetten naar verdere en versnelde toe-eigening van het domein door de buitenwereld. Met het verdwijnen van de fysieke grens zou ook de mentale grens tussen zorgeloze vrijplaats en de veeleisende buitenwereld vervagen. Beide evoluties zijn niet wenselijk en mogelijk zelfs nefast voor het unieke karakter van de Hoge Rielen. Door de ingreep zou de rand bovendien bijkomend diepte verliezen terwijl net de omgekeerde beweging, met name de rand 'opdikken', cruciaal blijkt om het gevoel van ongereptheid, één van de basiskennmerken van het domein, te vrijwaren.

Verder is het aangewezen de grens en de poorten, en dan vooral poort Oost, te versterken en leesbaarder/meer erfahrbaar te maken. Het belang van de poorten werd ook reeds in het hoofdstuk 'Ruimte van Mobiliteit' onderstreept. Tijdens de participatiemomenten werd vanuit de gebruikers dan weer het belang van de rand voor het goede verloop van de Hoge Rielen als verblijfsplaats voor de jeugd onderstreept. De omheining en poorten vormen als het ware een aanduiding waar de 'spelregels' van de Hoge Rielen gelden en bieden een zekere controle over wie het domein betreedt (bij voorbeeld voetgangers met honden) en, belangrijker nog, wie het domein verlaat (kinderen die vrij op het domein spelen). Het masterplan zet in op de rol van de rand als mentale drempel.

Snedes AA': verdichten van de vegetatie tussen de kampterreinen (kampen 7 en 8) en de Hoge Rielenweg, ten noorden van het domein.

Snedes BB': in het noordoosten zijn de omringende woningen waarneembaar. Dichtere vegetatie kan dienen als visuele buffer.

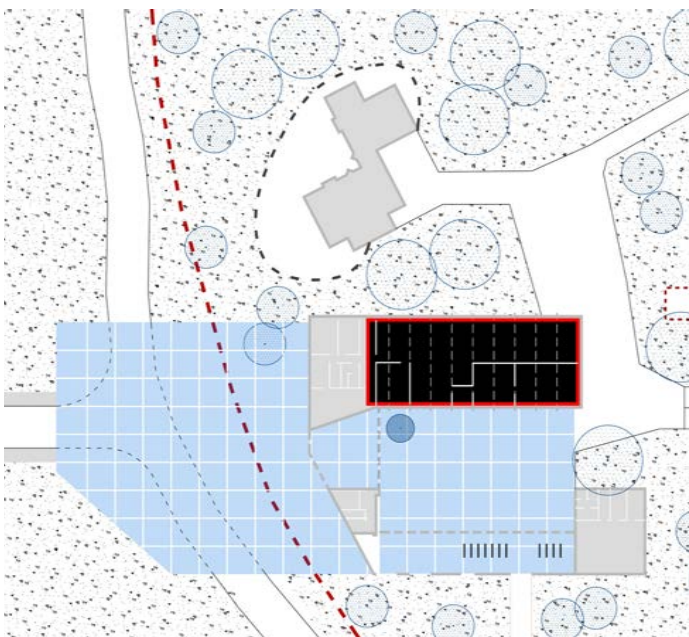
Snedes CC': in het oosten ligt de militaire weg en de Hoge Rielenweg heel dicht bijeen. De omheining wordt er vaak geknipt. Lokaal versterken van de grens en dichtere vegetatie vergroten afstand.

De grenzen van de Hoge Rielen

Afhankelijk van de locatie is de fysieke verschijningsvorm van de rand zeer verschillend, wat resulteert in een reeks ingrepen op maat om de grens te versterken:

- De rand in het noorden en het noordoosten wordt gekarakteriseerd door een harde directe confrontatie met de 'buitenwereld': van een overgang richting de aanwezige woningen en tuinen (in het noordoosten) en het toekomstige recyclagepark (noorden) is nauwelijks sprake. Ook de rijweg is zeer aanwezig. Het is aangewezen om de bestaande groene buffer te versterken en uit te breiden.
- De zuidrand wordt duidelijk bepaald door de dichte vegetatie in het zijdal van de Calie en de Rulloop. Een bijkomende doorsteek naar de sportterreinen ten zuiden is niet wenselijk: mogelijk resulteert dit in een bijkomende druk op de contactstrip. Dit is absoluut te vermijden.
- In tegenstelling tot de zuidkant is er in het oosten geen duidelijke landschapsgrens. In het oosten loopt het landschap van de Hoge Rielen door in de 'buitenwerld'. Het doorlopen van de Ossegoorweg benadrukt deze continuïteit. Ondanks deze kwaliteit is er ook nood aan een duidelijke rand. Vandaag wandel je het domein immers haast 'stoemelings' in of uit. De uitdaging zal zijn om de rand, en dan vooral de omgeving van poort Oost, zo te ontwerpen dat het de toegang tot het domein duidelijk markeert zonder de aanwezige landschappelijke kwaliteit te verbreken.
- Ten westen vormt het onthaalgebouw een duidelijke toegang. Aan de Kaliebaan kan de omgeving van het rondpunt verbeterd worden in kwalitatieve wacht- en toegangsplek.

Na de gebouwen is de grens het volgende strategische project voor de Hoge Rielen.

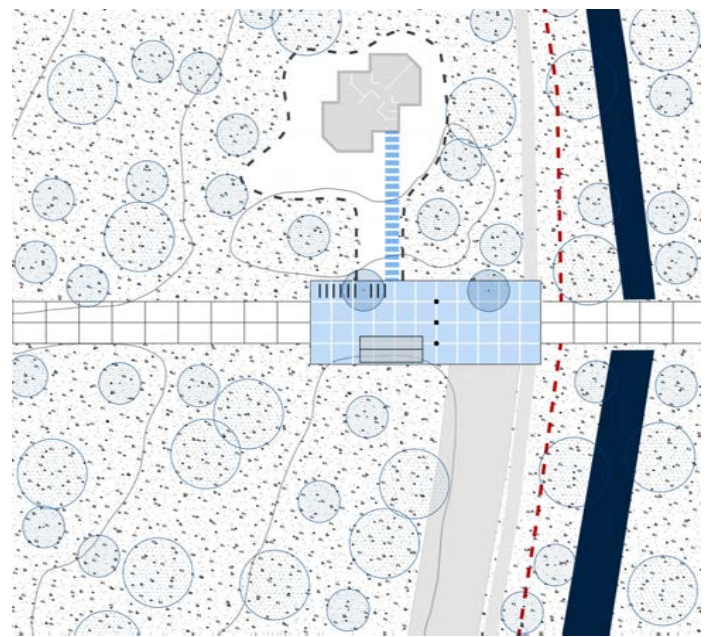

Voorstel tot uitbereiding van het plein aan het onthaalgebouw als onthaalplein

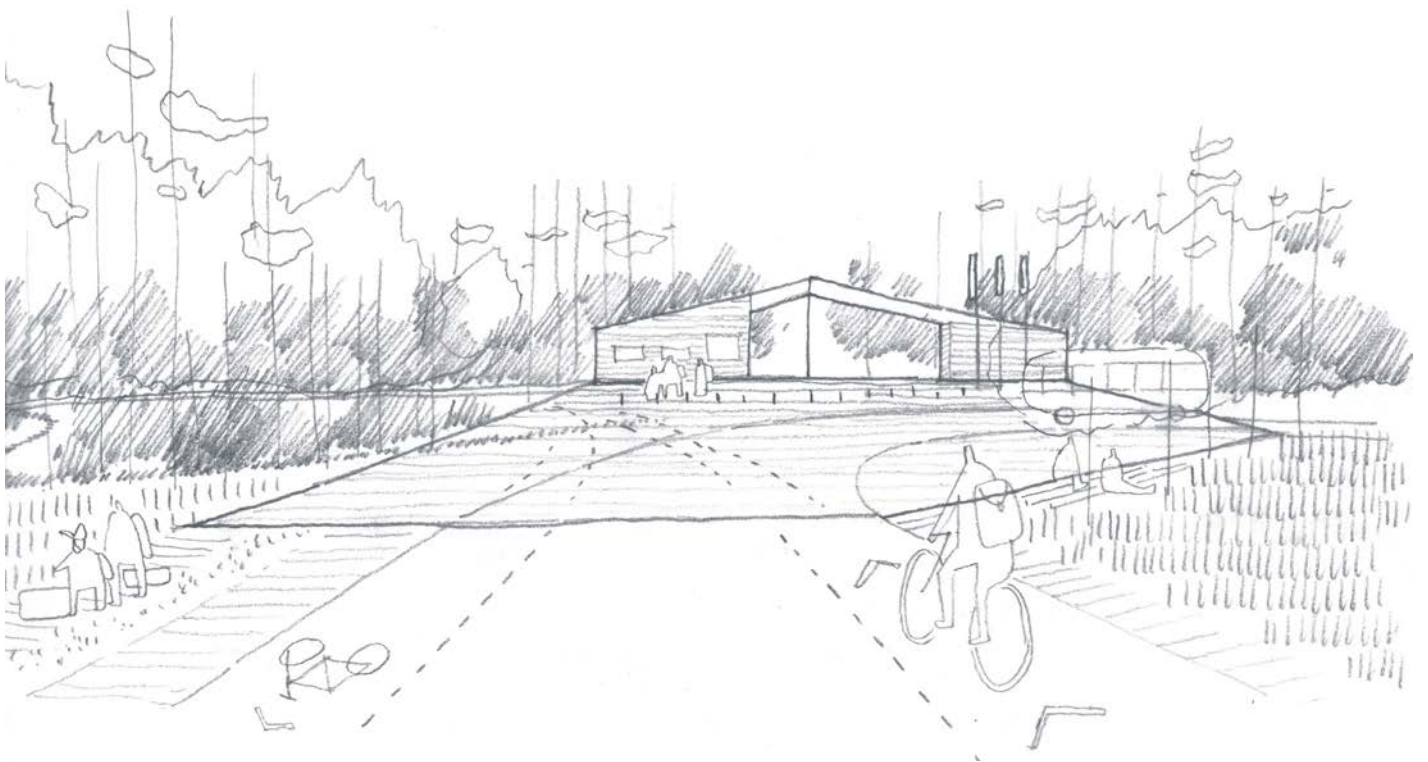
Positie: 'pleintjes' als ruimte voor ontmoeting

Het idee van de *threshold* speelt ook sterk waar 'binnen- en buitenmensen' elkaar kunnen ontmoeten. Dit is het geval ter hoogte van Poort West (onthaalgebouw) en Poort Oost, maar ook ter hoogte van alle verblijfsgebouwen bijvoorbeeld langs de contactstrip (zie contactstrip). Naar analogie met de pleintjes langs de contactstrip stelt het masterplan voor om Poort West en Poort Oost op een gelijkaardige manier uit te werken. De kracht van het concept van de pleintjes zit hem in het ontwerp van een basisvlak dat flexibel kan worden ingevuld.

Het idee om in het westen het rondpunt te supprimeren en opnieuw in te richten als verlengde van het onthaalplein werd reeds eerder in dit masterplan naar voor geschoven, net als de aanpak van Poort Oost. Belangrijk hierbij is het inzetten op meervoudig ruimtegebruik van de aanwezige parkings. Gezien de variabele (seizoensgebonden) bezetting is het aangewezen om na te denken over het gebruik van de ruimte wanneer er niet wordt geparkeerd. Op (middel)lange termijn zet het masterplan in op een dalende parkeervraag als gevolg van de verbeterde ontsluiting met andere modi.

Voorstel voor Poort Oost aan verblijfsgebouw 29.

Zicht op het inkomstgebouw vanaf de Kaliebaan

Zicht op poort Oost, in de richting van het domein

III

SYNTHESE VAN DE RICHTLIJNEN

Betreffende het natuurlijke landschap

Speelbos met structureel, gemengd bos

Beheer van het toegankelijk, gemengd speelbos (de matrix)

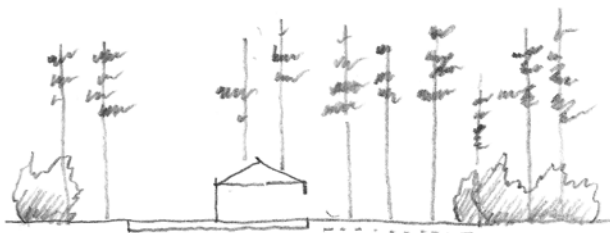
Positie: respecteren van de omvorming

- De bosomvorming gaat zijn natuurlijke gang tot een structureel, gemengd bos van loofhoutsoorten en grove den.
- De grove den zal er op middellange termijn nog steeds een belangrijk onderdeel van uitmaken, ook al is de soort geen doel op zich in deze aanpak.

Beheer van patches: lokaal behoud van naaldbos

Positie: lokaal beheer van naaldbos op plekken van intensief gebruik

- Plaatselijk verlengd behoud van grove den, vooral in de nabijheid van intensief gebruikte plaatsen en in de nabijgelegen gebieden: rond de verblijfsgebouwen, picknickplaats, delen van de contactstrook.
- Het beheer is er actief op gericht om pioniervegetatie te verwijderen en weg te houden. De intensiteit van de toegang op bepaalde plaatsen ondersteunt het beheer.
- In de Duinen wordt de instandhouding van “vliegdennen” bestudeerd en nagestreefd.
- Systematisch wegnemen van inheemse loofbomen omwille van zichtlijnen strookt dan weer niet met de ecologische doelstelling van bosomvorming. Er wordt over gewaakt om de omgeving niet te ‘vertuinen’: de Hoge Rielen legt de balans tussen mens en natuur, zonder door te slaan naar park of natuurgebied.

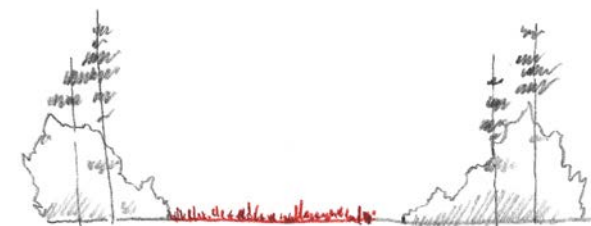
Patches naald

Beheer van dicht bos met open plekken in de laagten

Positie: een spontane ontwikkeling van bosdelen tot 'wildernis'

- Dit deel blijft behouden als moeilijk toegankelijk “natuurlijk bos”.
- Er is plaats voor meer staand en liggend dood hout, om meer nest- en foerageergelegenheid te bieden voor insecten en vogels.

Dicht natuurlijk bos aan laagten en open plekken

Patches heide

Beheer van patches: heidecorridoren beschermde natuurzones

Positie: behouden van balans tussen speelbos en de vergrote patches van heide

- Oplossingen zijn om de heide te beperken en verbindingen van het speelbos tussen beide boskanten te blijven garanderen.
- In het oosten, tussen de Duinen en de Spiegelaar, kan de heide een voornaamste figuur blijven.

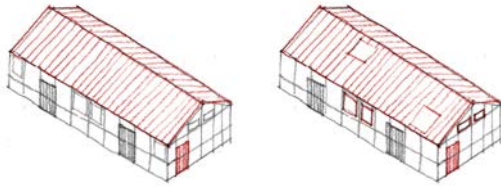

Suggestie: ontdiepen van de Rulloop ter vermindering van drainage van grondwaterafel

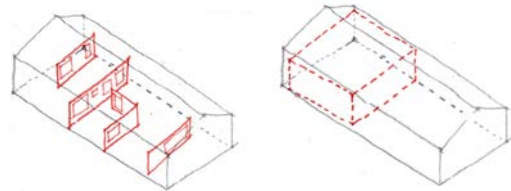
Aanbeveling; de Hoge Rielen dient een leidende rol op te nemen ter ontdeepen van de Rulloop

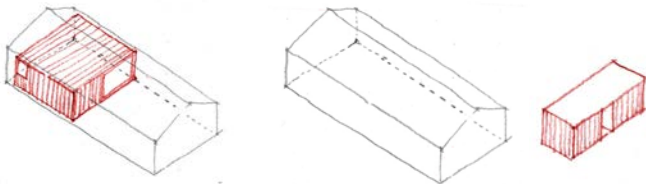
Betreffende het militaire landschap

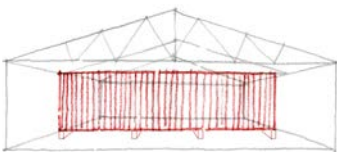
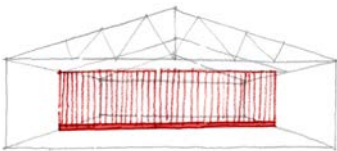
Ingrepen om te voldoen aan vereisten

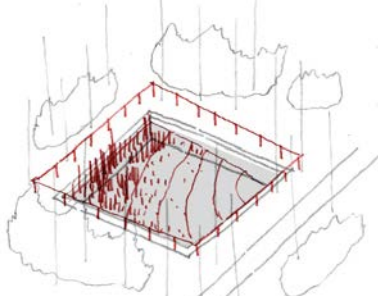
Ingrepen om te voldoen aan vereisten

Een binnen- of buitenvolume kan voorzien in sanitaire voorzieningen of meer comfort. Het nieuwe volume is eenvoudig om te keren.

Binnenvolume voor slaapaccommodatie of voorzieningen. Het binnenvolume is maximaal omkeerbaar.

Repareren van de militaire weg in oorspronkelijke beeldtaal

Positie: het militaire landschap is maximaal te behouden en te onderhouden, en de loods is maximaal flexibel in programma.

Beeldkwaliteit

- De renovatie van de loods dient uit te gaan van een minimale ingreep die verval tegengaat en zorgt voor een bescheiden verhoging van het comfort. Interventies zijn licht en omkeerbaar. Radicale ingrepen die de uitstraling van de loods zouden veranderen (extra ramen, extra volume, andere materialen) worden vermeden.
- Nodige ingrepen om te voldoen aan eisen zoals brandveiligheid of het vervangen van asbest dak (golfplaten van vezelcement) worden uitgevoerd in coherentie met de andere renovaties.

Gebruikswaarde

- De loods voorziet in technieken (elektriciteit...) en in licht en verplaatsbaar meubilair voor flexibel gebruik, binnen en buiten
- Onderhoud van de directe omgeving verzekert optimaal gebruik. Deze interventies zijn meestal van kleine schaal, zoals het op eenzelfde niveau brengen van weg en maaiveld
- Een volume kan meer verblijfscomfort of voorzieningen bieden.
- Het intern volume is maximaal omkeerbaar en respecteert maximaal de openheid van de loods. De architecturale taal heeft meer vrijheid. Er kan daarbij gewerkt worden met oplossingen die vandaag op de markt zijn. De constructie van het volume schikt zich naar de toegankelijkheid van de loods.
- Voor het sanitaire buitenvolume, zie 'Betreffende de volumes voor sanitair' (zie pagina 98 en 99).

Duurzaamheid

- Nieuwe materialen streven naar gelijkaardige materialen, en zijn resultaat van levensduur en belichaamde energie

Betreffende de blusput

- Een meer natuurlijk geheel wordt nagestreefd, met open oevers en met een ven- of moerasplantengemeenschap.
- Aan drie zijden wordt de blusput ontdiept om een veilige uitweg te bieden, en de bodem voor watervegetatie en -fauna te vormen.
- De waterdiepte neemt toe richting één hoek om de koelte van het water te garanderen.
- Langs contactstrip laat een klein platform meer toegang toe, zonder de fauna en flora (te veel) te verstoren. Kinderen kunnen het ecotoop observeren en beleven.

Betreffende de militaire weg

- De militaire weg wordt hersteld met eenzelfde beeldtaal in breedte en lengte (aanbeveling: uitgewassen beton). Herstel van het wegennet wordt bij voorkeur in één fase uitgevoerd. Een deel ontharden of vervangen door halfverharding is niet gewenst.

Betreffende de volumes voor sanitair

Twee mogelijke interventies m.b.t het buitenvolume worden besproken:

1. Nieuw sanitair volume (permanent of tijdelijk)
2. Renovatie van de sanitaire blokken van 1976

Voor beide interventies wordt vertrokken van 3 uitgangspunten:

- **Beeldkwaliteit** = eenheid binnen de familie van de sanitaire gebouwen wordt bekomen door een uniform, overhellende luifel, in lijn met strategie voor de verblijfsgebouwen (naar concept Fase 4 masterplan van Raamwerk-Dehaene). De invulling (materiaalgebruik, programma en layout) is meer vrij naar noden en mogelijkheden op dat moment.
- **Materiaalkeuze** - de materiaalkeuze is het resultaat van afweging tussen lage belichaamde energie, voldoende levensduur en coherentie onder de verschillende sanitaire gebouwen. Life Cycle Analyses (LCA) is hierbij een belangrijke tool.
- **Omgang met hulpbronnen** - naast omgang met bestaande materialen, staat eveneens de omgang met hulpbronnen in de aandacht (energieopwekking en - besparing, regenwaterinfiltratie).

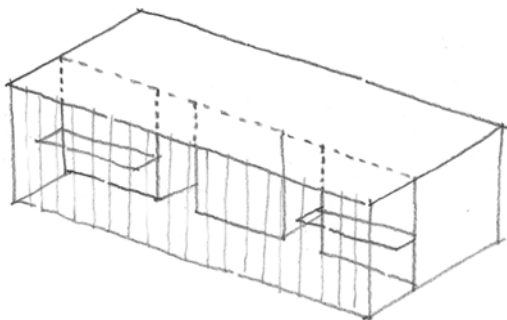
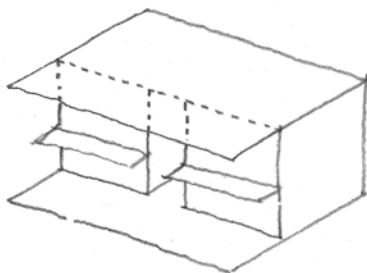
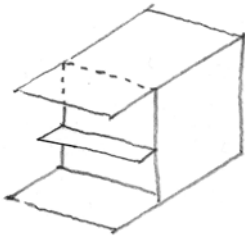
Nieuw sanitair volume (permanent)

Nieuw sanitair volgt dezelfde filosofie van luifel en plaat als terugkerend element. De invulling heeft meer vrijheid volgens de inzichten van dat moment, bij voorbeeld voor innovatie van materialen) en lay-out (bij voorbeeld naar andere eisen van programma of toegankelijkheid). Het nieuwe sanitair vormt dus een vast gebouw, met vaste vloerplaat en fundering.

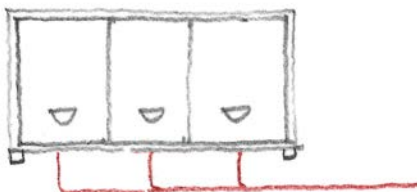
Door blokken modulair te schakelen wordt een maximale coherentie over het domein bekomen, en kunnen extra volumes gemakkelijk toegevoegd worden indien dit in de toekomst nodig blijkt. In dit opzicht kan het sanitair volume van Teema-architecten (2011) referentie vormen. De materiaalkeuze moet echter anders: gebruik van materialen van lage belichaamde energie hebben de voorkeur.

Nieuw sanitair volume (permanent)

Voorlopig sanitair kan worden voorzien binnen een wegneembare schil. Verplaatsbare toiletten kunnen de basis vormen, en worden gegroepeerd binnen een licht volume.

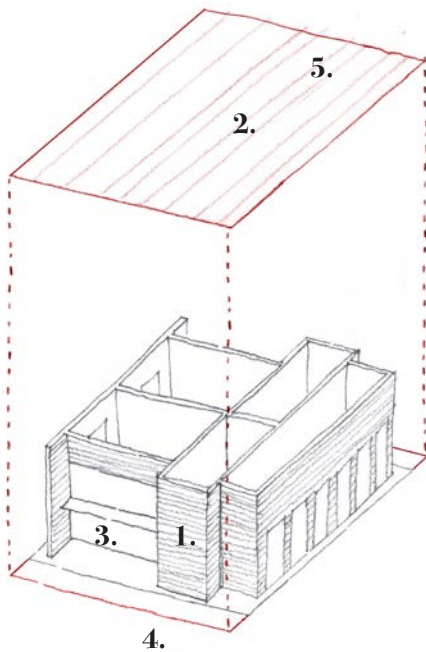
Nieuwe buitenvoorzieningen voor sanitair volgens module

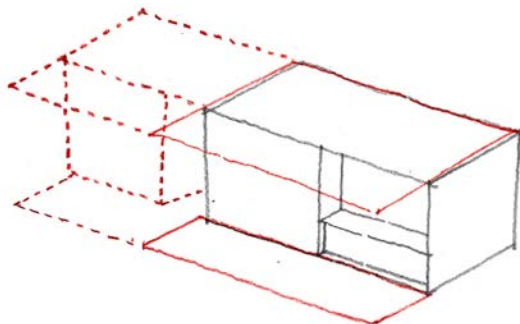
Tijdelijk buitenvoorzieningen voor sanitair

Concept voor renovatie van de sanitaire blokken van 1976.

Renovatie van bestaand volume: maximaal behoud van bestaande constructies, met kritische interventie door gebruik van materialen van lage belichaamde energie.

Extra capaciteit d.m.v extra volume onder de luifel.

Renovatie van sanitaire blokken van 1976

Positie: maximaal behoud van het bestaande (belichaamde energie)

Duurzame renovatie van het bestaande sanitair volgt de bovenstaande uitgangspunten als volgt:

1. De renovatie gaat uit van minimale afbraak, dus maximaal behoud en hergebruik van de aanwezige belichaamde energie.
2. De nodige vervanging van het dak biedt de mogelijkheid een overhellende luifel te voorzien, iets groter dan het bestaande volume. De luifel vormt een overdekte buitenruimte en een verbindend element in de familie van de sanitaire volumes. Toevoegingen dienen steeds nut te hebben (en zijn niet te doen om te doen).
3. Materiaalkeuze voor kritische interventie (zoals vervanging of toevoeging voor meer capaciteit, comfort, licht...), is het resultaat van een afweging tussen lage grijze energie, voldoende levensduur en coherentie onder de verschillende sanitaire gebouwen. Bij voorbeeld kan er voor de structuur van het dak gekozen worden voor houten dakstructuur.
4. Waar nodig wordt gebruik van reeds aanwezige materialen voortgezet, bij voorbeeld vergroten van de vloerplaat.
5. Energieopwekking (bv. zonnepanelen op het dak) en -besparing en regenwateropvang en -infiltratie verkleinen de ecologische impact van het nieuwe volume. De interventies houden rekening met het gebruik (bijvoorbeeld waterinfiltratie op voldoende afstand van het sanitair blok).

Extra capaciteit kan worden voorzien in een extra volume, onder eenzelfde luifel. De vorm en locatie van het volume sluit aan bij het bestaande gebouw, maar de materiaalkeuze kan verschillen.

Betreffende het educatieve landschap

Betreffende de verblijfsgebouwen:

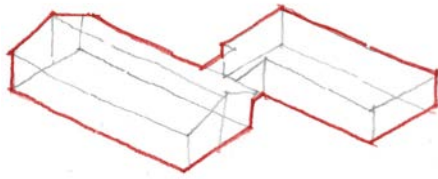
Positie: de renovatie van de verblijfsgebouwen valoriseert het bestaande, maar brengt meer verblijfskwaliteit en een betere relatie met zijn omgeving.

- De collectieve binnenruimten openen zich maximaal naar het nabijheidsgebied, maar ook de slaapvertrekken kunnen openen naar de omgeving. Indien nodig worden de interne ruimten herschikt.
- Herindelen van de interne layout van het verblijfsgebouw kan niet alleen meer (individueel) comfort en een betere relatie met de omgeving bekomen (kleinere slaapkamers en individueel sanitair), maar kan ook een flexibelere ingebruikname door verschillende groepen verzekeren.
- De renovatie gaat uit van het bestaande gebouw; er is een maximaal behoud van de belichaamde energie. Doelgerichte toevoegingen, uitsnijdingen en/of afbraak hebben tot doel de architecturale kwaliteit, openheid, flexibiliteit en verblijfscomfort te verhogen. Toevoegingen en aanpassingen worden bij voorkeur uitgevoerd in materialen met een lage ecologische voetafdruk.
- Beter beheer van de grondstoffen. Ingrepen beperken verlies van energie, zo dient regenwater maximaal geïnfiltreerd te worden, op voldoende afstand van het gebouw om moddervorming en schade te voorkomen.

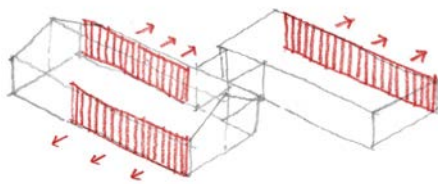
Betreffende kunst in de Hoge Rielen

Positie: artistieke ontdekking in de Hoge Rielen

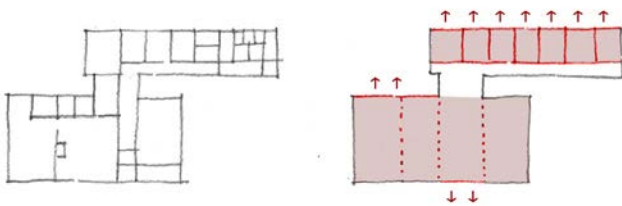
- Kunst vindt resonantie met de ambities van de Hoge Rielen als plek van samenzijn onder elkaar en met natuur. Kunst kan zo experimenteel en splendorwijs gewaarwording stimuleren van de omgeving en de maatschappelijke uitdagingen. Kunstproductie kan dan ook gemaakt worden met jongeren en voorbijgangers.
- De flexibele en sociale ruimten, zoals de militaire loods en de contactstrip, kunnen dienstdoen als plek voor coproductie, performance, expositie van tijdelijke (bv. lokaal gemaakte) kunstinstallaties en als verblijfsplaats voor kunstenaars.

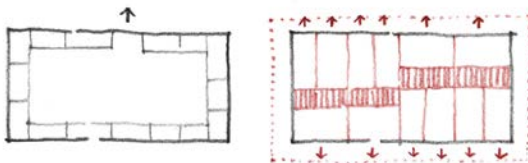
Vertrek van bestaande

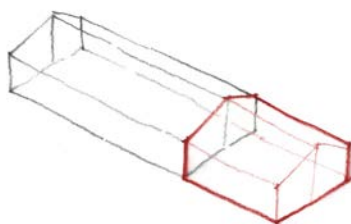
Maximaal openen naar omgeving

Herorganiseren van de binnenruimte voor maximale flexibiliteit

Indeling laat maximale flexibiliteit in grootte van groepen toe

Activering van de zijgevel en indien nodig uitbereidingen onder het dak. Verticale uitbereiding is 'last resort'

Betreffende de strategische ruimten

Betreffende het nabijheidsgebied

Positie: het nabijheidsgebied vormt een belangrijke plek om samen te zijn in groep

- Het nabijheidsgebied voorziet in lichte en omkeerbare uitrusting die het nabijheidsgebied duidelijker (bij voorbeeld een vuurschaal of houten platform) en functioneler (bij voorbeeld plooibare tafels en zitbanken, elektriciteitsaansluiting) maakt. Reeds bestaande elementen in het nabijheidsgebied, zoals de militaire weg, kunnen worden ingezet als nieuw gebruikplatform.
- Door middel van onderhoud en kleine interventies worden de gebruikspotentieel vergroot.
- Lokaal behoud van naaldbos in de nabijheidsgebieden voorziet toegankelijkheid en transparantie. Niet ingehaald door opschietend loof kunnen de bestaande dennenbomen op deze manier nog zeker 100 jaar mee.

Betreffende de Contactstrip

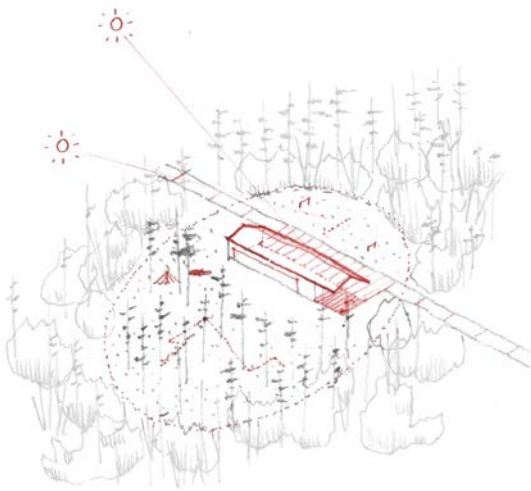
Positie: ingrepen moeten de contactstrip versterken als gedeelde ruimte en als plek voor ontmoeting.

- Dubbele breedte behouden, in hetzelfde materiaal
- Mix van accommodatie en collectieve gebouwen zijn verspreid langs de contactstrip.
- De contactstrip wordt uitgerust door een serie van pleintjes voor collectief gebruik of voor de groep. Aan de oostkant wordt een coherente toegangspoort/-zone ontworpen.
- Transversale verbindingen worden aangelegd of benadrukt.
- Lokaal vegetatiebeheer voor meer transparantie dient meer dan een esthetisch argument: het versterkt de relatie van de contactstrip als deel van de Hoge Rielen en vertraagt de snelle fietser door het tunnелеffect van vegetatie te doorbreken.

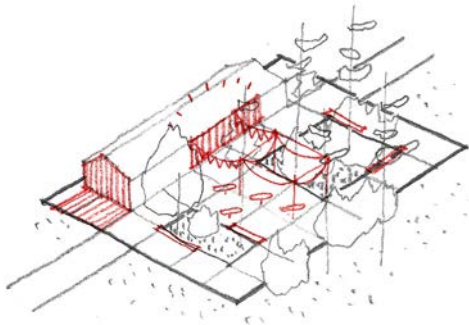
Betreffende de grens en de poorten

Positie: de grens moet versterkt en leesbaarder worden gemaakt

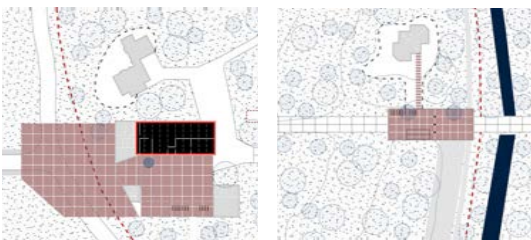
- Het realiseren van een snelle en veilige fietsverbinding rond de Hoge Rielen als alternatief voor de contactstrip. De route ten noorden van het domein, langs de Hoge Rielenweg en de Beukendreef is hiervoor het meest aangewezen. Het vertragen van autoverkeer langs deze weg komt bovendien het gehucht Hoge Rielen ten goede;
- Het upgraden van Poort Oost tot een 'echte' poort die de bezoekers er attent op maakt dat ze te gast zijn in de Hoge Rielen;
- Het vormen van een kwalitatieve ruimte aan het onthaalgebouw dat de Hoge Rielen introduceert aan zijn ingang en de verschillende mobiliteiten ontvangt. Een plateau aan de kruising van de Molenstraat en de Kaliebaan haakt aan op de contactstrip, zich uitstrekkend buiten het domein.

Nabijheidsgebied met lokaal behoud van naaldbos

Er kan licht en wegneembaar meubilair worden voorzien, zoals banken of een houten verhoog. Het pleintje zoekt een betere relatie op met het gebouw

Inkomstpleinen aan het onthaalgebouw (west) en aan poort oost.

Dichtere vegetatie aan de grenzen

IV

**HOEDERS VAN HET
MASTERPLAN**

Een blijvende rol voor het masterplan: het belang van de “hoeders”

In het visiedocument “De Hoge Rielen in ontwikkeling” wordt terechtgewezen op het belang van de “hoeders” van het masterplan. Een terugblik richting masterplan 2004 leert dat de betrokkenheid van de ontwerpers van het masterplan gaandeweg onbewust uitdoofde en het masterplan aan kracht verloor. In het algemeen kan worden gesteld dat de kennis over en de band met het masterplan vervaagde en bijgevolg ook minder werd bewaakt.

Hoe zorgen we ervoor dat dit niet nog eens gebeurt en dat het geactualiseerde masterplan haar rol als kader voor de toekomstige ontwikkeling kan blijven spelen? Hoe garanderen we continuïteit, zorgen we voor kennisoverdracht en bewaken we de overlevering van het masterplan? Maar ook: hoe bewaren we de controle en gaan we om met obstakels of gebeurtenissen waar het masterplan eerder niet op voorzien was of geen rekening mee kon houden?

Het masterplan wil graag een aanzet geven hoe dit idee concreter zou kunnen worden ingevuld. Het is de ambitie van het masterplan om de dialoog hierover te voeren.

De regel van Snozzi: de taak van de hoeders

De hoeders toetsen het masterplan, ze zijn niet de bewakers van de status quo en stellen niet de letterlijke tekst van het masterplan boven alles, maar trachten de bedoelingen van de opstellers van het masterplan te peilen. Als kwaliteitskamer van het domein waken over de coherentie en de consistentie van het masterplan. Ze garanderen de continuïteit ervan en waken over de correcte implementatie ervan. Tegelijk moeten de hoeders ook afwijkingen kunnen delibereren. Als een project aantoonbaar beter wordt door een van de regels niet toe te passen, dan is een afwijking toegestaan (regel van Snozzi). Dit inzicht laat toe om het beste van twee werelden te combineren: ervaring en voortschrijdend inzicht.

Het masterplan wordt op die manier futureproof.

De taak van de hoeders is driedig:

1. Waken over en het opvolgen van lopende bouwprojecten zoals vandaag de huidige fase 4 en de volgende fases;
2. Het omgaan met concrete vragen die niet in het masterplan zijn opgenomen, zoals bijvoorbeeld destijds het Hostel Wadi;
3. Oog hebben voor de wijzigende context (sociaal en ruimtelijk) en de voortschrijdende tijd en de nieuwe inzichten die daaraan gekoppeld zijn. Denk bijvoorbeeld aan het voortschrijdend inzicht op vlak van grijze energie en life cycle analysis (LCA) van materialen.

Deze compacte groep zou éénmaal per jaar kunnen samenkomen voor een ‘periodieke evaluatie’. Daarnaast zou ze op afroep kunnen worden samengeroepen.

Wie zijn de hoeders?

De hoeders zijn een diverse groep van mensen die opereert op het snijvlak tussen de exploitant, de Hoge Rielen, en de eigenaar, de Vlaamse Overheid. Samen staan ze in voor de ‘dagelijkse’ opvolging van het reilen en zeilen op het domein.

De hoeders staan altijd open voor nieuwe input.

De hoeders zijn een compacte groep van mensen die bestaat uit mensen van het domein zelf, vertegenwoordigers van de eigenaar en de masterplanner. Een pool van experts kan de hoeders ondersteunen maar kan de rol van de hoeders nooit overnemen.

Dialoog

Om tot gedragen oplossingen te komen gaan de hoeders in dialoog. In eerste instantie met elkaar en maar ten gepaste tijde ook met externe experts om de vinger aan de pols te houden van de (veranderende) tijdsgeest. De seminaries georganiseerd in kader van de opmaak van dit masterplan zijn een perfect voorbeeld van hoe dergelijke dialoog zou kunnen worden georganiseerd.

De hoeders waken over het feit dat bij impactvolle ingrepen, zoals bijvoorbeeld het doortrekken van het onthaalplein buiten het domein, de oorspronkelijke ontwerpers altijd betrokken en geconsulteerd worden.

V

BIJLAGE

Overzicht van geraadpleegde bronnen:

De geschreven tekst komt voort uit gesprekken met een verscheidenheid van betrokkenen, tijdens 'individuele' gesprekken en de twee seminars. Vervolgens werden ook volgende bronnen geraadpleegd:

Bastiaens et al. (2017), "Bodem, over de grond van de zaak", in Van Acker et al., "KempenAtlas, van terra incognita tot hotspot. De Kempen in Kaart gebracht".

De Borgher, M., De Clippel, J., Meesters, L. Van Olmen, M. (2001), Ankerplaats 'Vallei van de Kleine Kaliebeek'. Landschapsatlas, A10048, Agentschap Onroerend Erfgoed, Brussel

Geudens, G., Gielis, L., Vanhellemont, M. & Verheyen, K. (2007). *Bosrevue 19 - Themanummer Omvorming van dennenbos op arme zandgronden*.

Jacobus I., Segers N., Vanreusel W., Van Dyck H., Maes D. (2014). 'Wetenschappelijk basisrapport voor het Soortbeschermingsprogramma Bruine eikenpage (Satyrium ilicis)'. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, 2014 (INBO.R.2014.1494759). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel

Mellebeek B. (2019.) 'DEF 20191003 VISIE MASTERPLAN DE HOGE RIELEN'

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 'Ruimtelijke visie op landbouw, natuur en bos voor de regio Neteland' (2006), https://agnas.ruimteinfo.be/planningsprocessen/plpr_bg/agnas/docs/nete/ne_grs_en_UP_eindversie.pdf

Studio 04 (2004), 'Een project voor de Hoge Rielen, masterplan'

Van den Bossche, J. & Delaruelle, S. (2019) "Het ABC van het militair erfgoed"

Verheyen, K., De Schrijver, A., Wuyts, K., Gielis, M., Van Gossum, P., Geudens, G., Van Herzele, A., De Boever, L., Vanhellemont, M. (2007) 'Van dennenplantages naar een beloofd land?! Theoretische en praktische aspecten van bosvorming'. Silva Belgica 114, 20-26.

Overzicht van geraadpleegde bronnen voor de cartografie en beelden:

De beelden werden gemaakt door Studio Paola Viganò, tenzij hier anders vermeld. De cartografie werd in het algemeen gemaakt op basis van eigen observatie, GIS-data van GRB (Geopunt.be) en Google Maps (2021). Vervolgens werden ook volgende bronnen aangesproken:

Pp. 10 - Kaart 'Het middeleeuw landschap': gebaseerd op "Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik", J. J. F. graaf de Ferraris, 1777

Pp. 20 - Kaart "Systeem van ecologie": ANB, Bosleeftijd, Opname 1771 - 2001),; BWK, 2021;

Pp. 20 - Kaart "Systeem van water": VVM, Vlaamse Hydrologische Atlas, 2021; VVM, Recent overstroomde gebieden, 2019; Bron: AIV (2021)

Pp. 20 - Kaart "Systeem van ondergrond": DOV, bodemkaart, bodemtypes (geraadpleegd sept. 2021)

Pp. 21 - Grafiek "Aantal hittegolfdagen per jaar": Klimaatportaal Vlaanderen, 2020

Pp. 21 - Grafiek "Aantal lengte droge periode (dagen)": Klimaatportaal Vlaanderen, 2020

Pp. 21 - Grafiek "Schommelen van het waterpeil in De Hoge Rielen 2010 - 2020": DOV Vlaanderen, 2020

Pp. 22 - Luchtfoto: Geopunt, orthofotomozaïek, middenschalig, winteropnamen, kleur, 2020

Pp. 25 - Kaart "Synthesekaart van het natuurlijke landschap: matrix en patches": gebaseerd op BWK, 2021

Pp. 26 - Kaart "De matrix en behoud van naaldbomen": gebaseerd op BWK, 2021 en observatie ter plaatse

Pp. 28 - Kaart "Natte natuur": gebaseerd op BWK, 2021 en observatie ter plaatse

Pp. 28 - Kaart "De beschermde natuurzones en de heide": gebaseerd op BWK, 2021 en observatie ter plaatse

Pp. 34 - 35 - Oude luchtfoto: Geopunt, orthofotomozaïek, kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch, 1971

Pp. 39 - Beeld 'De open speelweiden en kampeerterreinen, bron: masterplan van 2004

Pp. 43 - Beeld 'Een gerenoveerde loods': Teema architecten, 2007, <https://www.teema-architecten.com/recreatie/de-hoge-rielen/>

Pp. 45 - Beeld 'Kinderen bestuderen het biotoop van de blusput': <https://www.dehogerielen.be/nl/beleven/workshops>

Pp. 46 - 47 Omslagafbeelding 'Het educatieve landschap': Foto © de Hoge Rielen - Frederik Buyckx

- Pp. 51 - Beeld 'Gebruik van een nabijheidsgebied. De open plek biedt een plek aan de groep voor diverse activiteiten': Foto @Alain Decamps
- Pp. 54 - Beeld 'Inspiratiedag bewegingsvrijheid': Foto © de Hoge Rielen
- Pp. 54 - Beeld 'Geluidskunstwerk': 'A Fool's Paradise van Fiano Tal, ingehuldigd in 2010': Foto © de Hoge Rielen / Bart Van der Moeren
- Pp. 54 - 'Labo Plantartica, Kunst in Zicht': de Hoge Rielen en Wildernij, Winterwarm 2019 in de Hoge Rielen': Foto © de Hoge Rielen / Dries Segers
- Pp. 54 - 'WinterWarm 2019 in de Hoge Rielen': de Warande': Foto © de Hoge Rielen / Bart Van der Moeren
- Pp. 54 - 'Uit het donker III - een wandeling in het licht': WinterWarm 2019 in de Hoge Rielen. Foto © de Hoge Rielen / Bart Van der Moeren
- Pp. 55 - Referentiebeeld 'Platformen voor performance art': Anne Teresa De Keersmaecker (Choreografie), Thierry De Mey (Realisatie): 'Violin Phase' in het bos van
Tervuren, deel van 'Fase, Four Movements', op de muziek van Steve Reich, 2002. Foto van Michel Houssiau, rosas.be
- Pp. 58 - Kaarten 'De elementen m.b.t. de ruimte van mobiliteit': Mobiliteitsplan Kasterlee, 2018; Download.Vlaanderen; www.groteroutepaden.be
- Pp. 60 - Beeld 'De Hoge Rielenweg, ten noorde van het domein en ter hoogte van kamp 7&8': Google maps, juni 2021
- Pp. 60 - Beeld 'Het onthaalgebouw en het rondpunt vanaf de Kaliebaan': <http://collectiefnoord.be/projecten/onthaalgebouw-de-hoge-rielen/>
- Pp. 68 - 69 - Omslagafbeelding 'Het nabijheidsgebied': Foto © Alain Decamps
- Pp. 81 - Beeld 'Gebruik van het buitentheater, inspiratiedag bewegingsvrijheid, 2017': Foto © de Hoge Rielen / Frederik Buyckx
- Pp. 81 - Beeld 'De picknick ruimte': Foto © de Hoge Rielen / Frederik Buyckx
- Pp. 83 - Beeld 'Een pleintje en renovatie van een verblijfsgebouw door Raamwerk Collectief en architectenbureau Bart Dehaene (2021)': fase 4 'Centrale as, renovatie
11 projecten',
- pp. 83 - Referentiebeeld 'Seven Garden Pavilions, Brussel, 2017': Piovenefabi, 2017, source: <https://piovenefabi.it/7-GARDEN-PAVILIONS>
- pp. 85 - Referentiebeeld "De blusput als landmark. Een 'vogelkooi' omgeeft de watertuin", masterplan van 2004.

Het seminarie van 29 oktober 2021 vond plaats op de Hoge Rielen en had als doel de analyse en ontwerpconcepten te testen met experts en gebruikers. Meer bepaald testte het de Hoge Rielen als pilootproject binnen de volgende 4 thema's:

- De Hoge Rielen als ecologisch pilootproject*
- De Hoge Rielen als pilootproject (proeftuin) voor architectonische kwaliteit, erfgoed en duurzaamheid*
- De Hoge Rielen als plek om samen te leven en van 'verborgen' vrije ruimte voor de jeugd*
- De Hoge Rielen als laboratorium voor toegankelijkheid en duurzame mobiliteit en als een ruimte om samen te leven*

Dit seminarie volgde op een eerste seminarie op 18 juni waar de focus werd gelegd op architecturale kwaliteit (met nadruk op renovatie en programma van de loodsen en de paviljoenen) en op de mobiliteit en toegankelijkheid van de Hoge Rielen (met nadruk op de contactstrip). Net als het eerste werd het seminarie van 29 oktober ingeleid door een presentatie door Studio Paola Viganò en Maarch en werd de discussie geleid door middel van enkele stellingen. Het seminarie vond plaats in De Hoge Rielen, met ondersteuning van de directie.

RAPPORT

Ontvangst & welkomstwoord (09u00 – 09u30)

Bert Mellebeek

Presentatie & discussie (09u30 – 10u30)

Studio Paola Viganò – Maarch

Conclusies van het vorige seminar & presentatie van concepten, gebaseerd op de 4 thema's:

- De Hoge Rielen als ecologisch pilootproject
- De Hoge Rielen als pilootproject (proeftuin) voor architectonische kwaliteit, erfgoed en duurzaamheid
- De Hoge Rielen als plek om samen te leven en van 'verborgen' vrije ruimte voor de jeugd
- De Hoge Rielen als laboratorium voor toegankelijkheid en duurzame mobiliteit en als een ruimte om samen te leven

LABO I: de contact strip (10u45 – 12u30)

Verloop van labo I:

- *Te fiets van het inganggebouw naar het tijdelijke Café (gebouw 45), met stop aan blusput ter hoogte van gebouw 39 en stop aan poort Oost*
- *Rondetafelgesprek gebaseerd op stellingen ter hoogte van loods 37 (in buitenlucht)*

Probleemformulering en stellingen:

De Contactstrip is te veel een verbindingsweg van punt A naar B. er is te weinig plek/mogelijkheid voor verblijven/samenkomen

- **STELLING:** Door het lokaal verbreden van de centrale as tot pleintjes, niet vernauwen, wordt de centrale as een plaats van contact.
- **STELLING:** Blusputten vormen een landmark die transversale verbindingen aankondigen.
- **STELLING:** Het behoud van het naaldbos op een bepaalde breedte van de contactstrip versterkt de openheid.
- **STELLING:** Het oude wegennetwerk wordt hersteld als paden voor voetgangers. De Hoge Rielen verbindt (met) zijn omgeving

Voornaamste conclusies:

- **500.000 passanten per jaar**
- **De contactstrip biedt hiërarchie en oriëntatie**
  - o Over het algemeen heerst er een consensus dat de contactstrip in zijn breedte bewaard dient te worden. De breedte brengt een zeker hiërarchie; dit is van belang zowel vanuit oogpunt van oriëntatie als vanuit de nood aan een ruggengraat voor het domein.
  - o De helft van de contactstrip werd recent vervangen, de andere helft is urgent aan herstelling nodig (gezien veiligheid). Over de materialisatie van de contactstrip is er eveneens enige consensus: half-verharding is niet gewenst gezien dit effect zal hebben op het scheiden van modaliteiten en gebruikskomfort. De schijnbare opdeling van de contactstrip voor de verschillende modi is absoluut te vermijden.
  - o Er wordt geopperd om programma van de gebouwen (cfr. Skateloods) op de contactstrip te brengen. Het programma maakt de functie van de loods duidelijk (vandaag verre van zichtbaar) en kan ook een manier zijn om sommige snelle gebruikers af te remmen.
- **Een sterke waarde: landschappelijke continuïteit richting het oosten.**
  - o Het landschap loopt door van de Hoge Rielen naar het oosten, wat een sterke kwaliteit vormt voor het domein. De Rulloop, die niet zo lang geleden gegraven werd in de zandheuvels, vormt geen

duidelijke landschapsgrens. Deze continuïteit wordt benadrukt door het doorlopen van de Ossengoorweg voor een verdere 500m. (Geïllustreerd met anekdote door Bert Mellebeek.)

- **De nood aan duidelijke poorten, ook in het Oosten: ‘Hier tellen de spelregels van de Hoge Rielen’**
  - Een duidelijke begrenzing aan het oosten is nodig. De voorbijganger moet worden duidelijk gemaakt dat hij/zij ‘te gast is in de Hoge Rielen’
  - Er worden verschillende ingrepen voorgesteld: verschillende materialisatie, pleintje, golving in wegprofiel. Er heerst consensus dat taal van de openbare weg (verkeersborden, slagbomen...) niet de voorkeur heeft.
  - Er is eveneens consensus dat de ‘snelheidsbeperking’ eerder aan de grens van de Hoge Rielen dan pas aan de pleintjes dient te worden gelegd.
- **Nood aan een alternatief voor snelle fietsers**
  - De snelheid moet naar beneden, maar de contactstrip dient een ruimte voor iedereen te blijven. Het verbreden van de contactstrip op bepaalde pleinen is zeker een goede oplossing. Wat betreft materialisatie kunnen betondallen zoals gebruikt in het inkomgebouw worden overwogen.
  - Doorgaande fietsers moeten een alternatief geboden worden. Als een deel van het verkeer moet worden omgeleid naar een ander traject, moet dit traject duidelijk, comfortabel en snel zijn. De vraag naar de verantwoordelijkheid van Kasterlee wordt dus gesteld. Hoe kunnen zij hieraan meewerken? (Geïllustreerd aan de hand van de anekdote van Bert Mellebeek).
- **Zichten, transparantie en loodrechte verbindingen: de contactstrip als intrinsiek deel van dHR**
  - De verdichtende loofvegetatie versterkt de perceptie van de contactstrip als tunnel, wat het snelle doorgaand verkeer versterkt en de contactstrip als plek van ontmoeting belemmert.
  - Het is dus duidelijk dat het *argument van transparantie* door vegetatiebeheer verder gaat dan een esthetisch/ideologisch standpunt. ANB herhaalt echter dat ze niet geneigd zijn loof te kappen waar het loof reeds goed opgeschoten is.
  - Benadrukken van loodrechte verbindingen en programma is cruciaal om de contactstrip in te bedden in zijn omgeving.
- **Interventie aan de blusput is urgent:**
  - Interventie aan de blusput is urgent. De huidige begrenzing voldoet niet en is in slechte toestand .
  - De blusput wordt reeds gebruikt als educatieve plek; de blusput is een microbiotoop en kinderen leren er over insecten. Het inrichten van de blusput als ecologische hotspot (door aanplant + ontdiepen en voorzien van zachte helling) is reeds de visie van het beheersplan.
  - De gebruikers geven mee zeer geïnteresseerd te zijn in een blusput ingericht als waterspeelzone, zeker ziens de blusput als alternatief voor de zwemvijver kan dienen (de laatste is enkel toegankelijk indien geen redder aanwezig is).
  - De blusput als landmark is zeker mogelijk, maar enkel langs de contactstrip

Neergeschreven opmerkingen:

- A1 Zigzag tussen banken/spelelementen/...
- A2 Doorgaand fietsverkeer over contactstrip moet blijven met aangepaste snelheid
- A3 Fietsknooppuntennetwerk loopt doorheen HR (contactstrip)
Doorgaand recreatief fietsverkeer
Waarom functioneel fietsverkeer niet laten meegenieten van de omgeving tegen aangepaste snelheid
- A4 Blusput = waterspeelplaats (overweg?)
- A5 Artificieel vs. natuurlijk? Wat moet een bezoek aan dHR overbrengen?
- A6 Contact vuurplaats, visuele zichtlijnen
- A7 Mag de weg niet blijven zoals hij is en zijn authentiek karakter behouden? = andere manieren zoeken van bewustmaking. Zo weinig mogelijk ingrijpen en zoveel vertrekken en behouden wat er is.
- A8 Actieve plaatsen op contactstrip consequent aanduiden op esthetische manier zodat fietsers ook weten waar ze moeten 'opletten'.
Duidelijk poort aan oost voor alle gebruikers: verticaal element + iets op de baan visueel mogelijks ook versmalling, bochtje, spelen met licht...
- A9 Blusput als landmark
Knooppuntjes onderscheiden tussen: rustig en ecologie en speelelement en meer drukte
- A10 Inzetten campagne gedeelde ruimte: fiets & voetganger, respect voor elkaar, groet elkaar eens: Connectie bezoekers & doorgangen
- A11 Contactstrip: behouden voor alle fietsers! Strip moet daarom niet breder, eventueel halfverharding of sporen, kan voor fietsers dan ook duidelijker zijn dat ze snelheid moeten aanpassen.
- A12 Skateloods uitbreiden naar buiten op de contactstrip
- A13 Spelen in de blusputten! Onderscheid tussen de ecologisch en de speelputten (door ontwerp)
- A14 Blusput: mini park spoor noord, wateractiviteit & mogelijkheid tot zitten (café nabij)
- A15 Contactstrip breed & smal. Bij versmallen wordt vanuit verkeerslogica gedacht. Pleintje, voortuin met kleine meubels = vertraagt. Op platformpjes die uitnodigen tot spelen en divers gebruiken (swing op de boom,...) maar geen vast programma!
- A16 Contactstrip = eco-educatief speel. Blusput opvullen -> veilig maar wel zien als "blusput". Blusputten kleine interventies natuurlijk aandacht -> uitnodigen -> vertragen. Speelput, ecoput, geen (?) Nodig.
- A17 Speelstraat + connectie programma. "mogen we wel op weg zitten?"
- A18 Bij de ingang poort oost: heuvels zodat mensen voelen dat ze ergens anders. Vluchtheuvels eerder le(?) Heuvels om over te fietsen zo leuk dat kindjes speciaal naar daar gaan om te spelen.
- A19 Interval tussen plekken op ketting / Op tussenstukken gedegradeerde baan uitbreken, weg versmallen / Activatie van kruisingen als verbinding met groepen weg van contactstrip / Zichtbaarheid aan programma's aan contactstrip / Sequentie van plekken die snelheid verlagen en verblijf activeren.
- A20 Blusputten bet(?) Bij contactstrip (ze liggen ideaal)

LUNCH in het restaurant ((12u30 - 13u30))

- Lunch met dank aan de Hoge Rielen

LABO II: de militaire loods en (loods)kamperen (13u30 – 14u45)

Verloop van labo II:

- *Te fiets van het restaurant naar gebouw 10, met stop aan gebouw 4/5 (voorbeeld paviljoen en nabijheidsgebied) en gebouw 8 (voorbeeld restauratie loods en box)*
- *Rondetafelgesprek gebaseerd op stellingen ter hoogte van gebouw 10 (in buitenlucht)*

De box: probleemformulering en stellingen

De box dient basiscomfort te brengen. De architecturale taal en de vereiste van omkeerbaarheid zoals bepaald in het masterplan van 2004 zijn niet duidelijk, wat resulteert in een verscheidenheid aan boxen in de Hoge Rielen.

- **STELLING:** In de buurt van het paviljoen kan de box extra (collectief) programma opvangen indien nodig. De box dient licht, omkeerbaar en verplaatsbaar te zijn.
- **STELLING:** In de buurt van het kamperen/loods kan een meer gefundeerde box zorgen voor sanitair/voorzieningen
- **STELLING:** Vernieuwing van de bestaande (stenen) boxen krijgen meer comfort en eenheid door lichte aanpassingen (lage urgentie)
- **STELLING:** De box is zo zelfvoorzienend mogelijk

De box: voornaamste conclusies

- **Twee soorten boxen**
  - o De indeling in twee soorten boxen wordt geapprecieerd: de box aan de kampsite voor sanitaire voorzieningen, en de box aan het paviljoen.
  - o De "raison d'être" van de box in relatie tot het paviljoen ligt in het bieden van flexibiliteit in groepsgrootte (vaste vloeroppervlakte vs. variërende groepsgrootte).
- **De box dient maximaal functioneel te zijn**
  - o De box is sowieso moeilijk te verzoenen met duurzaamheid en omkeerbaarheid: de ratio van materiaal versus volume is nadelig. Om deze reden dient de box maximaal multifunctioneel te worden opgevat (opmerking Almut Fuhr).
  - o De beschikbare infrastructuur en draagkracht van deze infrastructuur dient het startpunt te zijn.
  - o Een box voor alles is niet mogelijk.
- **Technische afweging**
  - o De multifunctionaliteit dient te worden bekeken in relatie tot de technische vereisten (ventilatie, aansluiting water, elektriciteit, afval...)
  - o Er bestaat reeds veel onderzoek naar omkeerbaarheid van wonen. Er worden suggesties gegeven bestaande technieken en pionier sites te bestuderen (bv. droogtoiletten, kamperen in Alpen...)

Het nabijheidsgebied: probleemformulering en stellingen

De box dient basiscomfort te brengen. De architecturale taal en de vereiste van omkeerbaarheid zoals bepaald in het masterplan van 2004 zijn niet duidelijk, wat resulteert in een verscheidenheid aan boxen in de Hoge Rielen.

- **STELLING:** In de buurt van het paviljoen kan de box extra (collectief) programma opvangen indien nodig. De box dient licht, omkeerbaar en verplaatsbaar te zijn.
- **STELLING:** In de buurt van het kamperen/loods kan een meer gefundeerde box zorgen voor sanitair/voorzieningen
- **STELLING:** Vernieuwing van de bestaande (stenen) boxen krijgen meer comfort en eenheid door lichte aanpassingen (lage urgentie)
- **STELLING:** De box is zo zelfvoorzienend mogelijk

Het nabijheidsgebied: voornaamste conclusies

- **Verscheidenheid van nabijheidsgebieden**
  - o De verhouding van het nabijheidsgebied tot het gebouw/ vegetatie/ weg zijn zeer verschillend over de verschillende gebieden. De verschillende kwaliteiten erkennen en verschillende oplossingen aanbieden is het meest voor de hand liggende aanpak.
- **Een veranderde context: nood aan een nabijheidsgebied?**
  - o Het nabijheidsgebied werd geconcepieerd als antwoord op aanwezigheid van de auto in het domein. Het autovrij maken van het domein heeft dus de vraag naar het 'nabijheidsgebied' doen vervallen. Echter, het 'no-car de Hoge Rielen' kan worden verdergezet: de weg inzetten als platform voor gebruik.
  - o Een verschillende materialisatie kan uitnodigen de plek toe te eigenen. Er worden verschillende ingrepen voorgesteld: andere materialisatie, of slechts ingrijpen in de kleine details (bv. eenzelfde profiel weg en maaiveld). Bert Mellebeek stelt voor om de Eurodals (cfr. ingangsbouwweg) te gebruiken ter indicatie van gebruiksruimte voor de loods. Paola Viganò merkt op dat dit zou kunnen aan de contactstrip, maar er bekeken dient te worden of dit niet te zwaar is voor de rest van de Hoge Rielen.

Neergeschreven opmerkingen:

- B1 Gebruik van eurodals voor de gebouwen.
- B2 Opdracht aan designscholen geven voor vormgeving van tijdelijke sociale ruimte. Samenwerking dHR + school
- B3 Multifunctionele "box", bv optie café + schaduw door luifel, kan je zetten waar je wil, gebruik je meerdere plaatsen rondom het gebouw
- B4 In de nabijheidsgebieden, doorbreek de lijn van de straat + niveauverschillen
- B5 Boxen confort & natuurterrein. Verschillende ambiance: in het westen verdicht & luxe en in het oosten meer natuur of eenvormig?
Meubilair: kan ook afhankelijk zijn van het gebouw waar het bijstaat!
- B6 Wat met demonteerbare box-typologie ivv loodsen die al uitgebreid zijn binnen vlaamse typologie? Duurzaamheid, belichaamde energie
- B7 Nabijheidsgebied = anders dan privaat. Het is een groot speelbos.
- B8 Sobere ingrepen. Pad blijft weg. Kiezels als uitbreidingen (zie tekening). Is een box nodig? Moet eerste vraag zijn - dan beperkte slaapplek met uniform code voor uitvoering.
- B9 Onderzoek naar droogtoiletten?
- B10 Meubilair laten maken door beroepsscholen in samenwerking met design/ontwerpscholen.
- B11 sociale vorm van (?)elementen. (zie tekening)
- B12 Sociale MECANO modulaire box (op wielen)
- B13 mobiele eettafel
- B14 BOX = interessant indien multi-inzetbaar dus aan verschillende loodsen & paviljoenen (sommige vast, sommige te verplaatsen) speelbox (speel en sport gerief)/slaapbox/sanitaire box/zen-box/praatbox/keukenboxx (+bbq)

LABO III: memorie en kunst (14u45 - 16u15)

Verloop van labo III:

- *Impressie te fiets door het oosten van de Hoge Rielen. Vertrek en aankomst aan gebouw 10, langs gebouwen 15, 17, 18, 19, 20, 21 en stop aan gebouw 18 (voorbeeld originele loods met talud en relatie van de Hoge Rielen met omliggende gebouwen), samenkomst paden (de aanwezigheid van de weg en geluid verkeer) en gebouw 21 (natuurvisies De Heide en De Duinen)*
- *Rondetafelgesprek gebaseerd op stellingen ter hoogte van loods 10 (in buitenlucht)*
- *Afscheid gebeurt aansluitend aan het rondetafelgesprek (aan gebouw 10). De Hoge Rielen voorziet in attentie.*

Probleemformulering en stellingen:

De Hoge Rielen heeft een gradiënt van west naar oost. In het oosten is het militaire en natuurlijke landschap sterk en ruw aanwezig. De gradiënt is echter meer nadrukkelijk (zwart-wit) en de memorie in het oosten wordt verstoord door de aanwezigheid van de omliggende bewoning en geluidshinder door verkeersader.

- STELLING: De loodsen in het oosten dienen geen accommodatie te bieden. Loodsen worden beter ingezet als polyvalente ruimte, kunst, opslag...
- STELLING: We versterken de 3 landschappen in de Hoge Rielen. De afweging klimaatrobuust bos betekent dat sommige delen (bv. de Heide/ de Duinen) niet toegankelijk zijn (door natuur/ regelgeving...)
- STELLING: Weg met de draad
- STELLING: Kunst dient een omgeving van experiment en emancipatie uit te lokken. De Hoge Rielen is dus niet per se een verzamel- en tentoonstellingsplek van kunst, maar neemt eerder de rol van curator. Kunst en kunstenaar brengen experiment, ontdekking...

Voornaamste conclusies:

- **Het belang van een grens**
  - o Mogelijkheid van afsluiten: veiligheid en afbakening
  - o Beeldtaal van de (militaire) draad (anecdote Bert Mellebeek)
  - o De duidelijke grens dient eerder om binnen te houden dan buiten te houden: de grens brengt geruststelling dat de kinderen zich in het domein bevinden.
- **Buffer met de bebouwing van buurtschap Hoge Rielen**
  - o Een visuele buffer met de omliggende bebouwing is nodig. De aard van deze vegetatie (soort van vegetatie...) is echter niet vanzelfsprekend.
- **Kunst in de Hoge Rielen**
  - o Consensus over de rol van dHR als curator voor kunst, kunstenaars en handgemaakte productie.
  - o Kunst en productie kunnen een belangrijke rol spelen, zeker in het oosten van de Hoge Rielen (=kunst/cultuur/natuur).
  - o Kunst kan resonantie vinden met de ambities/ visies/ aspecten van dHR: de 3 landschappen, klimaatambities, lokale productie... Kunst kan zo bewustzijn creëren.
  - o Kunstproductie kan gemaakt worden met jongeren, voorbijgangers...
  - o Kunst kan zowel fysiek als efemer zijn, permanent en tijdelijk (iets dat kan bestaan op een bepaalde periode, of iets dat met de tijd meegroeit).
  - o Kunst is nadrukkelijk aanwezig in het oosten. Het kan de vorm aannemen van een atelier, een laboratorium, fablab, recylerie. Er mogen slechts minimale ingrepen plaatsvinden om de soberheid en het rudimentaire karakter te bewaren.

Neergeschreven opmerkingen:

- C1 dHR als een educatieve speelplaats moet centraal staan
- C2 Vergeet niet dat de HR niet verlicht is zoals een gewone weg, het is er pikdonker!
- C3 Focus op dHR als bestemming en niet als doorgang
- C4 Is de doorkijk vanuit de contactstrip te realiseren met behoud van voldoende schaduw 2 klimaatbestendige beplanting/bomen?
- C5 In de buurt van de loodsen een speelplaats die de contactstrip overschrijdt.

Studio Paola Viganò

Corso di Porta Ticinese 65
20123 Milaan
Rue des Petits Carmes 2a
1000 Brussel, België

MAARCH

Belpairestraat 31
2600 Berchem, België
tel. +32 479 98 11 57
info@maarch.eu
www.maarch.eu/

Paola Viganò
Matthias Lamberts
Rodin Desplechin
Steven Geeraert